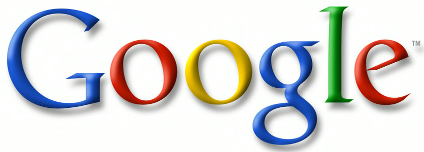

476

Sanskrit-Drucke
Eine Sammlung indischer Texte begründet von
Karl F. Geldner.
1.

Halâyudha's Kavirahasya

in beiden Recensionen

herausgegeben

von

Ludwig Heller.

Greifswald
Julius Abel
1900.

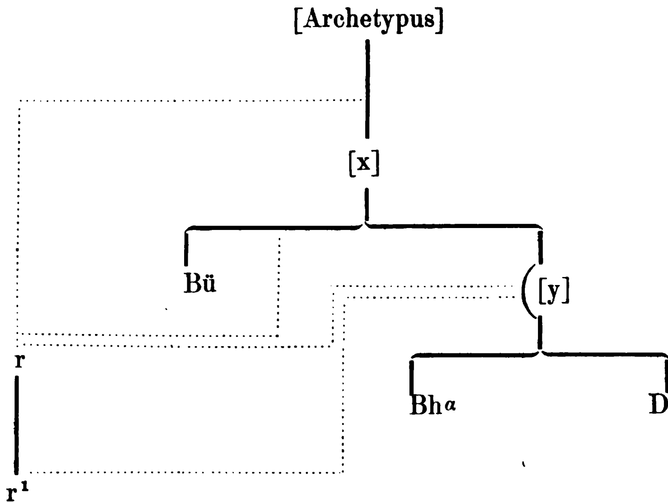
Halâyudha's Kavirahasya.

der darauf hinweist, dass ihm eine Quelle zur Verfügung gestanden hat, deren Provenienz unterhalb x auf der Linie nach Bü zu suchen ist. Dafür, dass r auch eine Quelle benutzt hat, deren Ursprung unterhalb x auf der Linie nach Bhª D liegen muss, spricht die Thatsache, dass er in Str. 7 die in Bhª D überlieferte unsinnige Lesart *dhîmân na dharma*° erklärt*).

Ganz nach r gearbeitet und für die Textkritik von äusserst geringer Bedeutung ist der Kommentar r1. Str. 105, wo r das richtige *vṛṣyaṁ* erklärt, bespricht r1 die falsche Lesart *gṛdhyaṁ* der y-Gruppe. Er wird somit auch seinerseits wieder eine Quelle benutzt haben, deren Ursprung unterhalb x auf der Linie nach Bhª D zu suchen ist**).

Ich stelle also mit allem Vorbehalt folgendes Stemma auf:

Bü ist die weitaus beste Handschrift des Textes.

Die Kommentare r und r1 sind anfangs recht ausführlich, werden dann aber immer spärlicher, um sich schliesslich auf die

*) Selbstverständlich besteht auch die Möglichkeit, dass r kontaminierte Manuskripte und Manuskripte mit Marginal-Varianten benutzt hat.

**) Das Manuskript von r¹ ist von derselben Hand wie D. Die kurzen Citate der Strophenanfänge sind aus D oder D's Vorlage abgeschrieben (s. Einl. S. 53).

Erklärung der Verbalformen zu beschränken. Um nun jeden Zweifel über das kritische Material, nach dem eine bestimmte Stelle bearbeitet ist, zu beseitigen, habe ich bis Str. 150, ungefähr dem Punkte, wo die Kommentare dürftiger werden, bei allen irgendwie wichtigen Lesarten den Umstand, dass von einem Kommentar oder von beiden die fragliche Stelle nicht erörtert wird, stets durch „r schweigt", „r1 schweigt" oder „r r1 schweigen" notiert. Ist also bis Str. 150 bei einer Variante von Belang nichts über die Kommentare vermerkt, so stimmen diese mit meinem Texte überein. Von Str. 151 an ist stillschweigend vorausgesetzt, dass die Kommentare nur die Verbalformen erklären. Es ist, wenn jede Bemerkung über die Kommentare fehlt, in dieser Partie bei allen Wörtern ausser den Verbalformen, die illustriert werden sollen, stets anzunehmen, dass die Kommentare die betreffende Stelle nicht erörtern. Geschieht dies doch, und giebt die Stelle zu kritischen Zweifeln Anlass, so ist auf die Erläuterungen der Kommentare besonders aufmerksam gemacht.

β) Kürzere Recension:

C A Bhβ G und der Kommentar v bilden eine eng geschlossene Gruppe. Andererseits weisen B und L T F durch Übereinstimmung in Fehlern auf eine gemeinsame Stammhandschrift. B ist zwar durch Schreibfehler arg entstellt, repräsentiert aber die beste Überlieferung. L T F*) sind fast als ein einheitlicher Text zu betrachten. In ganz vereinzelten Fällen scheint eine Kontamination zwischen den Gruppen C A Bhβ G und L T F stattgefunden zu haben; die in dieser Beziehung wichtigste Stelle ist Str. 163. Das neu hinzugekommene Manuskript P (Paris, Bibl. nat. Sanscr. bengal. 82 A, 12 fol., 6—7 lin.**) ist kritisch fast ganz wertlos, weil es aus

*) F ist im Interesse der Klarheit im kritischen Apparat nicht nur dann citiert, wenn es anders liest als T (s. Einl. S. 54), sondern stets, wenn es von meinem Texte abweicht.

**) Eine Kollation dieser Handschrift verdanke ich der Liebenswürdigkeit des Herrn Louis Finot in Paris.

verschiedenen Quellen kontaminiert ist. In vereinzelten Fällen scheint P, gegen die übrigen Handschriften mit *a* übereinstimmend, die korrekte Lesart zu bieten.

Von den Kommentaren ist v kritisch wertlos, weil er nur das bietet, was schon aus C A Bh*β* G bekannt ist. t leistet für die Herstellung des Textes gute Dienste, während vl, ursprünglich wohl dasselbe Werkchen wie t, vielfach nach L umgeändert ist.

Diese Kommentare der kürzeren Recension erklären nur die Verbalformen.

Ich habe mich hier auf die notwendigsten Angaben über die Verwertung des kritischen Materials für die Rekonstruktion des Textes der beiden Recensionen beschränkt. Weitere das Kavirahasya betreffende Fragen sollen bei der demnächst erfolgenden Veröffentlichung der Anmerkungen, Kommentarauszüge und Übersetzungen erörtert werden.

Herr Professor Geldner hat mir durch opferwilliges Entgegenkommen die Veröffentlichuug dieser Texte ermöglicht.

Zu grösstem Danke bin ich ausserdem mehreren Greifswalder Professoren verpflichtet, die durch Überweisung einer zu wissenschaftlichen Zwecken bestimmten Summe den Druck dieser Arbeit unterstützt haben.

Greifswald.

L. Heller.

α) Text der längeren Recension.

जयन्ति मुरजित्पादनखदीधितिदीपिकाः ।
मोहान्धकारविध्वंसान्मुक्तिमार्गप्रकाशिकाः ॥ १ ॥

प्राणायामश्रमोद्भूतस्वेदार्द्रः पातु वः शिवः ।
गङ्गोपगूहनभ्रान्त्या पार्वत्या वीक्षितः क्षणम् ॥ २ ॥

लोकेषु शास्त्रेषु च ये प्रसिद्धाः काव्येषु ये सत्कविभिः प्रयुक्ताः ।
उच्चित्य तांश्चित्तविनोदनाय शब्दानहं धातुभिरुद्धरामि ॥ ३ ॥

एकार्था एकशब्दाश्च भिन्नार्था एकवाचकाः ।
तुल्यार्थास्तुल्यशब्दाश्च नानार्थाः सदृशाक्षराः ॥ ४ ॥

एकार्थाः समशब्दाश्च निबध्यन्तेऽच धातवः ।
धातुपारायणाम्भोधिपारोत्तीर्णधिया मया ॥ ५ ॥

अस्त्यगस्त्यमुनिज्योत्स्नापविचे दक्षिणापथे ।
कृष्णराज इति ख्यातो राजा साम्राज्यदीक्षितः ॥ ६ ॥

D Bh$^{\alpha}$ beg. श्रीगणेशाय नमः ॥ r[1] beg. ओम् श्रीगणेशाय नमः ॥ गोपायतीति, s. Strophe 7 ॥ r Jainadiagramm. ओं । अर्हं नमः ॥ Näheres s. Einl. S. 49 ffg. ॥ Bh$^{\alpha}$ अथ कविगुह्यनामकाव्यप्रारंभः ॥ — १) = β 1. D °दीपिकाः st. °काशिकाः ॥ — ३) Indravajrâ. = β 2. D तान्विच्चविनोद°, Bh$^{\alpha}$ ताम्श्चिन्नविनोद°, über °खिन्न °ist °चित्त° geschr., r r[1] schweigen ॥ — ४) cfr. β 3. — ५) cfr. β 4. — ६) = β 5.

गोपायति क्षितिमिमां चतुरब्धिसीमां
धीमानधर्मवचनाच्च जुगुप्सते यः ।
वित्तं न गोपयति यस्तु वनीपकेभ्यो
धीरो न गुप्यति महत्यपि कार्यजाते ॥ ७ ॥

अग्निं पृणाति पृणति द्विजदेवताश्च
प्रीणाति सज्जनमनांसि पृणोति धर्मे ।
यः प्रीयते प्रणयिषु प्रयते च बन्धू-
न्यं प्रीणयन्ति कविसूक्तरसायनानि ॥ ८ ॥

धर्मे व्याप्रियते पिपर्ति पृथिवीं यः पारयत्याश्रमं
शश्वत्पारयति व्रतानि विधिवद्ब्रह्मैकताने स्थितः ।
सर्वस्यापि च पूरयत्यभिमतं यः किंचिदापूयते
पूर्यन्ते च मनोरथाः सुकृतिनो यस्यार्थिसंदर्शनात् ॥ ९ ॥

यस्यांहः क्षयति क्षियन्ति रिपवः क्षीणाति विघ्नोदयो
ब्रह्माभ्यासरसायनव्यसनिनः कायश्च न क्षायति ।
क्षीयन्ते न वसूनि याचकजनैः स्वेच्छागृहीतान्यपि
क्षोणीशः क्षिणुते समस्तमपि यः क्षिप्रं प्रजोपद्रवम् ॥ १० ।

यो धर्मं श्रुतिनिर्मलेन मनसा मीमांसते सर्वदा
यो मान्यान्बहु मानयत्यविरतं भृत्यांश्च संमानति ।

---

७) Vasantatilakâ. cfr. β 6. r setzt voraus धीमान्न धर्म°, D धोमान्न-धर्म्म°, zwischen न्न und ध ist ऽ übergeschr., am Rande न, Bhα धिमाच धर्म°, r¹ schweigt । Bü D वीरो st. धीरो, r¹ schweigt ॥ — ८) Vasantatilakâ. cfr. β 7. D °सूक्ति°, r¹ schweigt ॥ — ९) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 37 und β 151. D °पूरयेत्, Bhα °पूर्यते st. °पूयते । D यस्यार्थसं° ॥ — १०) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 110 und β 112. Bü D Bhα चयंति st. चियन्ति, r r¹ erkl. चियन्ति । D Bhα चणुते, r¹ चणुया हिंसायां तनादौ ॥

शचौ मानयते मनांसि मनुते यश्चेष्टया देहिनां
युद्धे वैरिबलं तृणाय सकलं यो मन्यते तेजसा ॥ ११ ॥

धूनोति चम्पकवनानि धुनोत्यशोकं
चूतं धुनाति धुवति स्फुटितातिमुक्तम् ।
वायुर्विधूनयति केसरपुष्परेणू-
न्यत्कानने धवति चन्दनमञ्जरीश्च ॥ १२ ॥

तृष्णां न पुष्णाति यशांसि पुष्यति
प्रवारणैर्विप्रमनांसि पोषति ।
भृत्यांस्तु यः पोषयतीप्सितैर्धनैः
प्रतिक्षणं पूषति यस्य विक्रमः ॥ १३ ॥

कायो न जीर्यति जृणाति न यस्य शक्ति-
र्नो जूर्यते भुजबलं न जिनाति तेजः ।
यद्विद्विषां जरति चेतसि भोगतृष्णा
तेषां वपूंषि विपिनेषु च जारयन्ति ॥ १४ ॥

गाथां ग्राथयति ग्रथत्यविरतं श्लोकांश्च लोकोत्तरा-
न्गद्यं ग्रन्थयति स्फुटार्थललितं यो नाटकं ग्रन्थति ।
ग्रथ्नाति श्रुतिशास्त्रयोर्विवरणं ग्रन्थाननेकांश्च यः
स्वच्छं यस्य मनः स्वभावसरलं न ग्रन्थते कुत्रचित् ॥ १५ ॥

---

११) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 32 und β156. D stellt die Strophe hinter die folgende. D देवं st. शचौ ॥ — १२) Vasantatilakâ. = β 8. D चंपक° st. चन्दन° ॥ — १३) Upajâti (Indravaṃçâ + Vaṃçastha, s. Anm.) = β 21; nur hat β च statt तु । Bh$^{\alpha}$ प्रचारणै° ॥ — १४) Vasantatilakâ. = β 9. — १५) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 12. D Bh$^{\alpha}$ श्लोकांश्च श्लोकोत्तरान्, Bü श्लोका-म्प्रश्लोकात्तरान्, r श्लोकोत्तरान्, r[1] schweigt । D ग्रंथं, Bh$^{\alpha}$ ग्रंथा st. गद्यं ॥

यस्तृप्यति प्रवरकाव्यरसामृतेन
तृप्नोति शास्त्रपरिभावनया च भूयः ।
ज्ञानेन तर्पयति यः परमात्मवेदी
तर्पेत्यनन्यसुलभैश्च सुखोपभोगैः ॥ १६ ॥

मृषयति न मृषालापं मृषति न पिशुनं न मृष्यति क्षुद्रम्
मर्षयति न दुर्वृत्तं मर्षति न शठं न मर्षते कपटम् ॥ १७

यो व्रीणाति जयश्रियं रणमुखे धर्मं वृणीते ऽध्वरे
सत्कीर्तिं च वृणाति यश्च वरयत्यानन्दमध्यात्मजम् ।
तेजोभिर्जगदावृणोति वरति ज्ञातीन्यशो व्रीयते
युद्धे वारयति द्विषो निवरते नित्यं प्रजोपद्रवम् ॥ १८ ॥

यस्याननान्न खलु निष्कलतीत्यसूक्तं
धीरस्य यस्य हृदयं कलते न कश्चित् ।
यः कालयत्यरिषु काल इवोग्रदण्डं
लीलां च यः कलयति त्रिदशाधिपस्य ॥ १९ ॥

श्राति श्राद्धे हविरभिमतं श्रोत्रियाणां गृहेषु
श्रायन्त्यन्ये तु परमरसान्क्षीरखण्डप्रकारान् ।
राष्ट्रे यस्य द्विजवरजनः प्रीतिहेतोः पितॄणां
संश्रीणाति श्रुतिनिगदितं स्वादु हव्यं च कव्यम् ॥ २० ॥

---

१६) Vasantatilakâ. cfr. β 10. Bh$^{\alpha}$ प्रचुरकाव्य°, r[1] schweigt । Bü यत् st. यः ॥ — १७) Ârya (Gîti). cfr. β 15. D दुर्वृत्तं मृषति शठं नैव मर्षते ॥ — १८) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 11. Bh$^{\alpha}$ नयश्रियं । Bh$^{\alpha}$ धर्मे । Bü यस्य st. यश्च । D °वृणाति st. °वृणोति । Bü r[1] वारयते, s. Anm. ॥ — १९) Vasantatilakâ. cfr. β 70. D °सूक्तिर् st. °सूक्तं, r[1] schweigt । D Bh$^{\alpha}$ वीरस्य st. धीरस्य, r r[1] schw. । Bh$^{\alpha}$ यस्य कलते हृदयं न, r r[1] nicht zu entscheiden ॥ — २०) Mandâ-

ईर्ते यत्कीर्तिरैन्द्रं पदमुपरि ततः सप्तलोकीमियर्ति
प्रेम्णा यं प्रेरति श्रीरतिशयविषयप्रीतिसंप्राप्तये च ।
यं धर्मे प्रेरयन्ति प्रमुदितमनसो यज्ञभागेन देवाः
प्रेलत्यर्थैरनर्थान्त्रणशिरसि शरैः प्रेलयत्यप्रियान्यः ॥ २१ ॥

यस्योद्यानवने स्फुटन्ति सततं वल्लीषु पुष्पच्छटाः
स्फोटन्ते नवकुड्मलानि कुटजप्रायेषु वृक्षेषु च ।
स्फोटन्ति द्विषतां शिरांसि सहसा यस्याप्रियं कुर्वतां
यश्चास्फोटयति स्फुटं दश दिशः कुर्वन्रवैः पूरिताः ॥ २२ ॥

यः शोभते सदसि शक्र इवोज्ज्वलश्रीः
स्त्रीणां पुरः शुभति काम इवाभिरामः ।
यः शुम्भति त्रिपुरशत्रुरिवात्तधन्वा
शत्रूंन्निशुम्भति कृतान्त इवाहवस्थः ॥ २३ ॥

धर्म्यां धुरं धरति धीरधियां प्रधानो
धाम्ना च धारयति यो धरणिं धनुष्मान् ।
आधीयते न खलु कस्यचिदात्मशक्ति-
र्यस्मिन्यशश्च धियति ध्रियते च कीर्तिः ॥ २४ ॥

---

krântâ. cfr. β 19. D Bh$^{\alpha}$ त्वभिमतरसान्, r r^{1} schweigen । Bü चीरषंड°, r r^{1} schweigen । Bü °जना । D संग्राणाति, r^{1} आंग् म् पाके क्यादी । Bh$^{\alpha}$ श्रुतनि°, r^{1} schweigt । D चाटु st. स्वादु, r r^{1} schweigen ॥

२१) Sragdharâ. cfr. β 18 und β 45. D Bh$^{\alpha}$ °प्राप्ति° st. °प्रीति° । D Bh$^{\alpha}$ °भागे च देवाः । D प्रेरत्यर्थै° ॥ — २२) Çârdûlavikrîḍita. = β 13. D पुष्पछ्दाः, r^{1} schweigt । D स्फोटंते द्वि° । r द्विषतां शत्रूणां किंकुर्व्वतां चाहितं विदधतां, Var. zu β 13 ist यस्याहितं, r^{1} schweigt । Bü Bh$^{\alpha}$ D यस्या-स्फोटयति, aber r यः । Bh$^{\alpha}$ D यशः° st. रवैः, r r^{1} schweigen ॥ — २३) Vasantatilakâ. cfr. β 41. Bü शत्रुं st. शत्रून्, Bh$^{\alpha}$ शत्रुन्, r^{1} schweigt ॥ — २४) Vasantatilakâ. cfr. β 35. Bh$^{\alpha}$ धाम्नावधार° । D शक्तिवि° st. कस्यचि° ॥

एको ऽपि यः समिति शेषति शत्रुसैन्यं
रूपेण यश्च विशिनष्टि रतेरभीकम् ।
त्यागेन शेषयति केवलराजचिह्नं
शेषं न शेषति धनं किमपि क्षितीशः ॥ २५ ॥

वस्ते चीनवरं निवासयति यश्चित्रं च पत्त्रोर्णकं
चित्तं सर्वजनस्य वासयति यस्तैस्तैर्गुणैरुज्ज्वलैः ।
यो देवानुपवासयत्यविरतं निर्वासयत्याहवे
द्रोहान्यस्य मुखाम्बुजे निवसति प्रत्यक्षवाग्देवता ॥ २६ ॥

यज्ञैरिच्छति जेतुमिन्द्रपदवीं यः कीर्तिमन्वेषते
दण्डो यस्य च दिङ्मुखेषु जयिनः सर्वेष्वपि प्रेषते ।
इष्णाति प्रयतः प्रसन्नहृदयो यो धर्मकार्ये सदा
यश्चान्विष्यति जामदग्न्यचरितं तैस्तैः कथाविस्तरैः ॥ २७

नाराचान्निशिनोति कश्चिदपरश्चक्रं निशीशांसते
कश्चिन्निश्यति तोमरान्निशणाति प्रासांस्तथैवेतरः ।
कश्चित्खड्गवरं निशानयति च प्राप्तप्रकामोदयः
प्रत्यासन्नरणोत्सवप्रमुदितो यत्सैन्यमध्ये जनः ॥ २८ ॥

---

२५) Vasantatilakâ. cfr. β 91 und β 194. Bü रतेषु भीकं, r erklärt s wohl रतेषु भीकम् als auch रतेरभीकम्, r[1] nur das Letzte ॥ — २६) Çârd lavikrîḍita. cfr. β 14. Bü. D r[1] im Strophencitat चीर° st. चीन°, r[1] in Erkl. schweigt । D Bh[α] चित्तं st. चित्रं । Bh[α] पत्त्रोर्णकं । D Bh[α] चेतः s चित्तं, r schweigt, r[1] nur सर्वस्यापि चेतो रंजयतीत्यर्थः । D Bh[α] यः प्रत्य वाग्देवता देवान्वासयति प्रवासयति यः क्रुद्धः कुलं विद्विषां [cfr. β] लक्ष्मी र्यस्य मुखांबुजे निवसति प्रीत्या सरस्वत्यपि [cfr. β] st. यस्तै° — °वाग्देवत r erklärt die Lesungen von Bü, r[1] nicht zu entscheiden, s. Anm. — २७) Çârdû lavikrîḍita. cfr. β 36. Bh[α] प्रयत, r[1] schweigt ॥ — २८) Çârdûlavikrîḍita. cf

रणाङ्गणे यः प्रमिणोति बाणान्मीनाति तैर्मत्तमतङ्गजेन्द्रान् ।
प्रमीयते ऽन्यानपि वीरमुख्यान्धर्मेण नित्यं मयते धनं च ॥ २९ ॥

आज्ञापयत्यवनिपाननुपदानहेतो-
र्युद्धे च संज्ञपयति प्रतिपक्षभूतान् ।
विप्रानुपज्ञपयति प्रचुरैः स्ववित्तै-
र्यः प्रज्ञया ज्ञपयति त्रिजगत्करस्थम् ॥ ३० ॥

उद्घट्टते न परमर्म स धर्मशीलः
संघट्टयत्यरिषु दुर्दमदोःसहायः ।
तेषां विघाटयति हस्तिघटासहस्र-
मित्थं च तस्य घटते नरवीरशब्दः ॥ ३१ ॥

ब्रह्मध्यानात्त्रुडति सहसा यस्य संसारबन्ध-
स्त्रुट्यत्यन्तःकलुषमखिलं भावनामार्जनेन ।
यं यं पश्यत्यमलहृदयस्तस्य तस्यात्मवेदी
तोडत्यंहः सकलमचिरात्तोडयत्यश्रियं च ॥ ३२ ॥

कुरति गुणवत्क्रौञ्चद्वन्द्वं गुजन्ति च सारसाः
श्रवणसुभगं हंसानीकं कुनाति मनोरमम् ।

β 76. D निघ्रियाति, Bü निसणाति [स scheint aus घ्र geändert zu sein] st. निघ्रणाति, r निसणाति । घण घ्रण संभुक्तौ । भ्वादौ । परस्मै ।, r[1] in d. Str. निघ्रणाति, erkl. घ्राण श्राण दाने । Bü in प्रासां° wohl स aus घ्र verbessert । r[1] in d. Str. निघ्राणयति, erkl. घ्राणान् ॥

२९) Upajâti (Viparîtâkhyânakî). cfr. β 39. D Bh[α] r[1] in d. Str. महागजेन्द्रान्, r[1] in d. Erkl. schweigt ॥ — ३०) Vasantatilakâ. cfr. β 69. Bh[α] °पक्षभूपान् । D Bh[α] r[1] in d. Str. हिरण्यै° st. स्ववित्तै°, r[1] in d. Erkl. schweigt ॥ — ३१) Vasantatilakâ. cfr. β 165 und β 202. — ३२) Mandâkrântâ. D त्रुड्डत्यंतः, Bh[α] तुंडुत्यंतः ॥

यदुपनगरस्रोतस्विन्यां रतोन्मदकामिनी-
मणितमधुरं क्रूयन्ते च क्वचिज्जलरङ्कवः ॥ ३३ ॥
स्वर्गं भावयते भुजार्जितधनः काम्यैरसौ कर्मभि-
र्वेदोक्तैर्दुरितक्षयं च भवते नित्यैः स नित्योदितः ।
कृत्स्नं भावयति प्रसन्नहृदयो ब्रह्मैकतत्त्वं जग-
द्यस्याविर्भवति स्वयं गुणगणः सर्वोऽपि योगोद्भवः ॥ ३४ ॥
सत्येन यः शुन्धति वाचमात्मनः
कायं च यः शुन्धयति व्रतादिभिः ।
यः शुन्धते दोषनिवर्तनात्मनो
यस्य त्रयं शुध्यति कारणैस्त्रिभिः ॥ ३५ ॥
तापयत्यशिशिरद्युतिर्दिवा पावकस्तपति वासरक्षये ।
यः सदा वितपते निजौजसा तप्यते च मुनिवत्परं तपः ॥ ३६ ॥
अतिरेचयति श्रिया सुरेन्द्रा-
दतिरिङ्क्ते च न तेजसा खरांशोः ।

---

३३) Hariṇî. cfr. β 17. D Bh$^{\alpha}$ r[1] in der Strophe क्नाति [Bh$^{\alpha}$ sehr oft क्नु st. कु], r[1] erkl. क्रूग् श शब्दे क्र्यादौ । अत्र कविना परमतेन ह्रस्वः क्रियते. s. Anm. | Bü D Bh$^{\alpha}$ r °श्रोतस्विन्यां, r[1] in d. Str. स्रो°, schweigt in d. Erkl. | Bh$^{\alpha}$ r[1] in d. Str. रते मद°, r[1] in d. Erkl. und r schweigen, D रतैमद° | D कूयंते, Bh$^{\alpha}$ r[1] in d. Str. क्रूयंते, r[1] erkl. क्रूयेङ् । r[1] यः कणति क्वणतीति पाठः सो ऽशुद्ध इव लक्ष्यते दात्यूहः कणति क्वणतीत्यादिवृत्तवक्ष्यमाणे [Ms. °द्दि । वृ°] पुनरुक्तादर्शनात्, s. Anm. und α 43. ॥ — ३४) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 50. Bü r lassen d. Str. aus. D स्वर्गे । Bh$^{\alpha}$ विश्वैक° st. ब्रह्मैक° । D r[1] in d. Strophe सुधीरु st. जगद्, r[1] schweigt in d. Erkl. ॥ — ३५) Indravaṃçâ. cfr. β 30. Bh$^{\alpha}$ शुद्धति, शुधयति, शुधते, r[1] im Strophencitat richtig यः शुंधतीति, in d. Erkl. zu dieser Form शुध शुद्धौ भ्वादौ । r[1] शुंधच् . . . दिवादौ । Bü D Bh$^{\alpha}$ °वर्त्तनात्मनो ॥ — ३६) Rathoddhatâ. cfr. β 29.

व्यतिरेचति नात्मबन्धुवर्गा-
द्ददतो ऽप्यस्य रिणक्ति नार्थसंपत् ॥ ३७ ॥
सर्वो ऽपि धर्ममनुशीलति तस्य राष्ट्रे
कामांस्तु शीलयति धर्मधनाविरुद्धान् ।
स्वस्थो जनः शिलति को ऽपि न वस्तु किंचि-
द्भिक्षां यतिः सिलति यस्य तु शैववृत्तिः ॥ ३८ ॥
यो वृंहति द्विरदसैन्यमृतूपचारै-
र्भोगैश्च वृंहयति वारणशास्त्रवेदी ।
यद्बृंहति प्रतिगजानिव तर्जदुच्चै-
स्तद्वीक्ष्य यश्च वृहति द्विषतां क्षयाय ॥ ३९ ॥
न केचिद्बाधन्ते व्यपगतरुजः सर्वमनुजा
न बाधन्ते ऽन्योन्यं प्रकटितसुहृद्वृत्तिमधुराः ।
अनङ्गः सर्वेषा परमिह शरैर्विध्यति मनः
प्रजायां यस्यान्यो विधति न विरुद्धं कथमपि ॥ ४० ॥

---

३७) Aupacchandasika (Vasantamâlikâ). cfr. β 98. D °रिणक्ते st. °रिङ्क्ते । D Bh^α यस्य st. च न । D विरिणिक्ते ददतोपि st. दद° — °णक्ति, Bh^α °वर्गाद्रि-णक्ति ददति, lässt den Rest fort ॥ — ३८) Vasantatilakâ. cfr. β 247. D यस्य st. तस्य, Bh^α om., r r[1] schweigen । D स्वच्छो? st. स्वस्थो, r[1] erkl. स्वच्छत्वात्, r शुद्धत्वात्, s. Anm.। D om. को ऽपि — सिलति। Bh^α भिषा। r शिलति। शिल षिल ... उंछे ... शिलति। स एव शिल षिल ...। धात्वादेः षः [Ms. ष] सः। इत्यनेन सकारं निरूपयति, r[1] सिल शिल उंछे ...। एष एवं द्वितीय एव सिल, Bü शिलति st. सिलति ॥ — ३९) Vasantatilakâ. cfr. β 95. Bh^α यो st. यद् । D °निव गर्जदु°, r[1] schweigt । D यद् st. तद्, r r[1] unentschieden । Bh^α बृहति st. वृहति ॥ — ४०) Çikhariṇî. r वाधंते । वाधृ ... st. बाधन्ते । D °वृत्तम° । r[1] सर्वसामिति पाठः । D Bh^α प्रजानां, r[1] schweigt । D वधति न विरुद्धः ॥

धर्मेण साधु परिवर्हति यः पृथिव्यां
नित्यं निवर्हयति चार्थिजनस्य दौःस्थ्यम् ।
शौर्येण शत्रुबलमाशु निवर्हते यः
शत्रून्प्रवल्हत उदात्तमतिः सदैव ॥ ४१ ॥

गजति गजसमूहस्तस्य वेलावनान्ते
सरुष इव समुद्राः प्रेक्ष्य तं गाजयन्ति ।
तदुभयमनुकर्तुं गर्जतीवाम्बुवाहः
प्रतिरवभरितत्वाद्गर्जयन्त्यद्रयो ऽपि ॥ ४२ ॥

दात्यूहः कणति क्वणत्यविरतं श्वेतच्छदानां गण-
स्तीरोपान्ततरुस्थिता च कुररश्रेणी कुणत्युत्सुका ।
यस्यान्तःपुरदीर्घिकासु हृदयं यूनां समुत्कण्ठय-
न्कर्णाटीसुरतस्वरानुकरणैः कोयष्टिकः कूजति ॥ ४३ ॥

तेतिल्यते शिशुजनो धनिनां गृहेषु
तिल्लन्ति यौवनमदेन च तद्युवानः ।
चिल्लन्ति चारुनयनाः सततं तरुण्य-
श्चुल्लन्ति वृद्धवयसो ऽपि तदीयराष्ट्रे ॥ ४४ ॥

---

४१) Vasantatilakâ. cfr. β 254. r überall व, Bh^{α} überall ब, D in der ersten, Bü in der letzten Form व, sonst ब, r^1 im Strophencitat परिबर्हतीति, erkl. वृह, die übrigen Wurzeln mit ब । r परिवर्हति, erkl. तृहि वृहि वृद्धौ भ्वादौ । D Bh^{α} नित्यं च बर्हयति साधुजनस्य, r^1 unentschieden । Bh^{α} शत्रुन्प्रबर्हति, r^1 बर्हि, erkl. Parasm., s. Anm., D प्रबल्हति, r will neben वल्ह् auch वल्ह् zulassen, s. Anm. । Bh^{α} न दांत°, D न दान° st. उदात्त°, r r^1 schweigen ॥ — ४२) Mâlinî. cfr. β 222. D यं st. तं, r unentschieden, r^1 तं गजसमूहं । Bü D r °रवपरिपूर्णा, Bh^{α} °प्रतिपूर्णा, r^1 schw., aber r scheint ausser °परिपूर्णा noch die Lesart °भरितत्वाद् zu erwähnen. Näheres s. Anm. ॥ — ४३) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 17. — ४४) Vasantatilakâ. cfr. β 47.

यस्य पृथ्वी प्रसूते ऽर्थं धर्मो ऽर्थाच्च प्रसूयते ।
प्रसौति विजयं धर्मः स च प्रसवति श्रियम् ॥ ४५ ॥
शास्त्यरीन्धर्ममाशास्ते कीर्तिमाशंसते पराम् ।
यः शंसति सतां मार्गे विशसत्युत्पथस्थितान् ॥ ४६ ॥
घिणते न परद्रव्यं गृह्णाति विदुषां मनः ।
गृहते हृदयं स्त्रीणां द्विषां गृहयते शिरः ॥ ४७ ॥
ददाति द्रविणं भूरि दाति दारिद्र्यमर्थिनाम् ।
यो ऽवदायति कीर्तिं च शिरो ऽवद्यति विद्विषाम् ॥ ४८ ॥
वेत्ति सर्वाणि शास्त्राणि गर्वो यस्य न विद्यते ।
विन्ते धर्मं सदा सद्भिस्तेषु पूजां च विन्दति ॥ ४९ ॥
रात्रावुदयते चन्द्रो दिवोदयति भास्करः ।
उदेति यः सदैवोर्व्यां नोदीयन्ते च विद्विषः ॥ ५० ॥
नित्यं महति माहेयीं महयत्यर्थिनो द्विजान् ।
स्वर्गे महीयते यस्य कीर्तिर्लक्ष्मीश्च मंहते ॥ ५१ ॥
वृणक्ति वृजिनैः सङ्गं वृक्ते च वृषलैः सह ।
वर्जेत्यनार्जवोपेतैर्यो वर्जयति दुर्जनैः ॥ ५२ ॥

---

४५) cfr. β 26. — ४६) cfr. β 22. D Bh$^{\alpha}$ °शंसतेतरां, r r[1] erkl. आशंसते, schweigen über पराम्, s. Anm. ॥ — ४७) cfr. β 33. D पणते st. घिणते, r[1] im Strophencitat पिंणते, erkl. घिणते । Bh$^{\alpha}$ गर्हते, D गर्धते st. गृहते, r[1] गर्ह गल्ह कुत्सने भ्वादौ [i. e. गर्हते] । Bü द्विषतां गृह्यते, r गृहयते geändert in गृह्यते, r u. r[1] erklären aber गृहयते ॥ — ४८) = β 24. D दारिद्र्यम° ॥ — ४९) = β 25. Bü शास्त्राणि सर्वाणि, r[1] schweigt in d. Erkl., im Strophencitat वेत्ति सर्वाणि इति ॥ — ५०) cfr. β 23. D °वोर्यो, Bh$^{\alpha}$ °वोर्यं st. °वोर्व्यां, r r[1] schw. ॥ — ५१) cfr. β 34. — ५२) = β 27. r[1] s. folg. Str. । D वृंक्ते, Bü वृक्ते verbessert aus वृंक्ते ॥

न संपृणक्ति कृपणैः संपृङ्क्ते न पृथग्जनैः ।
संपर्चेति सदाचारैः संपर्चयति पण्डितैः ॥ ५३ ॥
नियुङ्क्ते गुल्मपालान्यो नियोजति नियोगिनः ।
नियोजयत्यनीकस्थान्स्वयं चात्मनि युज्यते ॥ ५४ ॥
बाणावलिं किरत्याजौ करोति शरमण्डपम् ।
कृणोति करिणः शत्रोर्यः कृणाति हयान्नरान् ॥ ५५ ॥
तयते यस्त्रयीधर्मं तायते च तपोधनान् ।
त्रायते भुवनं कृत्स्नं यत्कीर्तिः स्त्यायति क्षितौ ॥ ५६ ॥
सर्वस्वे ऽपि हृते वनीपकजनैः क्षुभ्नाति न त्यागिनः
संग्रामे परिवारितस्य रिपुभिः शूरस्य न क्षोभते ।
यस्यान्तःकरणं स्मरालसलसत्पौराङ्गनालोचनै-
स्तृष्यद्भिः परिपीयमानवपुषो धीरस्य न क्षुभ्यति ॥ ५७ ॥
यो लक्षते क्षितिभृतां चरितानि चारै-
र्लिङ्गैश्च लक्षयति यो हृदयं परेषाम् ।
सूक्ष्मातिसूक्ष्ममपि लक्षयते महात्मा
यो मन्त्रमप्रतिहतप्रतिभाप्रभावात् ॥ ५८ ॥

---

५३) cfr. β 28. r[1] nur न संपृणक्तीति, dann erst folgt d. Erkl. der vorigen Str. ॥ — ५४) cfr. β 42. — ५५) cfr. β 44. D कृणाति करिणः । Bh[α] शत्रुर्यः । alle Hdschr. bieten हयांतरान्, r हयांतरान्हयविशेषान्. r[1] nur हयविशेषान् ॥ — ५६) cfr. β 40. D स्त्यायते क्षितौ ॥ — ५७) Çârdûlavikrîḍita. cfr. β 56. Bh[α] कृते st. हृते । Ob °वारितस्य oder °चारितस्य, in Bü r nicht zu entscheiden, r[1] schweigt. । Bü त्रिष्यद्भिः, D Bh[α] तृप्यद्भिः st. konjic. तृष्यद्भिः, r r[1] schw. । Bü वीरस्य st. धीरस्य. r r[1] schw. ॥ — ५८) Vasantatilakâ. D यो लक्षति, r[1] यो लक्षतीति als Strophencitat, seine Erkl. scheint mir für लक्षते zu sprechen, s. Anm. । r सूक्ष्मातिसू° । D परात्मा st. महात्मा । Bü °हृतं st. °हत°, r[1] schw. ॥

युद्धे निरुद्धदिनकृत्किरणप्रचारं
नाराचमण्डपमसौ गगने तनोति ।
तेजो वितानयति तीव्रमरातिराष्ट्रे
कीर्तिं कृती विततनति त्रिषु विष्टपेषु ॥ ५९ ॥
सर्वायसं करिणि मुञ्चति कङ्कमन्त्वं
दीप्रं च मोचयति तद्बलमम्बकाग्रे ।
संख्येषु मोक्षयति यश्च शरं मनुष्ये
स्वां स्वां भुवं प्रतिगते विदितास्त्रवेदः ॥ ६० ॥
यो मार्ष्टि मृद्भिरुदकैश्च बहिः शरीर-
मन्तश्च मार्जति पवित्रतरान्नपानैः ।
संसारदोषकलुषीकृतमात्मतत्त्वं
ज्ञानेन मार्जयति यश्च विशुद्धसत्त्वः ॥ ६१ ॥
उत्कण्ठते न हृदयं प्रमदासु यस्य
नोत्कण्ठति क्षणसुखेषु च कौतुकेषु ।
उत्कण्ठयत्यविरतं पुनरात्मतत्त्वं
सम्यक्प्रबोधमधुपानरसायनेषु ॥ ६२ ॥
धृष्णोति तस्य न कविर्न च पण्डितो ऽग्रे
सर्वस्य धर्षति धियं विदुषो विवादे ।

---

५९) Vasantatilakâ. cfr. β 92. Bü वितनुति ॥ — ६०) Vasantatilakâ. cfr. β 48. Bü Bh$^{\alpha}$ r[1] दीप्तं, [D r दीप्रं] । Bü r[1] तद्बल° ॥ — ६१) Vasantatilakâ. cfr. β 55. Bh$^{\alpha}$ °तरात्तपानैः । Bh$^{\alpha}$ विबुद्ध° st. विशुद्ध° । Bü °तत्वः st. °सत्त्वः, wohl त aus प verbessert, r[1] schweigt. ॥ — ६२) Vasantatilakâ. cfr. β 89. Bh$^{\alpha}$ क्षणमुखेषु, r[1] schw. ॥

एको ऽपि यः सकलशत्रुसमूहमाजा-
वाक्रम्य धर्षयति दुर्धरबाहुवीर्यः ॥ ६३ ॥
यो वृत्यते विषमवैदिकवाक्यजात-
मात्मीयया प्रतिभया जितवृत्तिकारः ।
भृत्येषु वर्तयति यश्च समानदृष्टिः
शिष्टेषु बान्धवजनेष्विव वर्तते यः ॥ ६४ ॥
यो वर्धते विधुरिवाखिलदिङ्मुखेषु
शश्वत्प्रसारितकरः कमनीयकान्तिः ।
धर्मेण वर्धयति यस्य च धीर्विशुद्धा
युद्धे विवर्धयति यश्च रिपूत्तमाङ्गम् ॥ ६५ ॥
वप्राणि लोटयति लुट्यति गोपुराणि
प्राकारचक्रमतिलोटति लोष्टतुल्यम् ।
यो विद्विषां द्विरदधीरबलो बलीया-
न्दुर्गेषु दुर्गतजनोद्धरणैकबुद्धिः ॥ ६६ ॥
अर्थं प्रयच्छति सदर्थिजनाय नित्यं
दीदांसते दुरितमुग्रतरैस्तपोभिः ।
यश्चावदानयति दानवकक्षतुल्यं
साक्षादधोऽक्षज इव प्रतिपक्षचक्रम् ॥ ६७ ॥

---

६३) Vasantatilakâ. cfr. β 87. — ६४) Vasantatilakâ. — ६५) Vasantatilakâ. cfr. β 80. Bü D Bh^α युद्धेषु वर्धयति, r[1] nicht zu entscheiden ॥ — ६६) Vasantatilakâ. cfr. β 107. Bü अभि° st. अति°, r अभिलोटति । लुट ... अतिपूर्वः, [D Bh^α r[1] अति°] । Bü Bh^α लोष्ठ°, [D r लोष्ट°] । D Bh^α °वीर° st. °धीर°, r r[1] schweigen. ॥ — ६७) Vasantatilakâ. r सदर्थं°, D समर्थं° st. सदर्थि°, r[1] schw. । Bh^α °यक्ष°, D °पक्ष°, Bü °कक्ष° st. konjic. °काक्ष°, r r[1] schw. ॥

वातोद्धतो जलनिधेर्मलयोपकण्ठे
यं शीकते शिशिरशीकरवारिवर्षैः ।
शीकन्ति सिन्धुसलिलानि हिमाद्रिपार्श्वे
मन्दाकिनीजलकणा अपि शीकयन्ति ॥ ६८ ॥

खेलन्ति लीलागतिविभ्रमेण यद्वारनार्यो जितराजहंसाः ।
क्ष्वेलन्ति पौराः सह सुन्दरीभिः सुखं च खेलायति भृत्यवर्गः
॥ ६९ ॥

यद्वस्तु शुच्यति न तत्किल भक्षणीय-
मित्यागमस्थितिभिदां चरितं नृपाणाम् ।
यः शोचति श्रुतिनिवेदितमार्गसेवी
ज्ञानेन शुच्यति सदा हृदयं च यस्य ॥ ७० ॥

कश्चिन्न कौति करणैरुपपीड्यमान-
स्तस्य प्रजासु कुवते न च तस्करेण ।
काव्यानि यश्च कवते कविवल्लभो ऽसौ
तं पूजयत्यभिमतैर्विभवैरजस्रम् ॥ ७१ ॥

यस्य बाणनिवहो रणाङ्गणे द्योतिताम्बरतलो ऽभिधावति ।
धावति त्रिदशमन्दिरे यशः कीर्तिरप्यखिलदिक्षु धन्वति ॥ ७२ ॥

---

६८) Vasantatilakâ. cfr. β 185. Bü immer सी°, D सीकंति, r सीकते सोकृ .. शोकंति चीकृ शीकृ .. सीकयंति स एव इमंतः। Bü r °सीकर°, r[1] schw. ॥ — ६९) Upajâti. cfr. β 64. Bh[α] खलंति। D सुर° st. सह, r[1] schw. ॥ — ७०) Vasantatilakâ. cfr. β 208 und β 220. — ७१) Vasantatilakâ. cfr. β 20. Bü r करणैरुप°, r[1] राजग्राह्यभागैः पीडितः सन्। D पूजयत्यपि म°। Bh[α] °मतैर्वि° ॥ — ७२) Rathoddhatâ. cfr. β 128. D °मंदिरं, r[1] schw.। Bü D धावति st. धन्वति, r[1] सर्व धव ध्रव गतौ भ्वादौ ॥

निशितशरसहस्रैश्छादयत्यन्तरिक्षं
छदति रणभुवं यो विद्विषां रुण्डखण्डैः ।
समरविजयलक्ष्म्यालिङ्गितं यच्छरीरं
सुरयुवतिविमुक्तास्छादयन्ति स्रजश्च ॥ ७३ ॥
पतयन्ति रणेषु यस्य बाणाः
सततं तैर्निहताः पतन्ति कायाः ।
चतुरश्चतुरब्धिमेखलाया-
मिह धात्र्यामधिपत्यते च यः ॥ ७४ ॥
प्रथते पृथिवीभुजां विजेतु-
श्चरितं यस्य चतुर्दिशां मुखेषु ।
प्रथयत्यतिथिप्रियस्य कीर्तिः
पृथुवत्प्राथयति स्थिरं यशश्च ॥ ७५ ॥
यतते यतिवद्विमुक्तिहेतो-
रपि शत्रुं न च यातयत्यदोषात् ।
अपराधिषु राजकेषु यश्च
प्रतिनिर्यातयति प्रसह्य वैरम् ॥ ७६ ॥
कोपादसौ शपति भृत्यजनं न कंचि-
त्प्राप्तापराधमपि शप्यति न प्रभुत्वात् ।

---

७३) Mâlinî. cfr. β 16. D भुवि रणं st. रणभुवं ॥ — ७४) Aupacchandasika (doch s. Anm.). cfr. β 49. D Bh$^{\alpha}$ शतशस्त्रै°, Bü शनशस्त्रै° st. सततं तै°, r[1] schw., aber r सततमनवरतं तैः शरैर्निहताः । Bh$^{\alpha}$ °र्निहिताः ॥ — ७५) Aupacchandasika (Vasantamâlikâ). cfr. β 191. Bh$^{\alpha}$ lässt d. zweite Halbstr. aus. D यस्य कीर्त्तिः st. कीर्तिः पृथुवत्, r[1] schweigt । D प्रार्थयति ॥ — ७६) Aupacchandasika (Vasantamâlikâ). cfr. β 75.

कालप्रियाय शपते यतरस्य हेतो-
स्तत्कार्यमाशु कुरुते कुरुतुल्यतेजाः ॥ ७७ ॥
सज्जन्ति कुञ्जरघटाः खलु यत्प्रयाणे
यं संततं युधि परिष्वजते जयश्रीः ।
चेतः समासजति यस्य गुणानुरागा-
द्विद्याविशुद्धहृदये विदुषां समूहे ॥ ७८ ॥
व्यायामशीलः पुरुषो न मेदते
प्रायेण मेद्यत्यकृतश्रमो जनः ।
एवं विदित्वायुधवाजिवारणै-
र्व्यायच्छते यश्च न मेदयत्यतः ॥ ७९ ॥
अज्ञाननिद्रानिबिडोपगूढे राजन्यके वेदयते य एकः ।
सुखानि यो वेदयते सदैव स्वार्थं प्रजा यत्र निवेदयन्ते ॥ ८० ॥
कश्चिन्न कुष्णाति कदर्थितः शुचा
नरो न रोगव्यथितश्च कुन्थति ।
देशे तदीये प्रतिकूलवर्तिनां
शूलस्थितं कुथ्यति केवलं वपुः ॥ ८१ ॥

७७) Vasantatilakâ. cfr. β 179. Bh^{a} किंचि° । Bh^{a} कालप्रियाख्याय शपते नृपतस हेतोस्तत्सार्यमाशु, D कालप्रियाख्या शपते नृपस्य हेतोः स्वतुल्य-मपि यः कुरुते सुतेजाः, r कालप्रियाख्याय । आदित्याय शपते । संभाव्यमानं मिथ्याभावं निरस्यति । अथवा तव पादान्स्पृशामीत्येवं शपथं करोति । किमर्थं । अयतरस्य प्रकृष्टपक्षहेतोर्निरस्तो मिथ्याभावः । आशु शीघ्रं सू[dann त्सा ge-tilgt]र्यं करोति । किंविशिष्टः । कुरुतुल्यतेजाः . . . , r[1] nicht zu entscheiden, s. Anm. ॥ — ७८) Vasantatilakâ. D °हृदयं ॥ — ७९) Indravamçâ. cfr. β 136. Bü D युधि st. °युध° । D यस्य st. यश्च ॥ — ८०) Upajâti. cfr. β 52. Bü r °निबि-डो°, r[1] schw. । D Bh^{a} न st. नि° । Bh^{a} विंदयंते ॥ — ८१) Upajâti (Indravamçâ + Vamçastha, s. α 13). cfr. β 124. D Bh^{a} रोगैर्व्य°, r[1] schw. । Bh^{a} तदीय ॥

अवगुरते न विरुद्धं नोद्गूरयते क्वचिद्वृथाघातम् ।
आगूर्यते जयश्रीरत एव च संमुखं तस्य ॥ ८२ ॥
बोधते ब्रह्मविद्यां यः क्षत्त्रविद्यां च बोधति ।
नित्यमध्यात्मयुक्तात्मा ब्रह्मात्मानं च बुध्यते ॥ ८३ ॥
सर्वो गर्वति विद्याभिर्धनैर्गर्वयते ऽपरः ।
सर्वविद्यस्तु सम्राट् च यो न गर्वायते प्रभुः ॥ ८४ ॥
त्वरते न तथार्थेषु न च कामेषु तूर्यते ।
यथा त्वरयते धर्मे ज्ञात्वासौ जीवितस्थितिम् ॥ ८५ ॥
अर्चते चन्द्रचूडं यो गुरुमग्निं तथर्चति ।
अर्चयत्यनिशं विप्रान्कर्णधाराम्भवार्णवे ॥ ८६ ॥
अनुमीमति दूरस्थं सूक्ष्मं चाप्यनुमीयते ।
यो ऽनुमाययति श्रीमानर्थं त्रैलोक्यगोचरम् ॥ ८७ ॥
दीनेषु दयते नित्यं दयते मेदिनीं च यः ।
दीयन्ते विद्विषो यस्य प्रतापोपनिपीडिताः ॥ ८८ ॥
यो मार्गयति सन्मार्गमपवर्गं च मार्गति ।
सांसारिकं तडित्तुल्यं सुखं मृगयते न तु ॥ ८९ ॥

---

८२) Âryâ (Pathyâ). cfr. β 51. D °यते वृथा क्वचिद्घातं, Bh$^{\alpha}$ °यते वृषा क्वचिद्घातं । Bh$^{\alpha}$ r सम्मुखं, r[1] schweigt ॥ — ८३) = β 53. — ८४) cfr. β 71. Bh$^{\alpha}$ सर्वे गर्वति । D °नैर्गर्व्वायते । D सम्राट् च सर्व्वविद्यस्य नित्यं गर्वायतेपरः, Bh$^{\alpha}$ सम्राट् सर्वविद्यस्य गर्वायते तथा न यः, r सर्वविद्यस्य संम्राट् च तथापि दर्पं न करोति, r[1] schw. ॥ — ८५) cfr. β 257. — ८६) cfr. β 116. Bü D Bh$^{\alpha}$ तथार्च्चति, r r[1] erkl. तथर्चति und तथार्चति, s. Anm. । Bü अर्च्चयतेनिशं, r अर्च्चयते, erkl. aber Parasm., s. Anm. ॥ — ८७) cfr. α 29, β 39, β 79 Note, β 143, β 183. — ८८) cfr. β 84. — ८९) cfr. β 90. Bh$^{\alpha}$ ननु st. न तु ॥

न हिनस्ति वृथा जन्तूंस्तृणान्यपि न हिंसति ।
परं स हिंसयत्येकं यस्तदाज्ञां विलङ्घते ॥ ९० ॥
बीभत्सते परस्त्रीभ्यो यो बध्नाति रतिं रणे ।
बन्धयन्ति न दुःखार्ताः केशानप्यरियोषितः ॥ ९१ ॥
धर्माय व्यययत्यर्थं यश्च व्ययति कीर्तये ।
प्रेम्णा यस्य यशः पृथ्वी संव्ययत्युत्तरीयवत् ॥ ९२ ॥
मुटति द्विषतां दर्पं स्त्रीणां मानं च मोटति ।
मोटयत्यक्षरज्ञानगर्वं यो वादिनामपि ॥ ९३ ॥
अर्जते धर्ममेवैकमर्थं धर्मार्थमर्जति ।
अर्जयत्यूर्जिताँल्लोकान्यो धर्मेणैव शाश्वतान् ॥ ९४ ॥
जिह्रेति नीचसंगत्या ह्रीच्छत्यनृतभाषणात् ।
यो नामग्रहणादेव स्वैरिणीनां ह्रणीयते ॥ ९५ ॥
क्रन्दन्त्यश्रुजलोत्पीडैः क्रन्दन्ते शोकविक्लवाः ।
आक्रन्दयन्ति दैवं च वैधव्याद्यदरिस्त्रियः ॥ ९६ ॥
लक्ष्म्या नोल्ललते प्रेम्णा लालयते ऽनुजीविनम् ।

---

९०) cfr. β 57. Bü हिंसयत्येनं । Bh$^{\alpha}$ तदाज्ञा ॥ — ९१) cfr. β 54. D Bh$^{\alpha}$ केशान्यदरि°, r r[1] unentschieden ॥ — ९२) cfr. β 117. D धर्माये व्यत्ययत्यर्थं, Bh$^{\alpha}$ धर्माय ययत्यर्थं, Bü धर्म्माय यो व्ययत्यर्थं, r व्ययति, erkl. aber richtig व्यययति, r[1] als Strophencitat धर्माय व्यत्ययतीति, erkl. aber richtig, r r[1] erwähnen ausserdem die Möglichkeit, die erste Verbalform mit आ zu schreiben, cfr. Dhâtup. 32, 95, s. Anm. । Bh$^{\alpha}$ यस्व ययति कीर्त्तय ॥ — ९३) cfr. β 104. — ९४) cfr. β 100. — ९५) cfr. β 58. Bü ह्रिणी° ॥ — ९६) cfr. β 72. D Bh$^{\alpha}$ शोकविह्वलाः, r unentschieden, r[1] क्रदुक् .. वैक्लव्ये भ्वादौ शोकेन वैक्लवाः स्युरित्यर्थः । r[1] zur zweiten Halbstr. देवशब्दं उच्चारयंतीत्यर्थः ॥

लालयत्यतिमात्रेण ललनां न कदाचन ॥ ९७ ॥
लङ्घते न गुरोराज्ञां न च लङ्घयति स्थितिम् ।
अव्याधिरतिदीप्ताग्निर्यः कदाचिन्न लङ्घति ॥ ९८ ॥
न सीदति क्वचित्कार्ये नासादयति संशयम् ।
नासीदति भ्रमं यस्य बुद्धिः सर्वातिशायिनी ॥ ९९ ॥
गर्हते न तथा श्वानं चण्डालं च न गर्हति ।
गर्हयत्याहवे भग्नं यथासौ क्षत्रियं नरम् ॥ १०० ॥
प्रापयन्ति यतः सर्वे प्रार्थ्यमानार्थमर्थिनः ।
स तेभ्यः प्रापति श्रेयः कीर्त्या चाप्नोति रोदसी ॥ १०१ ॥
न प्रगल्भायते क्वापि न च दम्भात्प्रगल्भति ।
अर्थे शास्त्रे च स सम्यक्कृतबुद्धिः प्रगल्भते ॥ १०२ ॥
क्लीबते कश्चिदर्थेषु कश्चित्क्लीब्यति जीविते ।
अर्थप्राणव्यये प्राप्ते नासौ क्लीबायते क्वचित् ॥ १०३ ॥
गाधते न परद्रव्यं न गृध्यति परस्त्रियम् ।
गर्धयन्ति ततः सर्वे स्वाभिप्रेतार्थमर्थिनः ॥ १०४ ॥

---

९७) cfr. β 103. D Bh$^{\alpha}$ नोल्लभते, r[1] भोल्लभते, so aber nur im Strophen-citat । D लालयत्यनुजीविनः ॥ — ९८) cfr. β 67. Bh$^{\alpha}$ लंघयते स्थितिं । D °तिदीर्घाग्निम् यः । D कदापि न, r[1] कदाचिदपि लंघनं न करोति ॥ — ९९) cfr. β 77. — १००) cfr. β 108. Bh$^{\alpha}$ चांडालं, r[1] schweigt ॥ — १०१) cfr. β 66. D प्राप्नोति, Bh$^{\alpha}$ व्याप्नोति, r[1] unentschieden ॥ — १०२) cfr. β 153. D Bh$^{\alpha}$ दंभात्प्रगल्भते, wie r[1] gelesen hat, kann ich nicht sicher entscheiden, wohl Âtm., s. Anm. । D च सम्यग्यः कृत°, Bh$^{\alpha}$ च संम्यक् यः कृत°, r nur सम्यक्कृतबुद्धिः निश्चितबुद्धिर्यतः, r[1] schw. ॥ — १०३) cfr. β 85. Bh$^{\alpha}$ lässt die Strophe aus. Bü r stets क्लीव°, r[1] क्लीबते इति क्लीबृङ् . . . क्लीब . . . क्लीब . . ॥ — १०४) cfr. β 270 und β 256. D गोधते, r[1] गोधते न परेति गोधृङ् . ., r गाधते गोध [wohl nur st. । गाधृ] . . । D Bh$^{\alpha}$ यतः, r[1] यस्माद्राज्ञः ॥

स्वदते मधुसंपर्के स्वादते सोममध्वरे।
आस्वादयति दीप्ताग्निर्गुरु वृष्यं च भोजनम् ॥ १०५ ॥
खिद्यते यो न भृत्येषु याचकेषु न खिन्दति।
खिन्ते तेष्वेव ये द्रव्यं दीयमानं न गृह्णते ॥ १०६ ॥
डिपन्ति यस्य मातङ्गा डिप्यन्ति च तुरंगमाः।
डेपयन्ति च पादाता युद्धे निम्नोन्नतां भुवम् ॥ १०७ ॥
चुट्यन्ति सर्वसंदेहास्चुटन्ति ग्रन्थयो हृदि।
चुटति ब्रह्मविज्ञानाद्यस्य संसारबन्धनम् ॥ १०८ ॥
चित्तं रजति नारीणां स्वयं तासु न रज्यति।
राजते तस्य भोजंगी वृत्तिः सर्वातिशायिनी ॥ १०९ ॥
निषेधति तदीयाज्ञां यः कश्चित्कालचोदितः।
तं सेधति स दण्डेन तेन सर्वत्र सिध्यति ॥ ११० ॥
सहते शस्त्रसंपातं सहति श्रममाहवे।
उत्साहयति यश्चित्तमपि जेतुं शचीपतिम् ॥ १११ ॥
नित्यमाद्रियते धर्मे न कुतो ऽपि दरत्यसौ।

---

१०५) cfr. β 119. Bhα मध्य° st. मधु°। Bhα D °संपर्क्के, r r[1] schw.। D दीर्घाग्नि°। D गृध्यं, Bhα गृध्य st. वृष्यं, r schw., r[1] गुरुणा बृहस्पतिना गृध्यते ऽभिलष्यत इति गुरुगृध्यः ॥ — १०६) = β 68. — १०७) cfr. β 96. — १०८) cfr. β 38. Bhα stets तु° st. चु°। r zur dritten Verbalform चुटति चुट कलहकर्म्मणि तुदादौ परस्मैपदी [s. aber Dhâtup. 28, 83] ... संसारबंधनं विनश्यति, r[1] चुटत् कालहकर्मणि तुदादौ विनश्यतीत्यर्थः ॥ — १०९) cfr. β 264. D स्वयं चासु न, r[1] schw.। r रज्यते, r[1] unentschieden। D Bhα राजते यस्य, r[1] schw. ॥ — ११०) cfr. β 272. Bü कश्चित्कालप्रचोदितः st. यः — °चोदितः, r[1] unentschieden, D Bhα °नोदितः, r यस्तदीयां चाज्ञां निराकरोति सः कालेन यमेन चोदितः, r[1] unentschieden ॥ — १११) cfr. β 31. Bü यश्चित्त°। D °पतिः, Bhα °पति, Bü °मतिं ॥

दृणाति यद्रणोद्योगे विद्विषां हृदयं भयात् ॥ ११२ ॥
आजोडयति शत्रूणां श्रियं जित्वा हठेन यः ।
जुडत्येकच तान्सर्वाञ्छृङ्खलाभिश्च जोडति ॥ ११३ ॥
अश्नाति यः पुरोडाशमश्वमेधे महाक्रतौ ।
अश्नुते फलमक्षय्यं श्रिया शक्र इवासति ॥ ११४ ॥
नयते नीतिमार्गेण नयते विद्विषः क्षयम् ।
स नृणाति नृणां नाथो नोत्पथेन कथंचन ॥ ११५ ॥
विच्छायत्यनवच्छिन्ना यस्य बाणावली रणे ।
विच्छयन्ति द्विषो दिक्षु कीर्तिः स्वर्गे च विच्छति ॥ ११६
राध्नोति पितृदेवार्थमध्वगार्थे च रध्यति ।
तद्देशे सुस्थितो लोकस्तेन राध्यति तत्कुलम् ॥ ११७ ॥
न धर्माद्भ्रंशते श्रौतान्न च भ्रश्यति लौकिकात् ।
भृशायते च सर्वेषां विपक्षाणां क्षयाय यः ॥ ११८ ॥
शालन्ते शालिकेदारान्यद्देशे पथिकाः पथि ।

---

११२) cfr. β 73. D धर्मे कुतोपि न दृ°, r स नृपः कुतोपि न बिभेति. r[1] schweigt । Bh$^{\alpha}$ °द्योगैर्वि°, r r[1] schw. ॥ — ११३) cfr. β 113. D Bh$^{\alpha}$ हत्वा st. जित्वा, r r[1] schw. । Bh$^{\alpha}$ जुडत्येवाच । r zum 4. pâda एकशृंखलया संबद्धान्करोति [r[1] शृंखलाभिः] ॥ — ११४) cfr. β 268. D इवाश्नति, r[1] letzte Wurzel अश्नो अषी ॥ — ११५) cfr. β 273. — ११६) cfr. β 120. D विच्छाययत्यविच्छिन्ना, r[1] im Strophencitat und in der Erkl. विच्छाययतीति, analysiert aber विच्छायति, Bh$^{\alpha}$ विच्छायत्यत्यनवच्छिन्ना । Bü अनविच्छिन्ना, r अनविच्छिन्ना विच्छेदरहिता, r[1] schw. ॥ — ११७) cfr. β 114. r[1] nennt die zweite Wurzel राधौ । Bh$^{\alpha}$ तद्देशेषु स्थितो, r r[1] schw. ॥ – ११८) cfr. β 178. Bü भ्रंसते, r भ्रंसते . . भ्रंस [über भ्रंस ist श geschr.]। Bü भ्रस्यति? [स्य durch eine Änderung], r भ्रस्यति भृश भ्रंश अधःपतने ॥

शलन्ते शनकैः केचित्पश्यन्तो न शलन्ति च ॥ ११९ ॥
स्तम्भते पुरुषः प्रायो यौवनेन धनेन च ।
न स्तभ्नाति क्षितीशो ऽपि न स्तभ्नोति युवाप्यसौ ॥ १२० ॥
स्तोभते स्तुतिवाक्यैस्तु सर्वः स्तुभ्नाति चाटुभिः ।
स्तुतिचाटुसहस्रैस्तु नासौ स्तुभ्नोति धीरधीः ॥ १२१ ॥
विष्कम्भते शरैः शत्रून्विष्कभ्नाति शुभैरघान् ।
विष्कभ्नोति पुनर्जन्म ब्रह्माभ्यासेन यः सदा ॥ १२२ ॥
यः स्त्रिष्यति श्रियं प्रेम्णा स्रेषति द्विषतां पुरम् ।
दुःश्लिष्टान्यपि कार्याणि श्लेषयत्यचिरादिव ॥ १२३ ॥
तस्मै द्रुह्यति यः कश्चित्तस्मै स प्रतिदोहति ।
दोग्धि पृथ्वीं पृथुश्रीकश्चतुरम्भोनिधिस्तनीम् ॥ १२४ ॥
पिबन्ति सीधु पीवन्ति पीयन्ते च प्रियाननम् ।
यत्प्रसादादविज्ञातस्वपरोपद्रवाः प्रजाः ॥ १२५ ॥
यो वक्ति सर्वभाषाभिर्वाचयत्यखिलां लिपिम् ।
वचति श्रुतिशास्त्राणि कस्तेन सदृशो ऽपरः ॥ १२६ ॥
संवादयति यो विप्रान्दूरस्थान्संप्रदित्सया ।

---

११९) cfr. β 101. D r[1] im Strophencitat शालंति, r[1] erkl. aber Âtm., s. Anm. । r[1] liest die zweite Wurzel mit आ । D Bh$^{\alpha}$ वा st. च, r r[1] erwähnen das Wort nicht, Näheres s. Anm. ॥ — १२०) cfr. β 82. D पुरुषप्रायो, r[1] Strophencitat स्तंभते पुरुषेति [nicht पुरुष इति], schweigt in d. Erkl. ॥ — १२१) cfr. β 129. — १२२) cfr. β 81. Bh$^{\alpha}$ शत्रु वि° । D Bh$^{\alpha}$ शुभैरघान्, r[1] schlägt vor, अघान् [geschr. अघानीति st. अघानिति] in अघम् zu ändern, r schw. ॥ — १२३) cfr. β 61. — १२४) D सं° st. स ॥ — १२५) cfr. β 65. D Bh$^{\alpha}$ r[1] im Strophencitat पीबंति st. पीवंति, r[1] in d. Erkl. पीव । D पायंति च प्रियाननम् । Bü °दादवज्ञात°, r[1] schw. ॥ — १२६) cfr. β 94. Bh$^{\alpha}$ श्रुत° ॥

योद्धुं संवदते शत्रून्सर्वेच वदति प्रियम् ॥ १२७ ॥
कृणत्ति द्विषतां दुर्गं शिरस्तेषां निकृन्तति ।
कीर्तयन्ति गुणान्यस्य विस्मयेन दिवौकसः ॥ १२८ ॥
यस्य न श्रथयत्यङ्गं सामर्थ्ये श्रथते न च ।
योगबद्धाभियोगस्य कर्मबन्धः श्रथायते ॥ १२९ ॥
अर्दते निर्दयं शत्रूनर्दति स्वैरिणोरतान् ।
यः स्तोकेनापराधेन न चार्दयति कंचन ॥ १३० ॥
भक्षयन्त्यस्थि भक्षन्ति मांसं भ्लक्षन्ति शोणितम् ।
यत्खड्गखण्डिताङ्गानां शत्रूणां कौणपा रणे ॥ १३१ ॥
यद्दृष्टिगोचरे स्थित्वा हिण्डन्ते च हिलन्ति च ।
पौरनारीसहस्राणि यश्च तान्यवहेलते ॥ १३२ ॥
वण्टन्ति हाटकं यस्मात्प्रतिगृह्य द्विजातयः ।
वण्टयन्ति च रत्नानि ग्रामान्वण्टापयन्ति च ॥ १३३ ॥
ये मूषन्ति परद्रव्यं तेषां मुष्णाति यः शिरः ।
मुष्यत्यपहृतार्थानां दुःखं च द्रविणार्पणात् ॥ १३४ ॥
वयन्ति चारुचीनानि व्ययन्ते पट्टपट्टिकाः ।

---

१२७) cfr. β 99. Bh$^{\alpha}$ दूरस्थान्यो विप्रान् st. यो — ०स्थान्, r r[1] unentschieden । Bü संप्रदिच्छया, D संपदिच्छया, r deutet auf संप्रदित्सया, r[1] unentschieden ॥ — १२८) cfr. β 122. Bh$^{\alpha}$ D यो द्विषां st. द्विषतां, r[1] schw. Bh$^{\alpha}$ दर्प्पं st. दुर्गं ॥ — १२९) cfr. β 171. D स्रंथते, r[1] nicht zu entscheiden D Bh$^{\alpha}$ योगे, r r[1] schw. ॥ — १३०) cfr. β 118. D निर्द्दयः, r[1] schw. । Bh$^{\alpha}$ किंचन ॥ — १३१) cfr. β 102. r[1] will statt भषंति lieber भिषंते lesen s. Anm. । Bh$^{\alpha}$ भषंति st. भ्लक्षन्ति । Bü Bh$^{\alpha}$ r कोणपा, r[1] schw. ॥ — १३२) cfr. β 111. — १३३) cfr. β 78. — १३४) cfr. β 115. r[1] im Strophencitat ये मूषंतीति, in d. Erkl. मुष् .. भ्वादौ । r मुष्यति मुश खंडने, s. aber Anm. ॥

वयन्ते चित्रपत्तोर्णं यत्कृते शिल्पिनः सदा ॥ १३५ ॥

विष्णुः खायति खड्गेन खट्वाङ्गेन खदत्यजः ।
दन्तैः खादन्ति योगिन्यो यस्याग्रे संगरे रिपून् ॥ १३६ ॥

यस्योद्याने कुसुमसुरभिर्वाति नित्यं नभस्वा-
न्वायत्यम्भःकणपरिचितः शीतलो दीर्घिकासु ।
येन स्पृष्टान्यविरतरतक्रीडया क्लान्तिभाजा-
मुद्वायन्ते श्रमजलजुषां योषितामङ्गकानि ॥ १३७ ॥

नानार्थसंशयपदे पतिता नराणां
प्रायेण दोलयति धीस्तरलस्वभावात् ।
दोलायते न खलु तस्य मतिः कदाचि-
त्कृच्छ्रेऽपि कार्यविषये स्थिरनिश्चयस्य ॥ १३८ ॥

यो दह्यमानमलयाधिपराजधानी-
धूमोच्छलद्बहलचन्दनसौरभेण ।
धूपायतीव गगनेचरमृक्षचक्रं
स्वर्गस्थितानपि च धूपयतीव देवान् ॥ १३९ ॥

प्रणिङ्क्ते दक्षिणीयानां विप्राणां चरणौ च यः ।
यत्पादौ मुकुटज्योत्स्नाजलैर्नेनेक्ति राजकम् ॥ १४० ॥

---

१३५) cfr. β 215. D °चीराणि, r r[1] schweigen । Bh$^{\alpha}$ पठपट्टिकाः । Bh$^{\alpha}$ °यत्तोर्णं सत्कृते ॥ — १३६) D r[1] im Strophencitat विष्णुः खादति, r[1] erkl. aber खायति, Bh$^{\alpha}$ विष्णुः खाति । D दंतैः खदंति ॥ — १३७) Mandâkrântâ. cfr. β 216. — १३८) Vasantatilakâ. cfr. β 212. D पततां नराणां, r r[1] schw. । Bü तरलस्वभावात्, स्व vielleicht nur missratenes ख, r r[1] schw. ॥ — १३९) Vasantatilakâ. D Bh$^{\alpha}$ °धूपो° st. °धूमो°, r r[1] schw. । D Bh$^{\alpha}$ °बहुल°, r r[1] schw. ॥ — १४०) cfr. β 132. D दीपिणी°, Bh$^{\alpha}$ दक्षणी°, क्ष aus षि geändert ॥

मृद्गाति विद्विषां दर्पं यो भुजाभ्यां भुवः पतिः ।
मर्दन्ते चरणौ यस्य प्रतापोपनताश्च ते ॥ १४१ ॥
पूजामर्हति सर्वेषामृषीणामाश्रमेषु यः ।
अर्हयत्यर्घसत्कारं मधुपर्कं च पावनम् ॥ १४२ ॥
प्राणिनामुपकाराय प्राणिति प्रियदर्शनः ।
प्राणयते पुण्यपुरुषः श्रेयसे यशसे च यः ॥ १४३ ॥
यो वाग्मी वादिनां मध्ये वाचमुच्चैः प्रपञ्चते ।
प्रपञ्चयति यत्कीर्तिं दिङ्मुखेषु महाजनः ॥ १४४ ॥
छिनत्ति संशयं शास्त्रे विदुषां सूक्तिभिः सदा ।
छेदयत्यसिधाराभिर्विद्विषां मस्तकं च यः ॥ १४५ ॥
उड्डीयन्ते शरा यस्य कोटिशः समराङ्गणे ।
भग्नानामरिसैन्यानामुड्डयन्ते रजांसि च ॥ १४६ ॥
संदधाति धनुर्ज्यायां यदैवेषुं रुषान्वितः ।
तदैव तद्भयाक्रान्ताः संधयन्ति धराधिपाः ॥ १४७ ॥
स्निह्यति ज्ञातिवर्गेषु संगतेषु न केवलम् ।
सकृद्दृष्टे ऽपि शिष्टे यः स्नेहयत्यधिकं ततः ॥ १४८ ॥

---

१४१) cfr. β 144. Bü मृद्गाति यो द्विषां । Bü तस्य st. यस्य, ये st. ते r ते विद्विषस्तस्य चरणौ मर्हयंति, r[1] ते ऽरय[ो] मर्दयंतीत्यर्थः, Bh$^{\alpha}$ °नता शुभे ॥ — १४२) cfr. β 254. D अर्हयत्यघसंस्कार, Bh$^{\alpha}$ अर्हयत्यघसंस्कारं r r[1] schweigen ॥ — १४३) cfr. β 174. r प्राणते अन प्राणने, s. Anm. D °पुरुष ॥ — १४४) = β 147. — १४५) cfr. β 248. — १४६) = β 14[3] Bü wohl अपि st. अरि°, r r[1] schw. ॥ — १४७) cfr. β 131. Bü धनुर्ज्यायां D Bh$^{\alpha}$ यदैवेषून्, r r[1] schw. । D Bh$^{\alpha}$ तं भया° ॥ — १४८) cfr. β 246 Bh$^{\alpha}$ शब्दे, D स्निग्धे st. शिष्टे, r r[1] schw. । Bh$^{\alpha}$ D स्नेहयत्यंधकं ॥

हते भर्तरि वैक्लव्यात्क्लिन्दन्ते यदरिस्त्रियः ।
अजस्रैरश्रुभिस्तासां क्लिद्यन्ति नयनानि च ॥ १४९ ॥
नालिङ्गति नरः कश्चिदन्यायं यस्य मण्डले ।
आलिङ्गयति सर्वो ऽपि कान्तां प्रेमभरालसाम् ॥ १५० ॥
नावद्यं घोषति द्वारे तस्य कश्चिदुपद्रुतः ।
घोषयन्ति परं सर्वे दीर्घमायुर्मुदान्विताः ॥ १५१ ॥
यस्य व्याघोटते व्यूहो नाकृतार्थः कुतश्चन ।
व्याघुटत्यरिवर्गस्तु यः संमुखमुपागतः ॥ १५२ ॥
व्याहोडते हतं येन शरैरहितहास्तिकम् ।
व्याहोडति तथाश्वीयं पादातं च भयातुरम् ॥ १५३ ॥
संविभाजयति श्रीमान्यो वित्तेन द्विजोत्तमान् ।
धर्मषष्ठांशभागेन ते ऽपि संविभजन्ति तम् ॥ १५४ ॥
अदृष्टविषये प्रायः सर्वेषां मन्दते मतिः ।
मन्दायते नरेन्द्रस्य धर्मकार्ये न तस्य धीः ॥ १५५ ॥
मनो नोद्विजते यस्य ददतो ऽर्थमहर्निशम् ।

---

१४९) cfr. β 130. D क्लांदंते, Bh^α क्लिदंति [क्लि aus क्लिं geändert], Bü क्लिदंते, r क्लिदंते, erkl. aber क्लिन्दन्ते । D क्लिधंते ॥ — १५०) cfr. β 243. D Bh^α अपायं st. अन्यायं, r r^1 schweigen । D आलिंगयंति सर्वेपि कांतं प्रेमभरालसाः, Bh^α आलिंगति च यं सर्वे कांताः प्रेमभरालसाः, r Sing. आलिंगयति, r^1 ... चुरादौ, sonst aus r r^1 nichts zu ersehen ॥ — १५१) cfr. β 141. Bh^α उपहतः ॥ — १५२) cfr. β 146. D नान्यूनाऽर्थः, Bh^α नानूर्धः तश्चनः । D व्याघुव्यत्यरि° । D Bh^α °वर्गस्तो यः ॥ — १५३) D r^1 im Strophencitat व्याहोडति, r^1 erkl. aber richtig Âtm., s. Anm., in Bü ते aus ति verbessert । D भयान्वितम् ॥ — १५४) r संविभाजयति, analysiert aber सविभजयति । D सर्वे st. ते ऽपि । D यम् st. तम्, auch r तं ॥ — १५५) cfr. β 173. Bh^α °कार्येषु नास्य, r nur तस्य धोर्धर्मकार्येषु न जडा भवति ॥

उद्विजन्ति तु संसारादसारात्तत्त्ववेदिनः ॥ १५६ ॥
क्षिप्यति क्षितिपालेषु यो दण्डं चण्डपौरुषः ।
क्षिपन्ति क्षितिपालाश्च तस्य कार्यमनारतम् ॥ १५७ ॥
क्रीडन्ति कामिनो नित्यं किलन्ति च मृगेक्षणाः ।
स्वर्लोकदुर्लभैर्भोगैर्यस्य राष्ट्रे निरङ्कुशाः ॥ १५८ ॥
अविद्यानिद्रयाक्रान्ते जगत्येकः स चेतति ।
नित्यं चेतयते योगी ब्रह्मात्मानं सनातनम् ॥ १५९ ॥
न लुभ्यति मनो यस्य विषयेषु विनाशिषु ।
लुभति ब्रह्मविद्यायां नित्यानन्दरसायने ॥ १६० ॥
तपसा भर्जते पापं सुलभं पार्थिवस्य यः ।
अनादिकर्मबीजं च ब्रह्मज्ञानेन भृज्जति ॥ १६१ ॥
न क्षाम्यति क्षितीशानामपराधकणानपि ।
अपराधसहस्राणि क्षमते यो द्विजन्मनाम् ॥ १६२ ॥
आलोकते जगत्सर्वमात्मन्येव प्रतिष्ठितम् ।
आलोकयति चात्मानं सर्वत्र जगति स्थितम् ॥ १६३ ॥
तोलयत्यतुलं शक्त्या यो भारं भुवनेश्वरः ।
कस्तं तुलयति स्थाम्ना राष्ट्रकूटकुलोद्वहम् ॥ १६४॥

---

१५६) cfr. β 149. D Bh$^{\alpha}$ तस्य, Bh$^{\alpha}$ ददतोर्घम॰। Bü तत्वदर्शनात् ॥ — १५७) cfr. β 195. Bü चंडपूरुषः। Bü तस्य कांर्थम॰ oder कांर्घम॰, r कांपं दंडं द्रव्यं, r^{1} कार्थं दंडद्रव्यं ॥ — १५८) cfr. β 235. D निराकुलः, Bh$^{\alpha}$ निराकुलाः ॥ — १५९) cfr. β 126. — १६०) cfr. β 267. D यस्य विनयेषु। D ॰विद्यानां ॥ — १६१) cfr. β 97. D Bh$^{\alpha}$ पार्थिवस्य यः ॥ — १६२) cfr. β 169. D यो महात्मनाम् ॥ — १६३) cfr. β 250. — १६४) cfr. β 206. D Bh$^{\alpha}$ ॰लोद्भवम् ॥

एको ऽपि यः सृजत्याजौ शरजालमनेकधा ।
पुष्पवृष्टिं च यन्मूर्ध्नि सृज्यन्ते सुरयोषितः ॥ १६५ ॥
प्रायः क्लिश्नाति सर्वो ऽपि विषयैरुपपीडितः ।
न क्लिश्यते स एवैको योगाभ्याससुखे रतः ॥ १६६ ॥
यो न हृष्यति संपत्त्या महत्यापि महीपतिः ।
श्रुत्वा परगुणोत्कर्षं यथा हर्षति निर्भरम् ॥ १६७ ॥
मिलन्ति सर्वसैन्यानि यस्योद्योगे यथा यथा ।
मीलन्ति शत्रुनारीणां नयनानि तथा तथा ॥ १६८ ॥
हूयमानहविर्गन्धिः पवते पवनः शुचिः ।
यद्विसृष्टाग्रहारेषु पुनीते सततं प्रजाः ॥ १६९ ॥
आलोचते समं वृद्धैः स नीतिं भूपतिर्यतः ।
आलोचयति चात्मानं चेतसैव गुहाशयम् ॥ १७० ॥
न निन्दति नरं कंचिच्छिष्टाचारादपि च्युतम् ।
नेदते दुःखदुष्पारे संसारे पतितं जगत् ॥ १७१ ॥
आतन्वन्ति मखे यस्य योगाभ्यासरता द्विजाः ।
आतन्वन्ति दिगन्तेभ्यो विप्राः प्रतिजिघृक्षवः ॥ १७२ ॥

---

१६५) cfr. β 168. Bh$^{\alpha}$ राजाजालम्, D राजभारम् st. शरजालम् ॥ — १६६) cfr. β 93. Bh$^{\alpha}$ प्रायः क्लिश्नति । D Bh$^{\alpha}$ न क्लिश्नति, [r[1] क्लिशिंच् उपतापे दिवादौ] ॥ — १६७) cfr. β 211. Bü परं । Bü तथा ॥ — १६८) cfr. β 145. D तस्योद्योगे । D रिपुनारीणां ॥ — १६९) cfr. β 181. D Bh$^{\alpha}$ °र्गंधैः । Bh$^{\alpha}$ प्रजा ॥ — १७०) cfr. β 250. Bü Bh$^{\alpha}$ नीति । D Bh$^{\alpha}$ भूपतिः पतिः । D Bh$^{\alpha}$ गुहाश्रयं ॥ — १७१) cfr. β 150. D निंदते st. नेदते । Bü दुःखदुःपारे, D दुःखदुःप्रापसंसारे, Bh$^{\alpha}$ दुःखसंतापसंसारे ॥ — १७२) Bh$^{\alpha}$ मुखे । D °प्रास्ते ते जि°, Bh$^{\alpha}$ °प्रास्ते त जि°, r प्रतिजिघृक्षवः ग्रहीतुमिच्छवः, r[1] nur ग्र° ॥

यो मिमीते जगत्सर्वं प्रमाणैः शास्त्रसंमितैः ।
न माति मानिनो यस्य यशस्त्रिभुवनोदरे ॥ १७३ ॥
न दुनोति दयालुत्वाद्वचसा कंचिदप्यसौ ।
दुरुक्तैरपि दीनानां मनस्तस्य न दूयते ॥ १७४ ॥
ध्रुवति ध्रुववद्यस्य कीर्तिः सर्वत्र शाश्वती ।
ध्रवन्ति जयस्तम्भाश्च दिक्षु यद्दण्डनायकाः ॥ १७५ ॥
धोरन्त्याधोरणाक्रान्ता विनीता यस्य वारणाः ।
धूर्यन्ते धुर्यमुख्याश्च सादिभिः साधु साधिताः ॥ १७६ ॥
विलसन्ति सुखं यस्य संतुष्टा मित्रबान्धवाः ।
तेषां गृहेषु लोलाक्ष्यो ललना लासयन्ति च ॥ १७७ ॥
लिश्यन्ते शत्रवो यस्य प्रतापाग्निनिपीडिताः ।
नित्यं धर्मावधूनानि लिशन्ति दुरितानि च ॥ १७८ ॥
रसयन्ति फलं स्वादु यदुद्याने ऽप्यवारिताः ।
पत्त्रिणः सुरतोन्मत्तकान्ता इव रसन्ति च ॥ १७९ ॥

---

१७३) cfr. β 79 und β 183. D Bh^α शास्त्रनोदितैः [Bh^α °तेः] ॥ — १७४) cfr. β 258. — १७५) Bü Bh^α D ध्रुवंति st. ध्रवंति, auch r ध्रुवंति, erkl. aber ध्रुव [st. ध्रु] स्थैर्ये भ्वादौ परस्मैपदी, auch Erkl. von r[1] [verstümmelt] weist deutlich auf ध्रवंति । Bü D °स्तंभाश्च, Bh^α जयस्तुंभाश्च, aber r जयस्तंभान् जयशोभिनः स्तंभान्, r[1] nur जयशोभनः ॥ — १७६) cfr. β 139. r[1] nur धोरंत्या इति, Erklärungen fehlen. Bü धौरंत्या°, auch r धौरंति, erkl. धौर्य गतिचातुर्ये ऋदनुबंधः भ्वादौ परस्मैपदी [Dhâtup. 15, 45: धोर्‌ऋ] । Bü Bh^α °धोरणाक्रां° । D धुर्य्यंते । D साधुभिः साधु ॥ — १७७) cfr. β 187. r[1] lässt diese und die nächste Strophe aus, zählt aber richtig weiter. Bh^α लासयंति ॥ — १७८) r[1] s. vor. Str. D क्लिश्यंते । Bh^α नित्य । Bh^α °धूतानि, D °धनाति । D श्लिसंति ॥ — १७९) cfr. β 204. D Bh^α °द्यानेप्यवा° । Bü पर्त्रिणां सुर°, D Bh^α परितः सुर°, s. aber β । Bh^α सुरतासनकांता, D सुरतासन्नकांता ॥

विविनक्ति धिया धर्ममध्यात्मध्यानशुद्धया ।
विवेवेक्ति च वेदान्तान्गूढार्थानपि यः स्वयम् ॥ १८० ॥
सोमं सुनोति यज्ञेषु सोमवंशविभूषणः ।
पुरः सुवति संग्रामे स्यन्दनं स्वयमेव यः ॥ १८१ ॥
सदा मदेन घूर्णन्ति बलिनो ये द्विषां द्विपाः ।
युधि यद्बाणविद्धास्ते घूर्णन्ते दीर्घनिद्रया ॥ १८२ ॥
हल्यन्ति हस्तिपृष्ठेषु कदल्यो यस्य कोटिशः ।
हयन्ति हयमुख्याश्च संख्यातीताः प्रयाणके ॥ १८३ ॥
मोदयन्ति यदुद्याने पुष्पाणां रेणवो दिशः ।
येषां सौरभ्यमाघ्राय मोदन्ते च पुरस्त्रियः॥ १८४॥
मेघगम्भीरनिर्ह्रादं श्रुत्वा यस्य धनुर्ध्वनिम् ।
नदन्ति केकिनो हर्षान्नादयन्ति च चातकाः ॥ १८५ ॥
स्तूपति प्रतिपक्षाणां शिरांसि समराङ्गणे ।
दिक्षु देवकुलव्याजाद्यशः स्तूपयतीव यः ॥ १८६॥
तितिक्षते क्षितीशानां न दर्पमपराधिनाम् ।
यस्तत्कण्ठकठोरास्थिशाणायां तेजयत्यसिम्॥ १८७॥

---

१८०) cfr. β 134. Bh^α^ धियां, D क्रिया st. धिया । D Bh^α^ °ध्यानश्र-द्धया । D वेवेक्ति च वे°, Bh^α^ विवेक्ति चैव वे°, ob r[1] das zweite Verbum mit Präpos. gelesen hat, nicht zu ersehen ॥ — १८१) cfr. β 244. D सोम-वंशविभूषणः । D सवति ॥ — १८२) cfr. β 233. Bü बलिनो यद्विषां ॥ — १८३) cfr. β 167. — १८४) cfr. β 219. D यदुद्यानं ॥ — १८६) cfr. β 154. Bh^α^ सूप्यंति । D देवकुले व्याजाद्यशः स्तूपते च यः, Bh^α^ °व्याजाद्यशः सूपयते च यः, Bü °व्याजात् । यशश्च स्तूपयति यः, cfr. β ॥ — १८७) cfr. β 170. Bü तद्दर्पम° oder तद्दर्पम° st. न दर्पम° । D यः सूत्कंठ° ॥

न स्विद्यति वपुर्यस्य बहून्वाहयतो हयान् ।
न स्वेदयति नाराचान्सहस्राण्यपि मुञ्चतः ॥ १८८ ॥
विचारयति यो धर्मं विद्वद्भिर्ब्राह्मणैः सह ।
विचरत्यत एवास्य कीर्तिस्त्रिभुवनोदरे ॥ १८९ ॥
स्तनति स्निग्धगम्भीरं यत्संगीतेषु गोमुखः ।
तं जेतुमिव पर्जन्यः स्तनयत्यातपात्यये ॥ १९० ॥
यस्य लक्ष्मीपतेः कीर्तिः कुपितेव भ्रमत्यलम् ।
भ्राम्यत्यनुपदीभूतं स्थापत्य इव तद्यशः ॥ १९१ ॥
हस्तिहस्तं क्षुरप्रेण यो मृणाति मृणालवत् ।
नृणां मृणाति कण्ठं च कदलीकाण्डलीलया ॥ १९२ ॥
स्तृणोति बाणजालैर्यो रणे वैरिवरूथिनीम् ।
तच्छिरोभिः स्तृणात्युर्वीं तृणराजफलैरिव ॥ १९३ ॥
वनुते विभवं यस्माद्वनीपकजनः सदा ।
वनन्ति चावनीपाला यत्पादौ लोलमौलयः ॥ १९४ ॥
उत्पटन्ति यथा कृष्टाः करिभिः कदलीद्रुमाः ।
उत्पाटयन्ति निर्मूलं तन्नाराचांस्तथारयः ॥ १९५ ॥
स भुनक्ति भुवं कृत्स्नां प्रतापोपनतद्विषाम् ।

---

१८८) cfr. β 214. Bh$^{\alpha}$ सहस्रानपि, D सहस्रानंपि ॥ — १८९) cfr. β 125. Bh$^{\alpha}$ तु st. त्रि ॥ — १९०) cfr. β 203. D Bh$^{\alpha}$ स्तन॰ st. स्निग्ध॰ । Bü Bh$^{\alpha}$ तज्जेतु॰ ॥ — १९१) cfr. β 265. Bü प्रीतिः st. कीर्तिः, [aber auch r कीर्त्तिः] ॥ — १९२) cfr. β 105. Bh$^{\alpha}$ नृणां मृणाति ॥ — १९३) cfr. β 74. D r[1] im Strophencitat स्तृणाति st. स्तृणोति । D Bh$^{\alpha}$ वीर॰ st. वैरि॰ ॥ — १९५) D Bh$^{\alpha}$ कृत्ताः st. कृष्टाः । Bü निर्मूलं नाराचांस्तांस्तथा॰, Bh$^{\alpha}$ निर्मूलं तनारब्धास्तथा॰, D निर्मूलं तेनारब्धास्तथा॰ ॥

न निर्भुजति यस्य भ्रूः कोपेनाप्यरिमण्डले ॥ १९६ ॥
सुखयत्यर्थिनः सर्वानीप्सितार्थोपपादनात् ।
तदाशिषां प्रभावेन सततं यः सुखायते ॥ १९७ ॥
स निशामयते मन्त्रं दुर्लक्ष्यमपरैर्नरैः ।
निशाम्यन्ति वचस्तस्य मन्त्रिणो विस्मयाकुलाः ॥ १९८ ॥
रुणद्धि विद्विषां दुर्गं दुर्गतोद्धरणैकधीः ।
ऐक्ष्वाकं रामभद्रस्य यो धर्ममनुरुध्यते ॥ १९९ ॥
यो घोरं घातयत्यंहो महादानैर्महीपतिः ।
महेषुभिश्च शत्रूणां हन्ति हास्तिकमाहवे ॥ २०० ॥
न तथा तुष्यति क्षोणीं जित्वाप्युदधिमेखलाम् ।
एकं सुभाषितं श्रुत्वा यथा तूषति स प्रभुः ॥ २०१ ॥
आवते प्रत्यहं यस्य सूर्यः पूजाजिघृक्षया ।
आवेति भक्तियुक्तस्य भवो ऽपि भगवान्विभुः ॥ २०२ ॥
उदञ्चति धनुर्यावत्संग्रामे रामविक्रमः ।
तावत्तस्य विपक्षाणां न्यञ्चयन्ति शिरांसि च ॥ २०३ ॥
विलीनयति संस्पृष्टं नवनीतं यथोष्मणा ।
विलालयति चित्तं च तथा स्त्रीणां यदीक्षणात् ॥ २०४ ॥

---

१९६) cfr. β 261. Bü °पहतद्विषां, s. α 141, α 251. ॥ — १९७) cfr. β 59. —१९८) Bü दुर्लक्ष° ॥ — १९९) cfr. β 255. Bü D ऐक्षुकं, Bh[α] एक्षुकं, r एक्षुकं इक्ष्वाकुवंशोद्भवं, r[1] nur इक्ष्वाकुकुलसंभवे ॥ — २०१) cfr. β 148. Bh[α] तुष्यति, D तुषति, r[1] तुष्ट तुष्टौ st. तूषति ॥ — २०२) cfr. β 190. r आवते । त विश्रंसने । आङ्पूर्वः । भ्वादावात्मनेपदी, s. Anm. | D नित्यं st. यस्य । D Bh[α] प्रजा° st. पूजा° । D आवते भक्ति° ॥ — २०३) cfr. β 123. — २०४) cfr. β 188. D विलाययति, Bh[α] विलीनयति st. विलालयति, r schreibt विलालयति, seine Erkl. würde aber ebenso gut auf विलाययति passen, s. Anm. ॥

मुखं कृषति शालेयमिक्षुक्षेत्रं च कर्षति ।
यत्प्रसादादविज्ञातक्लेशो जनपदः सदा ॥ २०५ ॥
यस्योपद्रवादरयश्छर्दयन्ति स्वमण्डलम् ।
छर्दन्ति राज्यचिह्नानि कोशं दुर्गं च दुर्गताः ॥ २०६ ॥
नाहिर्दंशयते कंचित्तद्देशे गरुडाज्ञया ।
यदि प्रमादाद्दशति तस्मै न क्रमते विषम् ॥ २०७ ॥
नोध्रस्नाति नरः कश्चित्सुभिक्षे तस्य मण्डले ।
परमुध्रसयन्त्येके ये भिक्षाव्रतचारिणः ॥ २०८ ॥
आप्यायते यथा चन्द्रः शुक्लपक्षे विवस्वता ।
धर्मेणाप्यायते तद्वद्यो धर्मविजयी नृपः ॥ २०९ ॥
अङ्कते वृषयुग्मं यः पुण्यतीर्थेषु शक्तिभिः ।
अङ्कयत्यरिचक्रं च युद्धे पृष्ठेषु सायकैः ॥ २१० ॥
न तर्जति रुषा कंचिन्नीचमप्युपकारिणम् ।
परं तर्जयते दुष्टान्सामन्तान्संगतान्मिथः ॥ २११ ॥
न निर्भर्त्सति मात्सर्यात्कंचिदप्यनुजीविनम् ।

---

२०५) = β 184. — २०६) Bü स्वमंगलं, D स्वमंडले । Bh^α D राज° । Bü दुर्ज्जनाः ॥ — २०७) cfr. β 207. Bh^α दशयते । Bh^α तस्मै विक्रमते । D तदा st. विषम् ॥ — २०८) cfr. β 163. Bh^α नैवोद्धस्नाति यः कश्चित्सुभिक्षे यस्य मंडलं । D न चोद्ध्रस्नाति यः कश्चित्सुभिक्षे यस्य । Bh^α परमुद्धसयंत्येके D परमुद्ध्रसयंत्येके । r[1] im Strophencitat न चोद्ध्रस्नाति, erkl. ध्रमूध्र उंछे श्रयादौ … ध्रसत् उंछे ऽदंत इति …, s. Anm. ॥ — २०९) cfr. β 135. — २१०) cfr. β 160. Bü च st. यः । D पुष्पती° । Bü शक्तिषु । D Bh^α °रिसैन्यं च । Bü युद्ध । Bü Bh^α पृष्टेषु, D पृष्टिषु ॥ — २११) cfr. β 258. r[1] könnte ursprünglich die folgende Strophe vor dieser gelesen haben. D °चमप्यपका° । D समंतान्, Bh^α समंतात् ॥

अपि दुष्कृतकर्माणं न निर्भर्त्सयते द्विजम् ॥ २१२ ॥
उपश्लोकयति श्लाघ्यैः सूक्तैर्यः सूर्यमन्वहम् ।
श्लोकन्ते लोकपालाश्च यस्य लोकोत्तरान्गुणान् ॥ २१३ ॥
यथा प्रकाशते व्योम्नि चन्द्रः संपूर्णमण्डलः ।
तथा प्रकाश्यते भूमौ यः प्रजालोचनोत्सवः ॥ २१४ ॥
यो भुजाभ्यां भुवो भारं भरते भरतोपमः ।
बिभर्ति च यशोराशिं भूयांसं यस्य भूरपि ॥ २१५ ॥
शक्नोति शक्रमप्याजौ विजेतुं भुजविक्रमात् ।
शक्यते प्राणिमात्रस्य दुरुक्तं न्यायवेदिनः ॥ २१६ ॥
यो ऽर्थिनामर्थसिद्ध्यर्थं कल्पते कल्पवृक्षवत् ।
न च कल्पयति द्रव्यं गौणं मुख्यस्य संभवे ॥ २१७ ॥
यो न कुप्यति कस्मैचित्पीयूषहृदयो नृपः ।
यस्मै कोपयति क्षौणं तत्क्षणात्तस्य जीवितम् ॥ २१८ ॥
नाखेटति महाटव्यां मृगाननपराधिनः ।
आखेटयति दुष्टान्यः सामन्तानन्तराश्रयान् ॥ २१९ ॥
घोरयन्ति सुखं सुप्ता यत्प्रजा निशि निर्भयाः ।
क्रीडापारापता यासां घुरन्ति सुरतोत्सवे ॥ २२० ॥

---

२१२) cfr. β 251. r[1] s. vor. Str. Bh^α माधुर्यात्कांचि° । D निभर्त्सयति ॥ — २१३) D Bh^α स्लाघ्यैः स्तवैर्यः ॥ — २१४) cfr. β 152. Bü r beide Wurzeln mit स् । D चंद्रो व्योम्नि । Bh^α तथा प्रकाशते । Bü °लोकनो° ॥ — २१५) = β 127. Bh^α भारं राजते ॥ — २१६) cfr. β 63. D Bh^α शत्रुमप्याजौ । D Bh^α शक्नति, was r[1] gelesen hat, ist nicht festzustellen ॥ — २१७) cfr. β 83. D गौण । Bü संभवं ॥ — २१८) cfr. β 158. D पेयूष° । Bh^α कोपायति । D Bh^α नाक्षीणां st. तत्क्षणात् ॥ — २१९) cfr. β 155.

एकेनैव शरेणैकं सूदते करिणं रणे ।
अभिसूदयति सप्त पङ्क्तिस्थान्पुरुषानपि ॥ २२१ ॥
लुण्टन्ति परराष्ट्रेषु यथेष्टं यस्य सैनिकाः ।
लुण्टयन्ति न विप्राणां बालस्त्रीलिङ्गिनां धनम् ॥ २२२ ॥
यथा गदयति स्निग्धं घर्मान्ते घनमण्डलम् ।
तथा गदति गम्भीरं मधुरेण स्वरेण यः ॥ २२३ ॥
स्तेपन्ते यस्य वक्त्रेन्दोर्लावण्यामृतबिन्दवः ।
यं वीक्ष्य तेपते स्त्रीणां स्वेदाम्भः सततं तनोः ॥ २२४ ॥
ददते यो धनं भूरि ब्राह्मणेभ्यो दिने दिने ।
ददते ब्राह्मणास्तस्मै संतुष्टा नित्यमाशिषः ॥ २२५ ॥
दधते धीरधीर्धर्मे सततं हृदयेन यः ।
दधते च नृपास्तस्य शासनं शिरसानताः ॥ २२६ ॥
स्वप्ने ऽपि नानृतां वाणीं संगृणाति महीपतिः ।
यस्य संगिरते किंचित्तस्मै तत्प्रतिपादयेत् ॥ २२७ ॥
अर्थयन्ते द्विजन्मानो यस्मादर्थं यियक्षवः ।

---

२२१) cfr. β 259. D शरेणैकवारणं सूदते रणे, Bh$^{\alpha}$ सूदते वारणे रणे। अभि ist Konjektur, Bü D अपि, Bh$^{\alpha}$ अयि, Bü D सूदयते, [Bh$^{\alpha}$ सूदयति, so schreibt und erklärt auch r, r[1] षूदंग् आश्रयणे चुरादौ हिंसकीत्यर्थः] ॥ — २२२) cfr. β 46. D यथेच्छं। Bh$^{\alpha}$ लुंठयंति, r[1] लुटण् स्तेये चुरादौ। Bh$^{\alpha}$ बाला°। Bü °लिंगिनीं ॥ — २२३) cfr. β 268. Bü मेघमंडलं ॥ — २२४) cfr. β 166. D Bh$^{\alpha}$ वोच्य स्तेपते ॥ — २२५) cfr. β 177. Bh$^{\alpha}$ ददाति यो। D भूरि याचकेभ्यो। D ददते याचकास्तस्मै ॥ — २२६) cfr. β 176. Bü दधते धीधर्म्मे. Bh$^{\alpha}$ धीरधीधर्मं सजने हृदयं न य। D तस्याः। D Bh$^{\alpha}$ निदेशं st. शासनं ॥ — २२७) cfr. β 260. D Bh$^{\alpha}$ स भूपतिः st. महीपतिः। D यस्य संगिरते कंचि°। Bü तस्मै तत्तत्प्रदापयेत् ॥

अर्थापयति यः सम्यग्दुर्बोधं वैदिकं वचः ॥ २२८ ॥
भासते भास्कर इव प्रतापातिशयेन यः ।
भासयत्यधिकं लक्ष्म्या पुरंदर इवापरः ॥ २२९ ॥
मानः संकुचति स्त्रीणां यच्चिन्ताकुलचेतसाम् ।
उत्कोचति कुचाभोगं निर्भरं हृदये स्मरः ॥ २३० ॥
मृगेन्द्रमिव यं दृष्ट्वा संकुटन्ति द्विषद्भटाः ।
यः कुट्टयति तत्कुम्भिकटान्कुन्तैर्नखैरिव ॥ २३१ ॥
कोटीनां पणते नित्यं यस्य राष्ट्रे वणिग्जनः ।
यक्षा अपि पणायन्ते यद्विभूतिं गृहे गृहे ॥ २३२ ॥
सर्वो ऽभिलषति श्रीमानिन्द्रियार्थोपसेवनम् ।
अभिलष्यत्यसौ योगी तेभ्य एव निवर्तनम् ॥ २३३ ॥
निरूपयति यः सम्यग्वेदार्थमुपपत्तिभिः ।
निरूपति प्रमाणज्ञो न क्वचिद्वाक्यसंशये ॥ २३४ ॥
विरहन्ति पुरीं दूरे यदवस्कन्दभेषिताः ।
शत्रवस्त्रासलोलाक्षीः स्त्रियो विरहयन्ति च ॥ २३५ ॥
वञ्चन्ति यद्गुणा दिक्षु शरच्चन्द्रांशुनिर्मलाः ।

---

२२८) cfr. β 266. D r[1] im Strophencitat अर्थयंति, [r[1] schreibt d. Wurzel अर्थणि] ॥ — २३०) cfr. β 140. D Bh[α] r[1] im Strophencitat मानसं, Erkl. in r[1] indifferent । Bh[α] तच्चिंता° । Bü निर्भरे, D Bh[α] निर्भयं ॥ — २३१) cfr. β 236. Bh[α] द्विषद्भटाः । Bh[α] lässt die zweite Halbstrophe aus । D कुंटयति । Bü °कुंभं st. °कुम्भि° । D °कूटान् st. कटान् । Bü कुंभि° st. कुन्ती° ॥ — २३२) Bü मित्यं । Bh[α] यचाश्वपि ॥ — २३३) cfr. β 227. Bü °सेविनः, [r[1] erkl. mit विषयसेवायां] ॥ — २३४) fehlt in D Bh[α] r[1]. — २३५) cfr. β 264. D Bh[α] पुरं । Bü °भेषिताः, D Bh[α] °भेदिताः । D °लोलाषाः । Bh[α] °लोलाच्च स्त्रिया । D निरहयंति, [r विपूर्वः], r[1] schweigt ॥

वञ्चयन्ते चकोरांश्च ज्योत्स्नापानकृतोद्यमान् ॥ २३६ ॥
यं परिक्षिप्य लक्षाणि पदयन्ते पदातयः ।
कथं संपद्यते तस्य जयलक्ष्मीर्न संयुगे ॥ २३७ ॥
पथयन्ति वणिक्सार्थाः पारिपन्थिकनिर्भयाः ।
पथन्ति पथिकाः सौख्यं सुभिक्षे यस्य मण्डले ॥ २३८ ॥
ब्राह्मणान्दक्षिणीयान्यः स्वयं चर्चति चन्दनैः ।
चर्चयत्यखिलान्देवान्सदाचारपरायणः ॥ २३९ ॥
अन्तर्वेद्यामसौ विद्वान्न म्लेच्छयति केनचित् ।
न च म्लेच्छति विद्वद्भिर्वादमार्गे व्यवस्थितः ॥ २४० ॥
आचोटयन्ति चञ्चूभिराचुटन्ति नखैस्त्वचम् ।
यत्कृपाणनिकृत्तानां द्विषतां गृध्रपङ्क्तयः ॥ २४१ ॥
संयच्छति हृषीकाणि विषयानित्यभावनात् ।
यः संयमयति क्षिप्रं क्षितीशानुत्पथस्थितान् ॥ २४२ ॥
लभते यो विपक्षेभ्यो जयलक्ष्मीं महाहवे ।
लाभयन्ति नृपास्ताश्च यतो मृत्वा वरस्त्रियः ॥ २४३ ॥
स भाजयति नात्मीयान्बन्धूनात्मसमीकृतान् ।

---

२३६) cfr. β 182. Bh$^{\alpha}$ दिक्षु प्रख्याताश्च सुनिर्मलाः, D ebenso, nur °ताश्चा । Bh$^{\alpha}$ वंचयंति ॥ — २३७) cfr. β 209. D यस्य st. तस्य ॥ — २३८) cfr. β 239. D Bh$^{\alpha}$ r^{1} पंथयंति, Näheres s. Anm. । D पथिकाः पथंति सैन्यं सुभिक्षं, [Bü Bh$^{\alpha}$ r सुभिक्षे] । Bh$^{\alpha}$ सौख्यं ॥ — २३९) cfr. β 138. D दीक्षिणी°, Bh$^{\alpha}$ दक्षणी° । Bü स्वयमर्च्चति sec. m. verb. zu स्वयं चर्च्चति ॥ — २४०) cfr. β 199. Bü अंतर्विद्या° । D Bh$^{\alpha}$ वटमार्गेष्वव° ॥ — २४१) cfr. β 231 und α 246. D चंचूभिरा-चोटति । D त्वचः । D Bh$^{\alpha}$ विद्विषां st. द्विषतां ॥ — २४२) cfr. β 218. D °भा-वतः ॥ — २४३) cfr. β 210. Bü लोभयंति । D लाभयंति विपक्षास्तमतो मृत्वा रिपुस्त्रियः, Bh$^{\alpha}$ लाभयंति विपक्षास्तान्ततो मृत्वा सुरस्त्रियः ॥

सभाजयति वाक्यैस्तु सूनृतैर्विभवैरपि ॥ २४४ ॥
पर्यवस्यति सर्वत्र जयश्रीर्यस्य संयुगे ।
कांदिशीभूय शत्रूणां गणः पर्यवसायति ॥ २४५ ॥
यत्रासौ क्षत्रियः कंचिद्वीक्षते वस्तुवाहनम् ।
तस्योत्त्रुटति तत्सर्वमुत्त्रोटयति वा शिरः ॥ २४६ ॥
न रुजन्ति जराव्याधिदोषास्तस्य तपोनिधेः ।
तत्प्रभावात्प्रजानां च रोजयन्ति न केचन ॥ २४७ ॥
यस्य च्योतति लावण्यं मुखाच्चन्द्रादिवामृतम् ।
ज्योत्स्नाजालमिव स्वच्छाः श्चोतन्ति दशनांशवः ॥ २४८ ॥
यो गुम्फति पदैः श्लोकान्वल्गुभिः फल्गुवर्जितैः ।
गाथां गुफति गम्भीरां प्रसन्नार्थां मनोहराम् ॥ २४९ ॥
हृदयं दलति स्त्रीणां यद्वियोगेन तत्क्षणात् ।
दालयत्यनिशं यश्च मरिचान्यरिमस्तके ॥ २५० ॥
यस्याज्ञां काश्यपीपृष्ठे लोठते नापरो भटः ।
लुठन्ति पादपीठे च प्रतापोपनता नृपाः ॥ २५१ ॥

---

२४४) cfr. α 154, β 267. r kennt für die zweite Halbstrophe nur die Auffassung स भाजयति, r[1] giebt beide Möglichkeiten ॥ — २४५) D संगरे st. संयुगे ॥ — २४६) cfr. α 241 und β 231. D किंचि° । Bü वोच्यते । Bh[α] बभ्रुवाहनं । Bh[α] °त्त्रटति ॥ — २४७) cfr. β 198. D Bh[α] °रोगा° st. °दोषा° । Bü °वात्पूजानां ॥ — २४८) D यस्योच्योतति, r[1] im Strophencitat यस्योच्योतति, Erkl. in r[1] für Präpos. indifferent । Bü स्वच्छाश्चोतंति, D स्वच्छाश्च्योतंति ॥ — २४९) D फलवर्ज्जितैः । Bü Bh[α] D गाथां गुंफति, r गुंफति गुफति । गुफ गुंफ दृभी ग्रंथे एतौ .., r[1] im Strophencitat यो गुंफति, erkl. nur गुफ गुंफत् ग्रंथने . . . द्वौ धातू . . । Bh[α] प्रसन्नार्थमनोहरां ॥ — २५०) Bh[α] यश्च यः खड्गेनारि°, D यश्च नरिचानरिमस्तकं ॥ — २५१) Bü यस्याज्ञा काश्यपीपोठे । D लोटते ॥

पिण्डते पितृपिण्डार्थं यो हवींषि दिने दिने ।
को हि पिण्डयति तस्य गुणाग्गणितपण्डितः ॥ २५२ ॥
नटन्ति पुरतो यस्य नाटकज्ञा नटस्त्रियः ।
नाटयन्ति यथान्यायं यासां भूचक्षुरादयः ॥ २५३ ॥
आस्कन्दति परिस्कन्दानिवाभ्यर्णानसौ नृपान् ।
आस्कन्दयति दूरस्थानवस्कन्देन वाजिभिः ॥ २५४ ॥
लजते लाजिनीनां तु नाम श्रुत्वापि श्रोत्रियः ।
लज्जते पण्यनारीणां कथाभिश्च जितेन्द्रियः ॥ २५५ ॥
प्रोञ्छति ज्ञानदर्पं यो वाक्प्रवाहेण वादिनाम् ।
खड्गधारासहायश्च यशः प्रोञ्छति विद्विषाम् ॥ २५६ ॥
पृच्छति प्रणतो भूत्वा यो विप्रान्धर्मसंशयम् ।
अपि प्रच्छयति शस्त्रेण दर्पं दुष्टव्रणं द्विषाम् ॥ २५७ ॥
पल्पूलयति यः सेनां विद्विषां दुर्गलङ्घने ।
हस्तावापविधौ बाणान्यः पूलयति पाणिना ॥ २५८ ॥

---

२५२) D पितृदंडार्थं । Bü D Bh$^{\alpha}$ पिंडयते; r पिंडयति, erkl. पिडि .. चुरादौ; r[1] पिंडुम्, direkte Bemerkung über Genus fehlt; s. Anm. ॥ — २५३) cfr. β 180. D Bh$^{\alpha}$ नाट्यविद्या ॥ — २५४) Bü °भ्यवर्णनसौ । Bh$^{\alpha}$ D परिस्कंदाग्पार्ष्णिग्राहानसौ, cfr. r परिस्कंदानिव पार्ष्णिग्राहानिव । Bh$^{\alpha}$ चा-स्कंदति यति स्थानं वस्कंदेन च वाजिनः । D वाजिनः । Bü über °स्कंदेव [oder °च] ist न geschr. ॥ — २५५) cfr. β 205. D लज्जते, Bü Bh$^{\alpha}$ लजति, r लजति लज भर्त्सने भ्वादौ परस्मैपदी, r[1] लस्ज भर्जने भ्वादौ st. konjic. लजते । Bh$^{\alpha}$ नु । Bh$^{\alpha}$ पुण्य° ॥ — २५६) cfr. β 162. Bü प्रोच्छंति, Bh$^{\alpha}$ प्रोछति । D °धारावशावस्य यशः, Bh$^{\alpha}$ °धारावशावस्य शिरः प्रोछति च द्विषां । r[1] nur: उछ ? उच्च यः उच्छिनोतीत्यर्थः [wohl उच्चिनो°] उछेत् निवासे तुदादौ ॥ — २५७) Bh$^{\alpha}$ दुष्टव्रणा, D दुष्टव्रतं ॥ — २५८) Bh$^{\alpha}$ पल्पूल°, Bü पल्पू° oder पल्पू°, D पल्प° oder पल्प°, r[1] पल्पु° oder पल्पु°, r erwähnt, dass man ल und प

यः प्रोषति रणे शत्रूञ्छक्रतुल्यपराक्रमः ।
अपि मुष्यति तन्नारीहृदयं विरहाग्निना ॥ २५९ ॥
लुम्पति प्रतिपक्षाणां लक्ष्मीं यो बाणवृष्टिभिः ।
न लुप्यति मतिर्यस्य सकले ऽप्यर्थसंशये ॥ २६० ॥
लञ्छति स्वच्छरूपस्य चन्द्रस्य हृदयं मृगः ।
न लाञ्छति यशो यस्य त्रिषु लोकेषु कश्चन ॥ २६१ ॥
यां यां स्पृशति हस्तेन स नारीं नरनायकः ।
सा सा पर्षति सर्वाङ्गं गर्गरीव नवोदकम् ॥ २६२ ॥
यस्योर्जति गजानीकमूर्जयन्ति च वाजिनः ।
यथेष्टं पराराष्ट्रेषु चरन्तः सस्यशाकटम् ॥ २६३ ॥
शब्दयन्ति तदास्थाने ऽपृष्टाः के ऽपि न किंचन ।
एकः शब्दायते द्वाःस्थः सेवकानुपदर्शयन् ॥ २६४ ॥
एटन्ति यस्य सैन्यानि यत्र देशे महौजसः ।
केटन्ति प्रतिपक्षाश्च प्रतीपं तत्र तत्क्षणात् ॥ २६५ ॥
दोर्भ्यां यो विद्विषां दर्पं भञ्जयत्याञ्जनेयवत् ।

---

schreiben könne, s. Anm. । D Bh$^{\alpha}$ यत्तेन, Bü यत्सेनां st. konjic. यः सेनां । D हत्वापाप°, Bh$^{\alpha}$ हस्त्वापाय° । Bü °वियौ । D पूरयति ॥

२५९) cfr. β 266. D यः श्रोष्यति, Bh$^{\alpha}$ यः प्रोषति । D Bh$^{\alpha}$ शत्रुं । D Bh$^{\alpha}$ चाथ st. अपि ॥ — २६०) cfr. β 175. — २६१) D लंछति, Bh$^{\alpha}$ लुंछति st. लच्छति । Bü न लुंछति । r[1] लकु लावु लचणे भ्वादौ ॥ — २६२) D वर्षति, Bh$^{\alpha}$ स्पृशति st. पर्षति ॥ — २६३) cfr. β 217. r[1] und einmal r शस्य°, Bh$^{\alpha}$ शस्य°, Bü und einmal r सस्य° aus शस्य° verbessert ॥ — २६४) cfr. β 186. D Bh$^{\alpha}$ °स्थाने न पृष्टाः केपि किंचन । Bh$^{\alpha}$ द्वाःस्थ ॥ — २६५) D पटंति, Bü r für ए und प dasselbe Zeichen, r scheint एटन्ति zu erklären । D कटंति st. केटन्ति । D प्रतीपं तमअंजनात्, Bh$^{\alpha}$ प्रतीपं तद्भर्जनात् ॥

भनक्ति भामिनीनां च दृष्ट्या मानमनङ्गवत् ॥ २६६ ॥
न जहाति सदाचारं स सदा चारणस्तुतः ।
उज्जिहीते जगज्जित्वा यस्य कीर्तिः सुरालयम् ॥ २६७ ॥
यो मुण्डति क्षुरप्रेण रिपूणां मस्तकं रणे ।
धनुर्वेदकृताभ्यासादपि मुण्डयति भुवौ ॥ २६८ ॥
ईट्टे त्रिविष्टपास्थाने यत्कीर्तिं वासवः स्वयम् ।
ईडयन्ति नरेन्द्राश्च भूमावुद्भूतविस्मयाः ॥ २६९ ॥
यो जित्वा भुजवीर्येण पाशयत्यवनीपतीन् ।
विपाशयति चात्मानं सततं ब्रह्मभावनात् ॥ २७० ॥
सर्वः प्रमाद्यति प्रायः शौर्यदर्पेण भूपतिः ।
शूरो ऽपि नीतिमान्यो ऽसौ न प्रमादयति क्वचित् ॥ २७१ ॥
आक्रामति जगत्सर्वं यः शक्र इव तेजसा ।
आक्राम्यति मनः सम्यक्संचरद्विषमेषु यः ॥ २७२ ॥
न क्लाम्यति दिनं कृत्स्नं ददानो ऽपि धनं बहु ।
न च क्लामति संग्रामे निघ्नन्गजघटाशतम् ॥ २७३ ॥
न त्रस्यति रणे क्रुद्धाद्यमाद्दण्डधरादपि ।

---

२६६) cfr. β 133. D मानिनीनां । D Bhα दृष्ट्वा । Bü Bhα मानं मतंगवत् ॥ — २६७) cfr. β 262. D Bhα यः st. स । D सदाचरणः स्तुतः, Bü सदाचरणप्रियः cfr. β 176 ॥ — २६८) Bhα मुंडति यः, D मुंडते यः । Bü °वेदाकृता°, Bhα °वेदकथाभ्या° ॥ — २६९) cfr. β 159. Bü त्रिविष्टपस्थाने। D भूमावद्भुत° ॥ — २७०) cfr. β 232. Bü पासश्रय° । Bü विपासय° ॥ — २७१) cfr. β 245. D Bhα यश्च st. यो ऽसौ ॥ — २७२) cfr. β 189. Bhα D जगत्कृत्स्नं । D यो भूपः शक्रतेजसा । Bhα आक्रम्यति । Bhα संचयद्विषयेषु, D संचरद्विपयेषु ॥ — २७३) cfr. β 228. Bhα ति statt पि । Bü संग्रामेनिसंग्रामेतिघ्नन् ॥

परं चसति धर्मज्ञो यः सन्मार्गविलङ्घनात् ॥ २७४ ॥
क्षोणीमण्डलमक्ष्णोति तस्य कीर्तिर्न केवलम् ।
अक्षति क्षतनिःशेषक्षत्रियस्य जगत्त्रयम् ॥ २७५ ॥
वातेनोपहतं यद्वत्कंपते कदलीवनम् ।
कम्पते रिपुसैन्यं च यत्प्रतापहतं तथा ॥ २७६ ॥
गेषते दक्षिणीयानि यः पात्राणि प्रयत्नतः ।
गवेषयति भूयांसि तेभ्यो दातुं वसूनि च ॥ २७७ ॥
निंस्ते दन्तच्छदं स्त्रीणां यत्प्रजा निरुपद्रवा ।
स्तनकण्ठकपोलोरुकक्षचक्षुश्च निक्षति ॥ २७८ ॥
विरोचन इव श्रीमान्यो रोचयति तेजसा ।
रोचते सर्वलोकेभ्यश्चारुचारित्रभूषणः ॥ २७९ ॥
न ध्वांक्षति नरः कश्चिदसभ्यं तस्य मण्डले ।
न ध्रांक्षति परद्रव्यं सर्वो ऽप्यर्थेन सुस्थितः ॥ २८० ॥
सिंहं दृष्ट्वा पलायन्ते यथा चस्ता मृगादयः ।
तथा पलन्ति सर्वासु दिक्षु यं वीक्ष्य शत्रवः ॥ २८१ ॥
लपति स्निग्धया वाचा सर्वैः परिचितैः सह ।

---

२७४) cfr. β 106. Bh^α रया । Bü परिचसति [r चसति, nicht परि°; r[1] nicht zu entscheiden] ॥ — २७५) Bh^α चोणि° । D °मच्णाति ॥ — २७६) Bh^α कंपते, D कापते st. कंपते । Bh^α om. च । Bh^α °तापहननं, Bü °तापापहतं ॥ — २७७) cfr. β 249. D दीचणीयानि, Bh^α दचणीयानि ॥ — २७८) cfr. β 201. Bü Bh^α D °द्रवाः । D °दवचचचुच, Bh^α °दर्वचचचुच, Bü °दकचर्णोचचुच, कच ist Konj., cfr. β. ॥ — २७९) Bü °चारित्रभू° । Bh^α °भूषणं ॥ — २८०) cfr. β 164. Bü कश्चिदसत्यं । D Bh^α ध्वांचति st. ध्रांचति ॥ — २८१) cfr. β 261.

सकृद्दृष्टमपि प्रायः साह्लादं ह्लापयत्यसौ ॥ २८२ ॥
प्रयाणयति रोषेण यत्रासौ शत्रुमण्डले ।
पेणन्ति तत्र राजानः प्रतीपं त्रस्तचेतसः ॥ २८३ ॥
असौ स्वश्लाघमानोऽपि कत्थते नात्मनो गुणान् ।
कथयन्ति जना एव तस्य तानद्भुतान्भुवि ॥ २८४ ॥
द्राघते वपुरत्यर्थं द्राहते रजनीषु च ।
यत्खण्डितानां नारीणां चिन्ताचलितचेतसाम् ॥ २८५ ॥
नमति ब्राह्मणान्नित्यमादित्यांश्च नमस्यति ।
ऋध्नोति धीः सदा यस्य ऋध्यति श्रीश्च भूतले ॥ २८६ ॥
लिनाति धर्म एवासौ नेन्द्रियार्थेषु लीयते ।
रणे शूरयते नित्यं शूर्यते विद्विषां बलम् ॥ २८७ ॥
दिवा निद्रायते नासौ न निद्रायति संध्ययोः ।
आत्मानं ध्यायति ब्रह्म ध्रायत्यमृतपूर्णवत् ॥ २८८ ॥
यः स्तौति भास्करं भक्त्या नौति पापहरं हरम् ।
संदर्भति महाकाव्यं संदर्भयति नाटकम् ॥ २८९ ॥
एजते तेजसा यश्च यत्नाम्ना जगदेजति ।

---

२८२) cfr. β 196. Bh^α सर्वः परिचितैस्सह । D सापय° । Bü ह्लापय° aus ह्लादय° verbessert ॥ — २८३) Bh^α D पेणंति । Bü प्रताप, Bh^α प्रतियं st. प्रतीपं ॥ — २८४) cfr. β 229. Bh^α कथते । Bü गुणान् st. भुवि ॥ — २८५) cfr. β 109. Bü यः खंडि°, r[1] erkl. शरीरमासयति, soll viell. °मायासयति, nicht °मायस्यति sein ॥ — २८६) cfr. β 255 und β 248. D Bh^α ऋध्नाति । Bh^α श्रीश्च सर्वदा ॥ — २८७) cfr. β 262 und β 246. Bü शूरयते, शूर्यते । Bh^α द्विषतां बलं ॥ — २८८) cfr. β 256. Bh^α आत्मानं धाव्यते । D ब्रह्म ध्याय° । Bh^α D °पूर्त्तवत् ॥ — २८९) cfr. β 43.

धनैर्दक्षयते विप्रान्दक्षते लिङ्गिनो ऽपि यः ॥ २९० ॥
यो मृडत्याश्रितान्सर्वान्मृड्णाति शरणागतान् ।
पीडयत्यरिभूपालान्न पीडयति तत्प्रजाः ॥ २९१ ॥
यस्मै रुष्यति तस्यासौ कुलमेवाभिरोषति ।
निश्चाययति द्विजैः सार्धं यो धर्मं निश्चिनोति च ॥ २९२ ॥
शत्रवस्तस्य जायन्ति जगत्पूज्यः स जायते ।
सर्वस्य भाषते भद्रं न कंचिद्भषते नरम् ॥ २९३ ॥
यः पुरश्चोरयत्यर्थं चूर्यते तं स तत्क्षणात् ।
उन्मूलयति संमोहमुन्मूलति च विद्विषः ॥ २९४ ॥
अधर्माद्भेषते नित्यं भ्लेषते नात्मनः स्थितेः ।
अस्यति क्षेपणीयांश्च नायस्यति च यद्वपुः ॥ २९५ ॥
उच्चुटन्त्यरयो यस्य द्रोहादुच्चाटयन्ति च ।
यो मण्डयति साम्राज्यमाभिजात्यं च मण्डति ॥ २९६ ॥
खण्डते वादिनां दर्पं मुण्डं खण्डयति द्विषाम् ।

---

२९०) cfr. β 271 und β 269. D यस्य नाम्ना च अ°, Bü यस्य नाम्नापि अ° । D दक्षति प्राज्ञवाक्येषु st. ध° — विप्रान् । ob r[1] °यते oder °यति will, kann ich nicht feststellen ॥ — २९१) cfr. β 273 und 253. D मृडय° st. यो मृड° । D मृड्णाति, Bh[α] मृडाति, Bü मृड्णाति, so erkl. auch r r[1] । D °पालांश्च पीडति ॥ — २९२) cfr. β 86. — २९३) cfr. β 263 und β 190. Bü किंचि°, Bh[α] कंचि° aus किंचि° verbessert ॥ — २९४) cfr. β 253. Bh[α] D पुनश्चो° । Bh[α] D उन्मूलयति st. उन्मूलति च; r[1] sagt, der ihm vorliegende Komm. erkläre zwar उन्मूलति, das Metrum gebiete aber उन्मूलयति; s. Anm. ॥ — २९५) cfr. β 121. D भषते st. भेषते । r भ्रेषते भ्रेषृ, Bh[α] D भेषते, diese Form scheint auch r[1] zu erkl., st. भ्लेषते । Bh[α] स्यति । Bh[α] यस्यति चेपणीयाश्च । D मायस्यति च, Bü नानायस्यति यद्वपुः ॥ — २९६) cfr. β 252. Bh[α] उच्चुटंत्य°, r schreibt उच्चुटंति, r und r[1] erkl. aber उच्चुटन्ति, s. α 246 । Bh[α] द्रोहा उ°, D द्रोह उ° ॥

भूषयन्ति गुणाः सर्वे यो गुणानेव भूषति ॥ २९७ ॥
अनुकूलति यो धर्ममनुकूलयति द्विजान् ।
इन्द्धे यस्य मतिर्नित्यमेधते श्रीश्च सर्वदा ॥ २९८ ॥
इति समाप्तमवाप्तगुणोदयं
कविरहस्यमिदं रसिकप्रियम् ।
सदभिधानहलायुधसंज्ञक-
द्विजवरस्य कृतिः सुकृतात्मनः ॥ २९९ ॥

---

२९७) cfr. β 265 und β 252. — २९८) cfr. β 271. r अनुकूलयते; r[1] erwähnt die Form selbst nicht, die Erkl. in r r[1] schweigen über das Genus, s. Anm. ॥ — २९९) Drutavilambita. cfr. β 274. Nur in D. D समाप्तसदाप्त° । Ich gebe im 3. pâda die Lesung von D, s. aber Einl. S. 21 ffg. ॥ Über den Schluss der Hdschr. $\frac{Bü}{r}$ s. Einl. S. 50 fg., zu Bh[a] s. ebenda Note 10); in Bh[a] schliesslich noch इति कविगुह्यनामकाव्य पूर्ण । D schliesst: इति कविरहस्यं काव्यं समाप्तं । r[1] इति कविरहस्यटीकावचूरिः ॥

β) Text der kürzeren Recension.

जयन्ति मुरजित्पादनखदीधितिदीपिकाः ।
मोहान्धकारविध्वंसान्मुक्तिमार्गप्रकाशिकाः ॥ १ ॥
लोकेषु शास्त्रेषु च ये प्रसिद्धाः काव्येषु ये सत्कविभिः प्रयुक्ताः ।
उच्चित्य तांश्चित्तविनोदनाय शब्दानहं धातुभिरुद्धरामि ॥ २ ॥
एकार्था एकशब्दाश्च नानार्थाश्चैकवाचकाः ।
सदृशार्थाभिधानाश्च भिन्नार्थाः सदृशाक्षराः ॥ ३ ॥
एकार्थास्तुल्यशब्दाश्च निबध्यन्ते ऽत्र धातवः ।
धातुपारायणाम्भोधिपारोत्तीर्णधिया मया ॥ ४ ॥

अस्त्यगस्त्यमुनिज्योत्स्नापवित्रे दक्षिणापथे ।
कृष्णराज इति ख्यातो राजा साम्राज्यदीक्षितः ॥ ५ ॥

Str. 1—5 auch in t vollständig angeführt. — १) = α 1. G महान्ध° । A °मोक्ष° st. °मुक्ति° । L T F °प्रदर्शिकाः ॥ — २) Indravajrâ. = α 3. B उच्छिद्य तां über विपश्चितां geschr., t उच्छिद्य तांस्, C A Bhβ तच्चिंत्यतां, G P उद्धृत्य तांस् st. उच्चित्य तांस् । P °विनोदहेतोः ॥ — ३) cfr. α 4. P एकार्थाश्चैक°, G एकार्थानेक° । T भिन्नार्था° st. नानार्था° । C Bhβ T F °श्चैव st. °श्चैक° । A C Bhβ नानार्थाः st. भिन्नार्थाः ॥ — ४) cfr. α 5. B °म्भोधेः ॥ — ५) = α 6. G P °गस्तिमु° । Bhβ °गम्त्यमतिज्यो° । B °मुनेर्ज्यो° ॥

गोपायति क्षितिमिमां चतुरब्धिसीमां
पापाज्जुगुप्सत उदारमतिः सदैव ।
वित्तं न गोपयति यस्तु वनीयकेभ्यो
धीरो न गुप्यति महत्यपि कार्यजाते ॥ ६ ॥
अग्निं पृणाति पृणति द्विजदेवतांश्च
प्रीणाति बान्धवजनानतिथीन्पृणोति ।
यः प्रीयते प्रणयिषु प्रयते च भृत्या-
न्यं प्रीणयन्ति कविसूक्तिरसायनानि ॥ ७ ॥
धूनोति चम्पकवनानि धुनोत्यशोकं
चूतं धुनाति धुवति स्फुटितातिमुक्तम् ।
वायुर्विधूनयति केसरपुष्परेणू-
न्यत्कानने धवति चन्दनमञ्जरीश्च ॥ ८ ॥
कायो न जीर्यति जृणाति न यस्य शक्ति-
र्नो जूर्यते भुजबलं न जिनाति तेजः ।
यद्विद्विषां जरति चेतसि भोगतृष्णा
तेषां वपूंषि विपिनेषु च जारयन्ति ॥ ९ ॥

---

६) Vasantatilakâ. cfr. *α* 7. B चतुरोब्धि° । G तु, C Bhβ v स्तु st. न B यस्तु durch Korr. [urspr. यस्त?], G यन्न, Bhβ यः स्त st. यस्तु । A, viell. auch C वनीपकेभ्यो, P वनीयकेषु ॥ — ७) Vasantatilakâ. cfr. *α* 8. B L T F t प्राययन्ति, P प्रीययन्ति st. प्रीणयन्ति, t प्रीणयन्तीति क्वचित्पाठः, vl nicht zu entscheiden । B P °सूक्त° ॥ — ८) Vasantatilakâ. = *α* 12. LTF स्फुरिता°, B °टि° aus °रि° verb. । B L T F केशर°, A Bhβ Si. Kau. [Bombay 1887, pag. 254, l. 12] चंपक° st. केसर°। B चन्द्नवञ्जरीश्च ॥ — ९) Vasantatilakâ. = *α* 14. A Bhβ G तेजसि st. चेतसि । C A Bhβ G P न st. च ॥

यस्तृप्नोति पितॄन्स्वधापरिगतैर्हव्यैश्च कव्यैः सदा
स्वाहाशब्दपरिष्कृतेन हविषा यो ऽग्निचयं तर्पति ।
देवांस्तर्पयति प्रियोपहरणैर्मन्त्रैर्नमस्कारिभि-
स्तृप्यत्यन्यनरेन्द्रदुर्लभतमैः काम्यैः प्रकामं च यः ॥ १० ॥
यो प्रीणाति जयश्रियं रणमुखे धर्मं वृणीते ऽध्वरे
तेजोभिर्जगदावृणोति वरति ज्ञातीन्यथार्हैर्धनैः ।
सत्कीर्तिं च वृणाति यो वरयति क्षेमं यशो प्रीयते
युद्धे वारयति द्विषो निवरते नित्यं प्रजोपद्रवम् ॥ ११ ॥
गाथां ग्रन्थयति प्रसन्नललितां श्लोकं च यो ग्रन्थति
श्लाघ्यं ग्राथयति स्फुटार्थमधुरं गद्यं च हृद्यं सदा ।
भावालंकृतिपेशलं ग्रथति यः श्लिष्टाक्षरं नाटकं
ग्रथ्नाति प्रथितावदातचरितः शास्त्रं विचित्रं च यः ॥ १२ ॥
यस्योद्यानवने स्फुटन्ति सततं वल्लीषु पुष्पच्छटाः
स्फोटन्ते नवकुड्मलानि कुटजप्रायेषु वृक्षेषु च ।

---

१०) Çârdûlavikrîḍita. cfr. *α* 16. A C Bh*β* G P सुधा° st. स्वधा° । P कव्यैश्च हव्यैः । P स्वाहाकारप° । T °पुरस्कृतेन । A C Bh*β* G °शब्दपविचितेन । alle ausser P प्रियोपकरणै° । B नमस्कारकै° । C °महेन्द्र° । L T F कामैः । A C Bh*β* G P °तमैः सम्यक्प्रकामैश्च यः ॥ — ११) Çârdûlavikrîḍita. cfr. *α* 18. C द्विषो हि वरते । L T F प्रियो° st. प्रजो° ॥ — १२) Çârdûlavikrîḍita. cfr. *α* 15. B P प्रकाममसलितां । B L T F P पद्यं st. हृद्यं । B ग्रथयति st. ग्रथति यः । B C A Bh*β* G P स्पष्टाक्षरं । L F T प्रतितावदाचरितकं, B प्रथितो ऽवदा° geänd. aus प्रथितावदा°, C °वदातचरतं स्तोत्रं, A Bh*β* °वदातचरित स्तोत्रं, G स्तोत्रं, F शास्त्रं । Komm. über Verbalformen s. Anm. ||

स्फोटन्ति द्विषतां शिरांसि सहसा यस्याप्रियं कुर्वतां
यश्चास्फोटयति स्फुटं दश दिशः कुर्वन्नवैः पूरिताः ॥ १३ ॥
वस्ते नेत्रवरं निवासयति यश्चित्रं च चीनांशुकं
यो वस्यत्यरिषु प्रवासयति यः क्रुद्धः कुलं विद्विषाम् ।
शश्वद्वासयति व्रजन्दश दिशः कस्तूरिकासौरभै-
र्लक्ष्मीर्यस्य मुखाम्बुजे निवसति प्रीत्या सरस्वत्यपि ॥ १४ ॥
मृषयति न नृपाणां मृष्यते नोद्धताना-
मनुचितमणुमात्रं न द्विषां मर्षते यः ।
अपि गुरुमपराधं मर्षति ब्राह्मणानां
सितवसनभृतां यो मर्षयत्यागमज्ञः ॥ १५ ॥
निशितशरसहस्रैश्छादयत्यन्तरिक्षं
छदति समरभूमिं विद्विषां रुण्डखण्डैः ।
छदयति सुरलोकं यो गुणैर्यै च युद्धे
सुरयुवतिविमुक्ताश्छादयन्ति स्रजश्च ॥ १६ ॥

---

१३) Çârdûlavikrîḍita. = *α* 22. L T F °तटे st. °वने । C A Bhβ G P पुष्पच्छदाः । B नवकुट्टलानि, L T F नवकुड्मलानि । C A Bhβ G सततं st. सहसा । P यस्य प्रियं, C A Bhβ यस्याहितं । L T F स्फुटन्दश । B कुर्वन्नरैः, L T F कुर्वंश्छरैः ॥ — १४) Çârdûlavikrîḍita. cfr. *α* 26. A G चीरांशुकं । A G °विभ्रमै°, C °विमै°, Bhβ °भिर्भ्रमै° st. °सौरभै° ॥ — १५) Mâlinî. cfr. *α* 17. P beg. मृषति च न । C A Bhβ G v stellen मृष्यते und मर्षते um [C मृषः st. मृष्यते] । alle Texte ausser B चोद्धतानां° । B ursprüngl. u. L F °मणु° st. °मगु° । C Bhβ G विद्विषां [Bhβ °षामणु°], A यद्द्विषां, B म त्विषां st. न द्विषां । C A Bhβ G च st. यः । L F T अपि शतमपराधान् । G P °भृतीर्यो । L F T °गमज्ञम् ॥ — १६) Mâlinî. cfr. *α* 73. L T F °न्तरीक्षं । L T B मुण्डखण्डैः, F खण्डमुण्डैः, A C Bhβ G P रुंडमुंडैः । Bhβ यो गणै° । A C Bhβ G P r °यन्ते । B प्रजाश्च । vl zur ganzen Strophe: छद अपवारणे परस्मैपदी

कुरति कुररवृन्दं चक्रवाकाः कुणन्ति
श्रुतिपुटपरिपेयं क्रौञ्चचक्रं कुनाति ।
क्वणति च जलरङ्कुर्मन्मथोन्मत्तकान्ता-
रतिरसरमणीयं यद्गृहोद्यानवाप्याम् ॥ १७ ॥

ईर्ते यत्कीर्तिरैन्द्रं पुरमनवरतं प्रेरयत्यन्तरात्मा
यं धर्मे प्रेरति श्रीर्विषयसुखरसास्वादनाय प्रकामम् ।
यः प्रेलत्यात्मनोंऽहः क्रतुभिरतनुभिः प्रेलयत्यस्त्रजालैः
संग्रामे शत्रुसेनां द्रविणवितरणैः पेलयत्यर्थिदौःस्थ्यम्
॥ १८ ॥

आधृषादिर्वा ह्रस्वो ऽयं घटादिपाठाद्वा, t छद अपवारणे आधृषादिरात्मनेपदी वा छपो ऽयं च ऊर्जने बले प्राणने मि उछादीर ऊर्जने घटादिपाठात् ॥

१७) Mâlinî. cfr. *α* 33 und *α* 43. C A Bhβ G P L T F कुवति । Bhβ G P L कुरव° st. कुरर°, A कुरर° verbessert aus कुरव° । T श्रुत°, [T Note श्रुति°] । L F P कुणाति, B कूणीते, कूणी für getilgtes अनीय, st. कुनाति । C A Bhβ G P कुणति st. क्वणति । L कुजनबन्धू, F सुरवहंसो, G च जलजन्तुड्, T च कलहंसो st. च जलरङ्कुड्, T erklärt, seine Lesung sei Konj. für कुजनवम्भु und कुजनबन्धू seiner Quellen । L T °चित्तानवरत°, F °चित्तोनवरत° st. °कान्तारतिरस° । Bhβ °नवाप्यां, [A °प्यां?], C °ननाप्यां । Komm.: v कुवतीति कुवतीति कु शब्दे तुदादिः..., zur 4. Verbalform कुणतीति कुण रण दंडकपठितौ भ्वादिः, t कुव शब्दे कुण शब्दोपतापयोस्तुदादिः कुञ्चि शब्दे कुञ्जिलेके स्वादिः क्र्यादिः पत्रान्तरञ्च न निबद्धं अण ... कण क्वण ... शब्दार्थाः भुवादौ, vl कुप शब्दे कुण शब्दोपतापयोस्तुदादिः कुकञ्चि शब्दे कुञ्जिलेके स्वादिः क्र्यादिः पत्रान्तरं च न निषिद्धं, die 4. Verbalform wird nicht erkl. ॥ — १८) Sragdharâ. cfr. *α* 21. Bhβ इर्त्ते । P विषयरससुखा° । B A यः प्रेरत्या°, L T F यः प्रेणत्या° । B °त्महंतुः, L T F °त्मनो ऽघं, C °त्मनोंहुः? । L T F °भिः प्रेणय° । G °सेना । B G °णैः प्रेलय°, P °णैः प्रेरय°, L T F °णैः पेणय° । P °दोष्यम्, Bhβ °दौस्थं, B स्थं von दौस्थ्यं über einer Tilgung । Komm.: t vl ईर [vl इर] गतौ कम्पने [vl कल्पने] च अदादिः ईर क्षेपे आधृषादिः, dann t ईवर स्वप्नक्षेपणयोः इन [oder इल] क्षेपाक्षेपयोस्तुदादिः इन [oder इल] प्रेरणे चुरादिः कन [oder कल] पिन [oder पिल] क्षेपे इत्यपि, und vl ईन प्रक्षेपणे गतौ च इन तापक्षेपयोस्तुदादिः इन प्रेरणे चुरादिः ॥

श्राति श्राद्धे हविरभिमतं श्रोत्रियाणां गृहेषु
श्रीणात्यन्यः स्वरुचिसदृशान्क्षीरखण्डप्रकारान् ।
अन्नं श्रायत्यनुपमरसं मूल्यमुख्यं च मांसं
राष्ट्रे यस्य श्रपयति जनः सुस्थितो हव्यकव्यम् ॥ १९ ॥

कोकूयते शिशुकमप्यतिगौरवेण
यः सर्वलोकहृदयाब्जविकाससूर्यः ।
शोकान्न कौति कुवते न भयाच्च कश्चि-
द्यन्मण्डले जनपदः कवते च सूक्तम् ॥ २० ॥

तृष्णां न पुष्णाति यशांसि पुष्यति
प्रवारणैर्विप्रमनांसि पोषति ।
भृत्यांश्च यः पोषयतीप्सितैर्धनैः
प्रतिक्षणं पूषति यस्य विक्रमः ॥ २१ ॥

शास्त्यरीन्धर्ममाशास्ते कीर्तिमाशंसते पराम् ।
यः शंसति सतां वृत्तं विशसत्युत्पथस्थितान् ॥ २२ ॥

---

१९) Mandâkrântâ. cfr. *α* 20. B L T F P श्रेष्ठं st. श्राद्धे । B °भिहितं A °न्य st. °न्यः, dahinter Tilgung । B सुरुचि° । L T F सुकविसदृ° P °शाम्बखण्डदुग्धप्रकारान् । Bhβ °प्रकाशान् । P चान्यः st. चान्नं । B मूल्यमुखं Bhβ मुख्यमुख्यं, G P शुख्यमुख्यं, F मृत्यमुख्यम्न, A मूल्यसुख्यं, C मूल्यमुखं L मूल्यमख्यम्न । B जन स्वस्तितो, तो aus त्ये ॥ — २०) Vasantatilakâ. cfr. *α* 71. C A Bhβ L T F G P °विकाश° ॥ — २१) Upajâti (Indravaṁçâ + Vaṁçastha, s. Anm.) = *α* 13; *α* तु st. च । B पुष्यति युवा धनै°, यु, eigentl. पु, über einer Tilgung, G P प्रचारणै° । C Bhβ G °तीप्सिते°, A °तीहते° ॥ — २२) cfr. *α* 46. L T F शंसते सतां वृत्तिं, auch vl hat wohl शंसते im Auge: शंसज् । A विशंस° । Komm. s. Anm. ॥

रात्रावुदयते चन्द्रो दिवोदयति भास्करः ।
उदेति यः सदोर्व्यां च नोदीयन्ते च विद्विषः ॥ २३ ॥
ददाति द्रविणं भूरि दाति दारिद्र्यमर्थिनाम् ।
यो ऽवदायति कीर्तिं च शिरो ऽवद्यति विद्विषाम् ॥ २४ ॥
वेत्ति सर्वाणि शास्त्राणि गर्वो यस्य न विद्यते ।
विन्त्ते धर्मं सदा सद्भिस्तेषु पूजां च विन्दति ॥ २५ ॥
यस्य पृथ्वी प्रसूते ऽर्थे धर्ममर्थः प्रसूयते ।
प्रसौति विजयं धर्मः स च प्रसवति श्रियम् ॥ २६ ॥
वृणक्ति वृजिनैः सङ्गं वृङ्क्ते च वृषलैः सह ।
वर्जत्यनार्जवोपेतैर्यो वर्जयति दुर्जनैः ॥ २७ ॥
संपृङ्क्ते नाभिशस्तैर्यः संपृणक्ति न पापिभिः ।
संपर्चयति न क्षुद्रैः संपर्चति न वञ्चकैः ॥ २८ ॥
तपत्यादित्यवद्धाम्ना तप्यते यः परं तपः ।
तपते रिपुराष्ट्रं च तापयत्यहितं सताम् ॥ २९ ॥

---

२३) cfr. *α* 50. L T F सर्व्वदोर्व्यां st. स° — च । L विद्विषां, B यत्त्विषः, A Bh*β* G P सर्वज्ञः, C सवज्ञः st. विद्विषः ॥ — २४) = *α* 48. C A Bh*β* G P om. भूरि । L F दारिद्रम° । G P दारिद्र्याण्यर्थि° । C A Bh*β* G P °र्थिनामपि । C A Bh*β* G P सत्की° । C A Bh*β* G P om. च ॥ — २५) = *α* 49. L T F तेषां st. तेषु । C A Bh*β* G P स st. च ॥ — २६) cfr. *α* 45. — २७) = *α* 52. t lässt diese u. d. folg. Str. aus, zählt aber richtig weiter. P वृजिनैर्यश्च वृक्ते । C A Bh*β* वृंक्ते, v वृङ्क्ते, seine Erkl. passt aber nur auf वृक्ते । C A Bh*β* G विकलैः सह ॥ — २८) cfr. *α* 53. t s. vor Str. F T L न सं° st. संपर्चति न ॥ — २९) cfr. *α* 36. Bh*β* तपते st. तप्यते । F तप्यते st. तपते । C A Bh*β* G P

योगां शुन्धति सत्येन शुन्धते तपसा तनुम् ।
धियं शुन्धयति ज्ञानाद्ध्यानाच्छुध्यति यन्मनः ॥ ३० ॥
साहयत्याहवे क्षोभं सहति द्रविणव्ययम् ।
अन्यायं सहते नासौ सह्यति क्षितिरक्षणे ॥ ३१ ॥
यश्च मीमांसते धर्मं मानयत्यखिलान्द्विजान् ।
मानति स्वजनं सर्वं शचौ मानयते परम् ॥ ३२ ॥
घिणणते न परद्रव्यं गृह्णाति विदुषां गुणान् ।
गर्हते हृदयं स्त्रीणां द्विषां गृहयते शिरः ॥ ३३ ॥
नित्यं महति माहेयीं भक्त्या महयति द्विजान् ।
लोके महीयते यस्य कीर्तिर्लक्ष्मीश्च मंहते ॥ ३४ ॥

यस् st. च । C A G °हितां दिशं, Bhβ °हितां दिशां, P °हितं सदा, B °ि
गृणाम् ॥

३०) cfr. α 35. A Bhβ योगं । B शुध्यति, ध्य über getilgtem ॰
C भुधा ‿ ‿, A शुधति, L F शुद्धति st. शुन्धति । P सत्वेन । B शुध्यं
ध्य über einer Tilgung, A शुधते, L F शुद्धते st. शुन्धते । A G P स्वभा
st. तपसा । A G B P v शुन्धयते, Bhβ C शुधयते, L F शुद्धयति । B ज्ञाना॰
C A Bhβ G P stellen ज्ञानात् und ध्यानात् um । Bhβ °नाच्छुध्यति । F जन्मन
L जन्मनः । Komm.: t vl शुद्ध शुद्धौ भ्वादिः शुद्ध शौचे कर्म्मणि आधृषादि
स्वरितेश्च [t स्वरिते च, vl सुचरिते च] शुध [vl शुद्ध] शौचे दिवादिः
— ३१) cfr. α 111. C A Bhβ G °हवक्षोभं । B सहते st. सहति ॥ — ३२) cfr. α 11
B यश्च getilgt, dafür यः स । L T F चार्थिनो st. अखिलान् । L T F शस्ते
st. शचौ ॥ — ३३) cfr. α 47. B L F घिन्नते, T घृणणते, C? G P v गृह्णीते
Bhβ गृणहीते, A गृहीते st. घिणणते, vl घृणि ग्रहणे, t घिणि घुणि घृणि
ग्रहणे । B पर verbessert aus परं । B द्विषतां, द्वि am Rande für eine Tilgung
st. विदुषां । t schweigt über die 3. Verbalform । A G P रिपोर्, C Bh
रियोर् st. द्विषां । C A Bhβ G P B गर्हयते, B गर्ह am Rande nachgefügt
v गर्हत इति गर्ह निंदायां भ्वादिः अस्यैव गर्हयत इति चुरादिः, L F गृह्णयते
oder °ह्र° st. गृहयते ॥ — ३४) cfr. α 51. v मंहयतीति मंह पूजायां चुरादिरदंतः
A कीर्त्तिर्यस्य st. यस्य कीर्तिर् ॥

धरते यो धुरं धर्म्यां धैर्यं धारयति ध्रुवम् ।
ध्रियते यत्र धीः सम्यग्धियति श्रीश्च शाश्वती ॥ ३५ ॥
इच्छति ब्राह्मणैः सङ्गमन्विष्यति सतां गतिम् ।
इष्णाति धर्मकार्येषु यः सदोन्नतिमीषते ॥ ३६ ॥
धर्मे व्याप्रियते नित्यं पिपर्ति पृथिवीं च यः ।
पारयत्यर्थिनामाशां पारयत्यखिलं व्रतम् ॥ ३७ ॥
चुट्यन्ति सर्वसंदेहास्त्रुटन्ति ग्रन्थयो हृदि ।
यस्यात्मज्ञानिनो दुःखं तुडत्येनश्च तूडति ॥ ३८ ॥
मिनोति मार्गणान्युद्धे मीनाति द्विषतां बलम् ।
यो मायां मीयते मान्यो धर्मेण मयते धनम् ॥ ३९ ॥

---

३५) cfr. *α* 24. G P धैर्याज्ञा° । B धारयते । B धियते, ध्र sec. m. durchstrichen । B C A Bhβ G यस्य st. यत्र । B धीयते, C ध्रियते, A L T F G P ध्रियति st. धियति । Komm. zu den beiden letzten Verbalformen: t धृञ् अवस्थाने तुदादि ञित्वात् द्विरूप धृ धारणे च, vl nur धृञ् अवस्थाने तुदादिः, v ध्रियत इति ध्रि धारणे तुदादिरुभयपदी ध्रीयतीति ॥ — ३६) cfr. *α* 27. C A Bhβ G P °ष्यति च संगतिं । P इष्णाति सर्वकार्येषु । B °न्न° aus °नु° verbessert, G P सदोन्नति° । B °षते geändert aus °रते, Bhβ °ष्यते ॥ — ३७) cfr. *α* 9. B पृथिवीन्तु यः । P L T F pâda 4 पालयत्यखिलं जगत्, t zur letzten Verbalform पा रक्षणे समाप्तौ च ॥ — ३८) cfr. *α* 32 und *α* 108. B त्रुट्यंति aus त्रुंट्यंति verbessert, C त्रृट्यंति?, Bhβ क्रुट्यंति?, L T F stellen um: त्रुटन्ति . . . त्रुट्यन्ति, P त्रुटन्ति . . . त्रुट्यन्ते, B त्रुट्यंति [s. o.] . . . त्रुट्यंति । P सर्व्वसन्दोहा° । C A त्रुट°, G Bhβ तुट° st. तुड° । P °त्येनं च । B Haken des ि von तूडति später, त verbessert aus त्, G P C A Bhβ तूटति, L T F तोडते । Komm.: t त्रुट छेदने तुदादिः त्रुट तोडने तुदादिः तूण इत्येके, vl त्रुटु च्छेदने तुदादिः त्रुट तोडने दिवादिः तूड इत्येके, v त्रुट्यतीति त्रुट्यतीति त्रुट छेदने भ्वादिः वा भ्राशेति श्यन् तदभावे त्रुटतीति तुटतीति तुट तोटने तुदादिः तूटतीति तूट तोटने अस्यैव ह्रस्वोपधस्य तोटतीति भ्वादिः, G zur zweiten Halbstr. तुटति तुट कलहकर्मणि तुदादिः तूडति तुट तोडने भ्वादिः अयमेव दीर्घोपध इत्येके ॥ — ३९) cfr. *α* 29 u. 87. C A Bhβ G मिनोति

तयते क्षत्रवृत्तं यस्त्रायते च कुलव्रतम् ।
त्रायते वर्णधर्मं च यत्कीर्तिः स्त्यायति क्षितौ ॥ ४० ॥
शोभते रूपसंपत्त्या शुभति स्फीतया श्रिया ।
यः शुम्भति शुभैरङ्गैर्दृप्यारींश्च निशुम्भति ॥ ४१ ॥
नियुङ्क्ते गुल्मपालान्यो नियोजयति रक्षकान् ।
नियोजति च सामन्तान्स्वयमात्मनि युज्यते ॥ ४२ ॥
धर्मं स्तोभयति स्तौति देवान्नौति गुरून्द्विजान् ।
नुवति त्रिषु लोकेषु यद्गुणान्प्रयतो जनः ॥ ४३ ॥
बाणावलिं किरत्याजौ करोति शरमण्डलम् ।
कृणोति करिणः शत्रोः कृणाति तुरगान्वरान् ॥ ४४ ॥

गाकुलान्युङ्क्ते । B कुलम् st. बलम् । C A Bhβ G मान्वे, B मान्दे st. मान्वो
L T F मयते ऽधमम् ॥

४०) cfr. α 56. B चेच॰ । C A Bhβ G P ॰वृत्तिं । L T स्व॰, F स
च । P तायते st. चायते । B ॰धर्मांश्च, Bhβ ॰धर्मंश्च geändert aus ॰धर्मां
C ॰धर्म च, [A ॰धर्मं च?] । B ॰र्त्तिः स्त्रायतो, : über d. Zeile, स्त्रा unt
getilgtem म्न्व oder म्न्वा, C ॰र्त्ति स्त्रायति, य von स्त्र nicht sicher, A Bh
G P L ॰र्त्ति स्त्यायति, s. Vârtt. zu Pâṇ. VIII, 3, 36, in Bhβ ॰ति aus ॰
verbessert, F ॰र्त्ति स्तायति, t स्त्यै ष्टै शब्दसंघातयोः, vl स्त्यै शब्द॰ ॥ –
४१) cfr. α 23. L T F ॰सम्पत्त्योः । B शुभति निजैवर्रौर्दुष्टारींश्च, C दृप्त
L T F दृष्टा॰ । B विशुभति, वि über d. Zeile sec. m., Bhβ निसुंभति
— ४२) cfr. α 54. Bhβ L नियुक्ते । B नियुंक्त उपकर्ण्यां यो योजयति
र्ण्य nicht sicher, vor योज॰ न gelb getilgt । C A Bhβ G भूमि॰, P धर्म॰ st
गुल्म॰ । L T F ॰पाषाणौ st. ॰पालान्यो । v योजयतीति st. नियोजयतीति
L T F यो नियोजति, B G P नियोजयति, C नियोजयति च st. नियोजति च
v नियोजयतीति, A F in नियोजति ein य getilgt ॥ — ४३) cfr. α 289. C
A Bhβ G धर्मान्स्तोभयति, v धर्मात्स्तोभयतीति स्तोभयतीति स्तोभ स्ताघायां
नुरादिः । P देवान्स्तौति गुरुद्विजान्, C G गुरून्, B गुरून् aus गुरून् । L
T F षड्गुणान् । C A v [in v am Rande] प्रनते, in v vielleicht wieder gestrichen,
G P प्रणुते st. प्रयतो ॥ — ४४) cfr. α 55 u. β 137. A Bhβ G P ॰वलीं ।
B कुम्भिणः, über णः Korrekturzeichen sec. m., L T F किरणं, G P किरण

यस्य कीर्तिरियर्ति द्यामृणाति फणिनां पुरम् ।
ऋणोति पृथिवीं कृत्स्नां दिङ्मुखानि तथर्च्छति ॥ ४५ ॥
न लोठति गिरा कंचिन्क्वचित्कार्ये न लुण्ठति ।
ये लुण्ठन्ति परद्रव्यं तच्छिरो लुण्ठयत्यसौ ॥ ४६ ॥
तेतिल्यते शिशुजनो धनिनां गृहेषु
तिल्लन्ति यौवनमदेन च तद्युवानः ।
चुल्लन्ति चारुनयनाश्च सह प्रियेण
यस्य प्रजाश्च भयशोकवशानभिज्ञाः ॥ ४७ ॥

---

st. करिणः । L T F रथो, B परान्, C A Bh$^{\beta}$ G नवान्, nur P [bengal.] नरान् ॥

४५) cfr. α 21. C Bh$^{\beta}$ द्यां मृणाति, P पृणाति । P पुरीम् । L T F धरणीं st. पृथिवीं । P B L T F °खानि च ऋच्छति [s. Pâṇ. VI, 1, 128, α 286 und β 248], C A Bh$^{\beta}$ तथार्छति, G यथार्च्छति ॥ — ४६) cfr. α 222. Zum 1. pâda: L F लोलुठन्ति गिरिं कश्चित्, T यो लुण्ठति गिरिं कश्चित्, T Note यो लुण्ठति गिरिं कश्चिदित्यत्र लोलुण्ठन्ति गिरिं कश्चिदिति पाठो न साधुः, C A Bh$^{\beta}$ G P यो लुंचति गिरां किंचित्, B किंचित् । zum 2. pâda: L कार्येण । L F लुण्ठते, T लोठते, C A Bh$^{\beta}$ G P लुंचति । zum 3. pâda: L T F यो लुण्ठति, P यो लुण्डति, G यो लुञ्चति, C A Bh$^{\beta}$ लुंचंति । zum 4. pâda: C A Bh$^{\beta}$ G P लुंचय° । Komm.: t व्यठि लुठि गतौ भ्वादिः कुठि लुठि आलस्ये लुठ संश्लेषणे लुठ इत्येके तुदादिः बहुलमेतन्निदर्शनमिति [Dhâtup. 35, 84.] लुठि हिंसार्थः, vl लुठि गतौ भ्वादिः लुठङ् आलस्ये लुठ लोटे तुदादिः बहुलमेतन्निदर्शनमिति लुठ हिंसायां चुरादिः, v यो लुंचतीति लुंचतीति लुचि गतौ भ्वादिः लुंचतीति रुचि लुचि आलस्ये लुंचतीति लुंच स्तेये अस्यैव लुंचयतीति चुरादिः, G erkl. लुञ्चति लुञ्च अपनयने भौवादिकः लुञ्चति लुचि आलस्ये लुञ्चन्ति लुञ्च स्तेये लुञ्चयति भौवादिकः ॥ — ४७) Vasantatilakâ. cfr. α 44. C A Bh$^{\beta}$ G गृहिणां st. धनिनां । Bh$^{\beta}$ महेषु st. गृहेषु । B सदा, L T F रते st. च तद् । B चुल्पन्ति oder चुल्यन्ति pr. m. geändert aus चुल्वन्ति?, C Bh$^{\beta}$ G P चुन्दन्ति, v चुंदतीति चुद क्रीडने भ्वादिः, A तुदंति? । Bh$^{\beta}$ चारुललनाश्च, C चारुललनाश्च, A वारललनाश्च, G P चाहललनाश्च, L T चारुललना:, F चारुचलना: । L T F सहसा st. च सह । C A Bh$^{\beta}$ G P °रसा° st. °वशा°, B °वसा°, über स ein Korrekturzeichen sec. m. ॥

सर्वायसं करिणि मुञ्चति कङ्कपत्रं
यश्च प्रमोचयति चञ्चलमश्वकाये ।
संख्येषु मोक्षयति यश्च शरं मनुष्ये
स्वां स्वां भुवं प्रतिगते विदितास्त्रवेदः ॥ ४८ ॥

निपतन्ति रणेषु यस्य बाणाः
शितशस्त्रैर्निहता गतासवश्च ।
पतयन्ति समन्ततो विपक्षाः
सकलक्षोणितले ऽधिपत्यते यः ॥ ४९ ॥

भवते दुरितक्षयं यथोक्तैः
क्रतुभिर्भावयते च नाकलोकम् ।
भवति त्रिदशैश्च पूजितो य-
स्तृणवज्ञावयति द्विषश्च सर्वान् ॥ ५० ॥

भग्नेषु नोद्गूरयते ऽस्त्रमाहवे
मुक्तायुधे नोद्गुरते स धर्मवित् ।
आगूर्यते श्रीरपि तस्य संमुखं
स्फुरद्यशःश्वेतपटावगुण्ठिता ॥ ५१ ॥

---

४८) Vasantatilakâ. cfr. *α* 60. A Bh^{β} G v यः सत्करे, C यत्सत्करे st सर्वायसं । B °चयति तेष्वसदर्थका ये, L T F °चयति पापचयश्च काये C संख्ये च मो° । B द्वेष्यां st. स्वां स्वां, द्वे über getilgtem स्वे । B °स्त्रविदः ॥ — ४९) Aupacchandasika (Vasantamâlikâ). cfr. *α* 74. L T F °र्निहिता, G P °र्निहिताङ्गभ्रचयश्च । B L T F °क्षौणि° । C A Bh^{β} v वि° st. ऽधि°, G P ऽविपद्भृते, G erkl. विपत्यते ॥ — ५०) Aupacchandasika (Vasantamâlikâ). cfr. *α* 34. Bh^{β} यथार्त्तैः । P नागलोकम् ॥ — ५१) Upajâti (Indravamçâ + Vaṁçastha, s. *α* 13 Anm.). cfr. *α* 82. t vl गुर् . . . घुरादि, v om., Bh^{β} G P नोद्गुरयते । L F युक्तोपि युधि, T ऽयुक्ते ऽपि यो st. मुक्तायुधे

अज्ञाननिद्रातिमिरोपगूढे राजन्यके वेदयते य एकः ।
सुखं सदा वेदयते च सर्वं स्वार्थं प्रजा यत्र निवेदयन्ते ॥ ५२ ॥

बोधते ब्रह्मविद्यां यः क्षत्रविद्यां च बोधति
नित्यमध्यात्मयुक्तात्मा ब्रह्मात्मानं च बुध्यते ॥ ५३ ॥

बीभत्सते परस्त्रीभ्यो यो बध्नाति मतिं रणे ।
बाधयन्ति न दुःखार्ताः केशान्यदरियोषितः ॥ ५४ ॥

मार्ष्टि तीर्थोदकैर्नित्यं मार्जत्यालेपनैर्द्विजान् ।
यो मार्जयति साम्राज्यश्रियश्चापल्यवाच्यताम् ॥ ५५ ॥

यः क्षुभ्यति रिपुष्वेव क्षोभते नानुजीविषु ।
मनागपि मनो यस्य न क्षुभ्नाति महाहवे ॥ ५६ ॥

न हिनस्ति वृथा जन्तूंस्तृणान्यपि न हिंसति ।
तमेव हिंसयत्येकं यस्तदाज्ञां विलङ्घते ॥ ५७ ॥

T स्व°, B च st. स । B L T F यस्य st. तस्य । Bhβ तन्मुखं, G P सन्मुखे, C om. °मुखं ॥

५२) Upajâti. cfr. *α* 80. C A Bhβ G P स एकः । B L T F P वेदयतीह st. वेदयते च । P सर्वः स्वर्थे । G यं न st. यत्र । B L T F C A Bhβ G निवेदयन्ति । Komm.: t vl विद चेतना- [t वेदना°] ख्याननिवासेषु [vl °ख्याने निवासे च] चुरादिरात्मनेपदो ऽचार्थत्रये उदाहृतो ऽयं वृत्तिक्रमेण [t वेत्ति°], v वेदयत इति विद . . . चुरादिरात्मनेपदी तस्यैव णिचि उभयपदित्वाद्वेदयं-तीत्यपि ॥ — ५३) = *α* 83. A C Bhβ G धर्मविद्यां st. ब्रह्मविद्यां । A च st. यः । B °भ्या° st. °ध्या° । B ब्रह्मत्मानं, A C Bhβ G P ब्रह्मविद्यां st. ब्रह्मात्मानं ॥ — ५४) cfr. *α* 91. L T F रिपुं, B रिपून् st. मतिं । B न बाधयन्ति । C दुःखार्ताः । Bhβ क्लेशाद्यदरि° ॥ — ५५) cfr. *α* 61. C A Bhβ G P चापल° ॥ — ५६) cfr. *α* 57. B क्षुभ्यते st. क्षुभ्यति । C A Bhβ G न st. यः und एकः st. एव, P यः क्षुभ्यति न रिपुषु क्षुभ्यते ना° ॥ — ५७) cfr. *α* 90. G P C Bhβ यन्तुं, L जन्तुन् । Bhβ तदाज्ञा । B L T F विलङ्घयेत् ॥

जिह्रेति नीचसंगत्या ह्रीच्छत्यनृतभाषणात् ।
यो वार्त्ताश्रवणादेव स्वैरिणीनां हृणीयते ॥ ५८ ॥
शब्दादयो यं विषयाः सुखयन्ति निरापदम् ।
सुखायते श्रिया नित्यं विद्यया यश्च सुख्यति ॥ ५९ ॥
देवते कन्दुकैर्नित्यं क्रीडाद्यूतैश्च दीव्यति ।
परिदेवयते कश्चिन्नस्य राष्ट्रे न दुःखितः ॥ ६० ॥
यः श्लिष्यति प्रियां प्रेम्णा श्लेषति द्विषतां पुरम् ।
दुःश्लेषाण्यपि कार्याणि धिया श्लेषयति क्षणात् ॥ ६१ ॥
मथ्नाति वादिनः शास्त्रे रणे मन्थति वैरिणः ।
मनो मथति नारीणां रूपेणाप्रतिमेन यः ॥ ६२ ॥
कुतो ऽपि शङ्कते नासौ सर्वेषां शक्यते वचः ।
शक्नोत्यशक्यमप्याजौ विजेतुं भुजविक्रमात् ॥ ६३ ॥
खेलन्ति बालका नित्यं खेलयन्ति च योषितः ।
खेलायन्ति जरत्यो ऽपि यत्प्रजा निरुपद्रवाः ॥ ६४ ॥

---

५८) cfr. *α* 95. B L T F नीचसङ्गेभ्यो । L T F ह्रियणी°, vl T in dhâtuvivaraṇa ह्रीणी° ॥ — ५९) cfr. *α* 197. L T F श्रिया सुखायते । L यत्न Bh*β* सत्र ॥ — ६०) L T F प्राणि° st. क्रीडा° । L T F यस्य st. तस्य ॥ — ६१) cfr. *α* 123. B श्लिष्यते प्रियं । P द्विषतां पुरः । B कर्म्माणि st. कार्याणि ॥ — ६२) B शास्त्रे । Bh*β* G रणे मथति, in den Noten schreibt u. erkl. G मन्थति । B मथ्यति st. मथति, v मथ्यतीति मथि विलोडने दिवादिः, vl मथि st. मथे ॥ — ६३) cfr. *α* 216. C A Bh*β* G तु यः, P जरं st. वचः । L T F विजेतुं शक्नुते ऽप्यरीन् ॥ — ६४) cfr. *α* 69. C A G P यन्नरा, Bh*β* यंनरा, L T F सज्जना st. बालका । L T F खेलयन्ते । B L T F खेलायन्ते, C A G P खेलन्ति च, auch v खेलंतीति . . ., Bh*β* खेलति च । A Bh*β* जवत्यो, G P जगत्यो, L T F जरत्या° । Komm.: t vl खेलृ [t धेनृ वेलृ केलृ खेलृ डेलृ वेलृ] चलने उभयपदी भ्वादिः खेलाशब्दस्य कण्ड्वादित्वाच्च ॥

पिबन्ति मधु पीवन्ति पीयन्ते च प्रियाननम् ।
यत्प्रसादादविज्ञातस्वपरोपद्रवाः प्रजाः ॥ ६५ ॥
यः प्रापयति सर्वेच संमानं मनुराजवत् ।
प्रापति प्रत्यहं तेजः कीर्त्या चाप्नोति रोदसी ॥ ६६ ॥
न लङ्घते गुरोराज्ञां न लङ्घयति यः स्थितिम् ।
अव्याधिरतिदीप्ताग्निर्यः कदाचिन्न लङ्घति ॥ ६७ ॥
खिद्यते यो न भृत्येषु याचकेषु न खिन्दति ।
खिन्ते तेष्वेव ये द्रव्यं दीयमानं न गृह्णते ॥ ६८ ॥
आज्ञापयति यो भृत्यान्यज्ञे संज्ञपयत्यजान् ।
भूपाश्च भक्तिनम्राभिर्वाग्भिर्विज्ञपयन्ति यम् ॥ ६९ ॥
निष्कलन्ते मुखाद्यस्य नाश्लीलपरुषा गिरः ।
यः श्रियं कलयत्यैन्द्रीमुत्कालयति यो यशः ॥ ७० ॥

---

६५) cfr. α 125. B T Bhβ G पिबन्ति, [G in d. Note पिबन्ति], [L F P t vl bengal.] । A Bhβ पीवंति, L पीयन्ति, T F पायन्ति st. पीवन्ति । F पायन्ते च, P पीवन्ते च । L T F प्रियाधरं । B यस्य प्रसादर्विज्ञातश्चवो ऽपद्रवाः, L F °भिज्ञात°, C°विज्ञाति° । Komm.: vl पा पाने पाल रचणे भ्वादिरदादिश्च ॥ — ६६) cfr. α 101. B सम्मानं सर्वच । B L C A Bhβ G P सम्मानं । C A Bhβ G P धर्मराजवत् । A Bhβ G प्रत्ययं । P कीर्त्तिः । P L T F प्राप्नोति, C A Bhβ G v व्याप्नोति, t vl nicht zu entscheiden । B L C A G रोदसों ॥ — ६७) cfr. α 98. B यं व्याधिरतिदीप्याग्निं कदाचित्तं न लंघति, L T F यं व्याधिरतिदीप्ताग्निं कदाचिन्न न लङ्घति, Çabdakalpadruma यं व्याधिरतिदीप्ताग्नं कदाचित्तु न लङ्घति, P अपि st. अति°, C A Bhβ G कदापि st. कदाचिन्, P कदाचित्तु न लङ्घते ॥ — ६८) = α 106. A न च st. यो न । L F खिद्यन्ते ते च ये . . . गृह्यते, T खिद्यते तेषु येद् . . . गृह्यते, t vl erwähnen d. rudhâdi-Wurzel nicht, P दीव्यमानं न गह्यति, über गह्यति unleserliche Korr. ॥ — ६९) cfr. α 30. P आदापयति । C G भृत्यार्थे, A Bhβ धृत्यार्थे st. यो भृत्यान् । Bhβ यथे, G यज्ञेयं च°, P यज्ञे सन्द्प°, L T F संज्ञाप° । G भूताश्च भ°, A भूयश्च भ°, Bhβ भूयाश्च भ°, P भयांसो भ° । B L T F विज्ञाप°, P विज्ञाप° ॥ — ७०) cfr. α 19. C A Bhβ G P यद्यशः ॥

सर्वो गर्वति विद्याभिर्धनैर्गर्वायते ऽपरः ।
सर्वविद्यश्च सम्राट् च यो न गर्वयते प्रभुः ॥ ७१ ॥
क्रन्दन्ते कांदिशीकाश्च नश्यन्तो यस्य शत्रवः ।
क्रन्दन्त्यश्रुजलैर्यस्याक्रन्दयन्ति रिपुस्त्रियः ॥ ७२ ॥
यः सदाद्रियते धर्मे दृणाति च रणे रिपून् ।
दरन्ति दिगधीशाश्च यस्य दिग्विजयोद्यमे ॥ ७३ ॥
तृणत्ति शात्रवं युद्धे तच्छिरोभिः स्तृणाति गाम् ।
स्तृणोति त्रिदशावासं यः कुन्देन्दुनिभैर्गुणैः ॥ ७४ ॥
यतते धर्म एवासौ यातयत्यहितं द्विषाम् ।
निर्यातयति वैरं च नरेन्द्रेषु क्रमागतम् ॥ ७५ ॥

---

७१) cfr. α 84. T गर्त्भायते । L T F विद्याधनसमृद्धोपि, P विद्याधनसमृद्धिस्स st. सर्व° — च, G सम्राज (जो) न स ग°, C A च न स ग°, Bhβ स ग°, B धनविद्यासमृद्धो यो न च गर्वायति प्रभुः ॥ — ७२) cfr. α 96. G क्रन्दि A Bhβ कंदंति, C कंदति, v कदंतीति कदंतीति कदि क्रदि क्लदि आह्वाने रोदने च [भ्वादिः getilgt], [t कदि क्रदि क्लदि . . . आत्मने°] । C A Bhβ °दिशीभूत G °दिशोभूता, L F कान्दशीकाश्च, T Note कान्दिशीका इत्यत्र कान्दशी इत्यादर्शपुस्तकपाठो न साधुः । L T F P नश्यन्ते, C A Bhβ G दिगन्ते नश्यन्तो । A क्रंदंतेश्रु°, ते am Rande, [t कदि क्रदि क्लदि . . . परस्मै°] C A Bhβ G P °भरै° st. °जलै° । C A Bhβ G P L T F वाग्भिः st. यस्या C क्रदयंति, vl क्रन्द शब्दसातत्ये चुरादिः, v क्रंदंतीत्यपि तत्रैव [s. o क्रदयंतीत्यपि तत्र चुरादिः, [nur B यस्या° und t आक्रः क्रन्द सातत्ये चुरादिः] — ७३) cfr. α 112. G P stellen diese u. d. fg. Str. um. B L T F धर्मे B भृणाति । C रिपून्रणे । G P दिग्दिवीशाश्च ॥ — ७४) cfr. α 193. Bh तृणाति, B L T F P तृणोति st. तृणत्ति, t vl तृणु अदने तनादिः । A Bhβ शात्रवान्, C शात्रवार, B समद्विषं, द्वि über getilgtem त्रि, st. शात्रवं A Bhβ G P v °णोति st. °णाति । C A Bhβ G P v तृणाति st. स्तृणोति B °समैर्गुणैः ॥ — ७५) cfr. α 76. L T F यातयत्यनिशं । L T F द्विषः, C विषां, G P विशाम्, Bhβ विशम् durch Änderung ॥

शीशांसते खड्गलतां निशिनोत्यसिपुत्रिकाम् ।
शानयत्याशुगान्नित्यं यत्सैन्यं समरोत्सुकम् ॥ ७६ ॥
न सीदति क्वचित्कार्ये सर्वेषासीदति श्रियम् ।
आसादयति विद्यानां सर्वासां पारमप्यसौ ॥ ७७ ॥
वण्टन्ति हाटकं यस्मात्प्राप्य विप्राः परस्परम् ।
वण्टयन्ति च रत्नानि भूमिं वण्टापयन्ति च ॥ ७८ ॥
श्रुत्या धर्मं मिमीते यः क्वचित्स्मृत्यापि मायते ।
न माति मानिनो यस्य यशस्त्रिभुवनोदरे ॥ ७९ ॥

---

७६) cfr. α 28. Bhβ खड्गनता । P °नोति च पु° । C A Bhβ G °सिपत्रिकाम् । C A L F G P शायय°, Bhβ शातत्वा°, v om. । Bhβ °शुगां, B °शुगं । C शाये, A सर्वं st. नित्यं, Bhβ om., G °शु गाचापि यत्से° । C A Bhβ G P समरोद्धुरम् । Komm.: t शाश तेजने भुवावुभयपदी नित्यं सनन्त शिञ् निशाने स्वादिः शानयतीति हेत्विनन्तात् ॥ — ७७) cfr. α 99. B °र्व्वे शचोरासीयते, L T F सर्व्वचासदति, C A Bhβ सर्वचासादति । C A v चासीदयति, Bhβ चासीषद्गांयति, ष durch Änderung । B C सर्वासां विद्यानां । L पर°, G P परमाप्यसौ ॥ — ७८) cfr. α 133. C A Bhβ G रटंति, P वण्ठन्ति st. वण्टन्ति । P हाटकं तद्वत्प्राप्य विप्रान् । A G रटयंति, Bhβ रंटयंति, C रटंति, P वण्ठयन्ति st. वण्टयन्ति । G च रत्नाणि भू°, A Bhβ P च रंगानि भू°, C चानि भू° । B भूमीं । C A Bhβ G भूमिं च रटयंति ते, P भूमिं वण्ठाययन्ति च । Komm.: v रटतीति रटंति रटयंतीति भौवादिचौरादिकौ रट विभाजने । रटयंतीत्यपि चुरादिः । चच रट भट परिभाषणे घटादिर्न वृद्धिः ॥ — ७९) cfr. α 87, α 173, β 183. t stellt diese u. d. folg. Str. um. Bhβ श्रुत्वा । L T F क्वचित्, C A Bhβ G P किंचित् । A L T F च st. पि । B C A Bhβ मीयते, v मीयत इति माङ् माने दिवादिः, G Text मायते, Note मीयते। मायते माङ् माने दैवादिकः । पुस्तके तु मीयते इति पाठः प्रकृतार्थानुपयोगी । L T F मनन्ति st. न माति । L F मायिनो । A यस्य शस्त्रिणो भु° । G P °भुवने हरेः । Komm.: t माङ् माने शब्दे च माने दिवादिः मा माने दिवादिः, vl माङ् खि शब्दे ह्रादिः माङ् च माने ऽथ माङ् य च । माश्वासे भ्वादिः [s. Kavikalpadruma, âkârântavarga.] ॥

यस्य श्रीर्वर्धते नित्यं यो ऽर्थैर्वर्धयति द्विजान् ।
वर्धयत्यरिवीराणां क्रुद्धो मूर्धानमाहवे ॥ ८० ॥
विष्कम्भते प्रजारिष्टं विष्कभ्नाति यमाश्रयम् ।
विष्कभ्नोति परोद्योगं तपःशौर्यबलेन यः ॥ ८१ ॥
धनेन स्तम्भते सर्वः स्तभ्नात्यन्यश्च विद्यया ।
धनविद्यासमृद्धो ऽपि यो न स्तभ्नोति सज्जनः ॥ ८२ ॥
यो ऽर्थिनामीप्सितप्राप्त्यै कल्पते कल्पवृक्षवत् ।
न कल्पयति मिथ्यार्थं शिरः कल्पयति द्विषाम् ॥ ८३ ॥
दीनेषु दयते नित्यं यो ऽर्थिभ्यो दयते धनम् ।
दीयन्ते प्रत्यहं यस्य दुरितानि तपोबलैः ॥ ८४ ॥
शोकेन क्षीबते सर्वः क्षीबते हर्षहर्षितः ।
उभाभ्यामप्यसंस्पृष्टो यस्तु नातीव तीवति ॥ ८५ ॥

---

८०) cfr. α 65. L F यो ऽर्थै व° । B वर्द्धते st. वर्धयति, in Bhβ °ति au °ते verbessert । B क्रुद्धे, द्धे für getilgtes पो, L T F क्रम्स्वा st. क्रुद्धो ॥ — ८१) cfr. α 122. B विष्कुभ्नते । C यमौभुयं, L F यशोदयं, T परोदयम् s यमाश्रयम्, T प्रजारिष्टमित्यत्र प्रजाविष्टं परोदयमित्यत्र यशोदयम् इत्यादर्श पुस्तकयोः पाठः । Bhβ विष्कुभ्नोति, T विस्कभ्नोति, so auch T im dhâtuvivaraṇa B L F विष्कभ्नाति st. विष्कभ्नोति । C °द्योग । B सौर्य° । B च st. यः ॥ — ८२) cfr. α 120. C A Bhβ v स्तभुते st. स्तम्भते । B सर्वं । B चन्यांश्च st. चन्यश्च C A Bhβ G P विद्याधन° । C °समृद्धश्च यो । L T F पि न स्तभ्नोति स सज्जनः B सज्जनं ॥ — ८३) cfr. α 217. C A Bhβ G v चर्थि° st. यो ऽर्थि° । C °प्सितमाप्तौ A Bhβ G °प्राप्तौ । C A P G °र्थाञ्, Bhβ °र्थां । L T F P कल्पति विद्विषाम् Komm.: t कृपू सामर्थ्ये भुवादिः भू कृपू अवकम्पने चुरादिः, vl कृपुङ् क्ल्पं भ्वादिः कृप अवकम्पने चुरादिर्वा ॥ — ८४) cfr. α 88. L T F दीनाना, दीनांश्च । L F दीयते नित्यं, T दायते नित्यं, vl zur ersten Verbalf. दाय [य?] दाने भ्वाद्यात्मनेपदी । Bhβ दीर्यते । P तपोधनैः, L T F तपस्विनः । — ८५) cfr. α 103. Die erste Verbalf. nur in Bhβ v mit च, die zweite in

न रोषयति यस्तस्मै यो न तुल्यो न चाधिकः ।
यस्मै रुष्यति तस्यासौ कुलमेवाभिरोषति ॥ ८६ ॥
न धृष्णोति गुरोरग्रे न धर्षति निजाः प्रजाः ।
तमेव धर्षयत्येकं यस्तासु प्रतिकूलति ॥ ८७ ॥
चुर्यते चौर्यवृत्तीन्यश्चूर्णयत्यरिमण्डलम् ।
अवचूर्णयति व्योम यत्सेनाप्रभवं रजः ॥ ८८ ॥
नोत्कण्ठते परद्रव्यं नोत्कण्ठति परस्त्रियम् ।
यस्योत्कण्ठयति श्लाघ्यं धर्मे एव मनः सदा ॥ ८९ ॥
यो मार्गयति सन्मार्गं मार्गति क्षेममात्मनः ।
यस्मिन्मृगयते नित्यं यायजूको जनो धनम् ॥ ९० ॥
विशिनष्टि स्मरं मूर्त्या श्रिया शक्रं विशेषति ।
विशेषयति यो वाग्मी वाचा वाचस्पतेर्वचः ॥ ९१ ॥

Bhβ G v mit ब, sonst beide mit व, [L F P t vl bengal.] । Erstes Verb: C F चीयते, L चूीवते, vl ष्ठिवु आर्ष्यों, T A G P चीवते, Bhβ न्चीवते सर्वः चीवते सर्वः, v चीवत इति चीवृ मद्दे प्रथमः । B सर्वे । Zweites Verb: v चीवत इति चीवृ अधार्थे द्वितीयः । L T F हर्षगर्वितः । A Bhβ G °भ्यामपि सं°, C °भ्यामपि स, L T F °भ्यामप्यसंसृष्टो, P °भ्यामप्ययन्दुष्टो । P यस्तेनातीव । C A Bhβ G तीरति, v तीरतीति तीर पीर मीर स्रौत्के तुदादिः, B über तीवति ist र getilgt ॥

८६) cfr. α 292. C A Bhβ G P °यति तस्मै स यो । L T F न वाधिकः । C A Bhβ G यस्मै कुप्यति, v citiert u. erkl. कुप्यति u. रुष्यति । P कुलमेषोभि°, B °मेवातिरो° ॥ — ८७) cfr. α 63. Bhβ य st. d. ersten न । B न वर्षति, A ध° verbessert aus घ° । C A Bhβ G एष st. एकं । L T F यस्तासु ॥ — ८८) B C चौर° । B °वृत्तिं यश्चू°, G P °वृतान्यश्चू°, Bhβ °वृत्तांश्च चू°, A °वृत्ताश्च चू° । B अवचूर्णयते । P व्योम्नि ॥ — ८९) cfr. α 62. B °ते aus °ति verbessert । L T F P °द्रव्ये, Bhβ °द्रव्य । C A Bhβ G P स्वास्थ्यं st. श्लाघ्यं, L T F श्लाघ्ये ॥ — ९०) cfr. α 89. P सन्न्यासं । L T F यादृक् तादृक् st. यायजूको, B यायजकजनो ॥ — ९१) cfr. α 25, β 161, β 194. C A Bhβ G शेषं st. शक्रं । Bhβ विशेषायति, A विशिष्यति st. विशेषति ॥

वितानयति यः कीर्तिं वितनत्यमलं यशः ।
वितनोति रिपुस्त्रीणां हृदये मदनव्यथाम् ॥ ९२ ॥
क्लेशते न मृषावाक्यं क्लिश्यते न च निष्फलम् ।
नेन्द्रियाणि विरुद्धेषु क्लिश्नाति विषयेषु यः ॥ ९३ ॥
हितं मितं च यो वक्ति न वचत्यनृतं वचः ।
नानादेशसमुद्भूतां वाचयत्यखिलां लिपिम् ॥ ९४ ॥
यस्य वर्हति नित्यं श्रीर्दानशक्तिश्च वृंहति ।
वृंहन्ति सिंहवद्यस्य द्विपा दृष्ट्वारिवारणान् ॥ ९५ ॥
डिपन्ति यस्य मातङ्गा डिप्यन्ति च तुरंगमाः ।
डेपयन्ति मनुष्याश्च युद्धे निम्नोन्नतां भुवम् ॥ ९६ ॥
तपसा भर्जते पापं तेजसारींश्च भृज्जति ।

---

९२) cfr. *α* 59. L F वितन्वत्य°, vl तनु . . . चुरादिदिवाद्योः . . . । T F च यः st. रिपु°, L om. । L T F मन्मथव्यथाम्, B मदन°, über म eine २, über द eine १ ॥ — ९३) cfr. *α* 166. C B P वृथा st. मृषा । vl dritte Wurzel: क्लिशु । L T F सः, G P च st. यः ॥ — ९४) cfr. *α* 126. L T F मितञ्च । C A Bh*β* वदत्य°, L F पठत्य° । B °द्भुतं, द्भु über getilgtem भू, C A Bh*β* G °प्रियं st. °नृतं । C A Bh*β* G P °समुत्पन्नां । B गिरं st. लिपिम् ॥ — ९५) cfr. *α* 39. Bh*β* lässt d. Str. aus, zählt aber richtig weiter. A G immer, C in d. letzten Verbalf. ब, sonst व, [L F P t vl bengal.] । P यस्य वृंहति नित्यं ध्यानशक्तिश्च वर्हति । वृहन्ति सिंहवद्यस्य द्विपश्रेष्ठा इवापरः । G दीन°, L T F दानं st. दान° । A बृंहंति, C G बृहति st. वृंहन्ति । G द्विप°, B °पाश्च भूरि वाजिनः, A G दुष्टारिवारणात्, C दुष्टारिवाहर्सात्, L T F दृष्ट्वारिवारणम् । Komm.: v यस्य वर्हतीति । वर्हतीति वृह वृहि वृद्धौ भ्वादिः । वृंहतीति वृह उद्यमे तौदादिः । वृहे स्वरेणादि चेति [? cfr. Vârtt. 2. zu Pâṇ. VI, 4, 24.] पंचमलोपभावपक्षे वृंहतीति केषांचिन्मते, t तृह तृहि वृह वृहि वृद्धौ वृहि शब्दे भुवादिः वृहू उद्यमे तुदादिः परस्मैपदी, vl वृह वृहि वृद्धौ भ्वादिः वृहूद्यमे तुदादिः परस्मैपदी ॥ — ९६) cfr. *α* 107. C A Bh*β* G P *t* *v* immer त् st. ड् । A Bh*β* युधि ॥

कर्मबीजानि सर्वाणि योगाभ्यासाद्भृणाति यः ॥ ९७ ॥
रिङ्के रिपुर्यदाक्रान्तो धनैस्तन्वैश्च रेचति ।
रेचयन्ति च तन्नारीलोचनान्यश्रुवारिभिः ॥ ९८ ॥
सत्यं वदति सर्वेच सर्वस्य वदते हितम् ।
यन्न सत्यं न च हितं न वादयति तद्वचः ॥ ९९ ॥
सर्वो ऽप्यर्जयति द्रव्यमात्मनः प्रीतिहेतवे ।
अर्जते शाश्वतीं कीर्तिं यशश्चार्जेति यः स्थिरम् ॥ १०० ॥
यस्य संग्रामशौण्डत्वं शालन्ते बाहुशालिनः ।
शलन्ते यद्गुणा दिक्षु शलन्ति च सुरालयम् ॥ १०१ ॥
भक्षयन्त्यस्थि भक्षन्ते मांसं भक्षन्ति शोणितम् ।
यत्खड्गखण्डिताङ्गानां शत्रूणां कौणपा रणे ॥ १०२ ॥
यश्च लालयते बन्धूँल्लालयत्यखिलाः प्रजाः ।
उल्ललन्ति यमालोक्य ललनानां मनोरथाः ॥ १०३ ॥

---

९७) cfr. *α* 161. C A Bh*β* G v भृणोति st. भृणाति, G v भृणोति [v भृणोतीति] भृञ् भर्त्सने [v भत्सने] स्वादिः ॥ — ९८) cfr. *α* 37. B stellt d. Str. vor 96, P vor 102. L F t vl immer व st. र । B रिते । Bh*β* °क्रांते यने° । A घातैस्? st. धनैस् । B L T F धनैर्मन्त्रैश्च । B L T F यन्नारी° । C °श्रुबिंदुभिः ॥ — ९९) cfr. *α* 127. — १००) cfr. *α* 94. F °र्जयते । Bh*β* शश्वतीं । B यशश्चाजयते, C A Bh*β* G P यशार्जति अयं st. यशश्चार्जति यः ॥ — १०१) cfr. *α* 119. B शलन्ते, C A Bh*β* G P v शालते st. शालन्ते । C °शालिभिः । B A Bh*β* G P v शलन्ति, C शालंति st. शलन्ते । L T F सद्गुणा नित्यं श° । A Bh*β* G P शलन्ते, v शंलंत इति, erkl. शलन्ते, C शालंते st. शलन्ति । G P व st. च ॥ — १०२) cfr. *α* 131. C खंडितायानां । A कोणपा ॥ — १०३) cfr. *α* 97. L T F यस्तु । B लालायते, t vl लल ईप्सायां चुरादावदन्तात्मनेपदी । G P लालयन्स्व° । t zur dritten Verbalf. लल विलासे भुवादिरात्मनेपदी । G यमालोका ॥

मुटति द्विषतां दर्पं तेषां दुर्गं च मोटति ।
यो मोटयति राष्ट्रेषु तत्कीर्त्यारामम‌ण्डपान् ॥ १०४ ॥
मृधे मृणाति शत्रूणामश्वान्मृणति वारणान् ।
शत्रुबाणैः पुनस्तस्य नैको ऽपि म्रियते नरः ॥ १०५ ॥
त्रस्यन्ति शत्रवो यस्मात्त्रसन्ति परदारगाः ।
यस्त्रासयति निःशेषान्भूम्यनन्तरभूपतीन् ॥ १०६ ॥
लुण्ठत्यट्टालकान्दुर्गान्कपाटानि च लोटति ।
रिपूणां लोटयत्याजौ कुञ्जराणां घटाश्च यः ॥ १०७ ॥
न तथा गर्हते श्वानं शृगालं च न गर्हति ।
गर्हयत्यभ्युपेतार्थत्यागिनं स नरं यथा ॥ १०८ ॥
द्राघते वपुरत्यर्थं द्राहते च निशागमे ।
द्राखति क्षीणतापघ्नं यद्वियोगान्मृगीदृशाम् ॥ १०९ ॥

---

१०४) cfr. α 93. P L F मुटन्ति, C A v मूटति, Bhβ G मूढति, B चटति। P दर्पांस्, C A Bhβ G शौर्यं st. दर्पं। C A Bhβ G दर्पं, L T F खड्गम् st. दुर्गं। vl zweite Wurzel मूट। C A G तत्कृताराम°, Bhβ तत्कृताराम°, L T F तत्कीर्त्यामरमण्डपान् ॥ — १०५) cfr. α 192. L T F युद्धे st. मृधे। B मृणाति st. मृणति, Bhβ मृणति aus मृणाति verbessert। C A Bhβ G P पुरस्तस्य। P जनः, C A Bhβ रिपुः, G पुरः st. नरः ॥ — १०६) cfr. α 274. A Bhβ G P रिपवो, C रिपुवो st. शत्रवो। Bhβ °दारगाः। L F त्रासयति। C A G P भूयोनन्तर°, Bhβ भूयोनतर°, L T F निःशेषाम्भूत्वेन परवारणान् ॥ — १०७) cfr. α 66. B चट्टानि दुर्गाणि, C G P चट्टालिकं दुर्गं, A Bhβ चट्टालिकं दुर्गं, L T F चट्टालिकान्दुर्गान्। B A कवाटानि, L T F कवचानि, P कटकानि। C A Bhβ G P v लोटते। G P घटांश्च, L T F घटाश्च ॥ — १०८) cfr. α 100. G P श्वानः। B G P सृगालं, Bhβ मृगालश्च। C om. न, B न च, L T F नापि st. च न। B P गर्हयत्युत्पथापन्नं [B °च्छ° oder °त्प° st. °था°] पापिनं सततं यथा [P तथा], C गर्हयत्येकमेवायं न्यासिनं सततं पथः oder यथः, A गर्हयत्येकमेवार्थन्यासितं स वनं यथा, Bhβ G गर्हयत्येकमेवार्थन्यासिनं [G °ने] स नरं यथा, F °र्थं° aus °र्थे° durch Tilgung ॥ — १०९) cfr. α 285. P चाहते . . .

क्षिणाति दुरितं दृष्ट्वा क्षिणोत्यर्थैश्च दुःस्थताम् ।
भृत्यानां नित्यमज्ञानं यः क्षिणोति सदुक्तिभिः ॥ ११० ॥
हिराडन्ते ये वृथा रात्रौ परस्त्रीषु हिलन्ति ये ।
हेडते शीलसंपन्नो बान्धवानपि तानसौ ॥ १११ ॥
क्षयति प्रत्यहं पापं क्षायति द्विषतां कुलम् ।
यशः क्षियति रोदस्योर्यस्य धर्मरतात्मनः ॥ ११२ ॥
दराडं जोडयति द्विट्सु वधं तेषां च जोडति ।
तानुच्छृङ्खलतापन्नाञ्छृङ्खलेन जुडत्यसौ ॥ ११३ ॥
अन्नं राध्नोति विप्रार्थे व्यञ्जनानि च रध्यति ।
यत्प्रसादाज्जनः सर्वः सततं राध्यति श्रिया ॥ ११४ ॥
यो मूषति परद्रव्यं तस्य मुष्णाति यः शिरः ।
मुष्यत्यपहृतार्थानां दुःखं धनसमर्पणात् ॥ ११५ ॥

चाहृते . . . चायते । B निश्राघये । C L T F द्राघति st. द्राखति । B चयमापन्नं, C A Bhβ G तृणतापन्नं । L F °योगो, T C A Bhβ G °योगे । Komm.: vl nur द्राघृ आयामे भ्वाद्यात्मनेपदी द्राघृ निद्राक्षये भ्वाद्यात्मनेपदी ॥

११०) cfr. α 10. L F चोणाति । A Bhβ P दृष्ट्या, C दृष्ट्य । L F चोणो° । A G P °र्थे च, C °र्त्थे व, Bhβ °र्थे च । B दुतां, C A Bhβ G P दुःखितम् । L T F चिणुते यः st. यः चिणोति । Komm.: t चि हिंसायां क्र्यादिः चिणु हिंसायां चणु च तनादुभयपदिनौ, vl चि हिंसायां क्र्यादिः चोण हिंसायां तनादुभयपदी ॥ — १११) cfr. α 132. Bhβ हिंठंते । L T F च st. ये । C A Bhβ G P मृषा, L T F यथा st. वृथा । L हिणन्ति, T हिणन्ति, F हिलन्ति, C A Bhβ G v हिडन्ति, vl हिण्ड हारकरणे भ्वादिः । F यः, C यम्, L T च st. ये । Bhβ हेड्यते, P हिलन्ते st. हेडते । C A Bhβ G नीति° st. शील° ॥ — ११२) cfr. α 10. C प्रत्यह । B पापं चयति । P द्विषतां बलं । A G चिपति । B P रोदस्यां ॥ — ११३) cfr. α 113. Bhβ बंधं, L T F बलं st. वधं । 2. Halbstr.: A Tilgung, dann रत् सदा धर्मं जुडत्यसौ, C Bhβ om. तानु° — °लेन, G P देवतातिथिपित्रर्थं नित्यमर्थं जुडत्यसौ, L T F तानमृ° ॥ — ११४) cfr. α 117. B L T F vl schreiben d. zweite Wurzel [Dhâtup. 26, 84] mit आ, t mit उ ॥ — ११५) cfr. α 134. L T F यो मोषति, t vl मुष स्तेये [vl लुण्ठने] भ्वादिः

भक्त्यार्चयति यो विप्रान्गुरून्देवांस्तथार्चति ।
अर्चन्ते चरणौ यस्य मौलिरत्नांशुभिर्नृपाः ॥ ११६ ॥
बहु व्यययति द्रव्यं तदर्थं यो व्ययत्यरीन् ।
न व्येति यद्यशोबिम्बं त्रैलोक्यादर्शमण्डले ॥ ११७ ॥
अर्दति द्विषतां दर्पमर्दते दुरितोदयम् ।
यश्चार्दयति दारिद्र्यं दीनानां द्रविणं ददत् ॥ ११८ ॥
स्वदते विविधाहारान्स्वादते च रसायनम् ।
आस्वादयति सर्वेषां विषयाणां सुखानि यः ॥ ११९ ॥
यच विच्छति तद्व्यूहो यच विच्छायति स्वयम् ।
विच्छाययति तचासौ भूपतीनां मुखश्रियम् ॥ १२० ॥
न बिभेति नरेन्द्रेभ्यो देवेभ्यो न च भेषति ।
एकस्माद्भेषते ऽधर्माच भेषत्यच लोकतः ॥ १२१ ॥

मुष इत्येके तदा मोषति । A मुष्णाति? । C ॰मुष्य॰, L F मुष॰ st. मुष्य॰ । B ॰पगतार्थानां ॥

११६) cfr. *α* 86. P भक्त्या योर्चयते वि॰, [t vl nur अर्च पूजायां आधृषाद्युभयपदी भ्वादिश्च] । B यो देवान्गुरुं देवांस्त॰, P विप्रान्गुरूनृविप्रांस्त॰, C विप्रान् रंग् । A ॰मुर्कैर्नृपाः ॥ — ११७) cfr. *α* 92, *α* 50, *β* 23. L F व्ययति यो st. व्यययति, C auch व्यपयति zu lesen । C तदर्थं व्यत्ययत्यरीन्, G P Bh*β* A च st. यो । Bh*β* C व्याययत्यशो॰, C auch व्याप॰ zu lesen, Bh*β* zwischen त्य und शो ist यं eingefügt, A व्याययत्यचशो॰, G व्याययत्यथशो॰, v व्याययतीति . . ., L F अर्वेति यद्यशो॰, T व्ययते यद्यशो॰, vl erwähnt d. dritte Verbalf. nicht । B विश्वं st. बिम्बं । L T F ॰दर्शतां मतम्, C ॰मंडलो ॥ — ११८) cfr. *α* 130. C A Bh*β* G P दर्पान् । C A Bh*β* G P द्रविणं दिशन् ॥ — ११९) cfr. *α* 105. C A Bh*β* G विविधाहारैः, B विविधास्वादं, L F विविधं स्वादुं, T विविधं स्वादु । B स्वदते st. स्वादते । C A Bh*β* G P गिरां रसम् st. रसायनम् । C च st. यः । t vl स्वद आस्वादने भ्वादिराधृषादी च ॥ — १२०) cfr. *α* 116. C A Bh*β* G P विच्छत्यरिव्यूहं [Bh*β* विछि॰], B ति über d. Zeile geschr., om. तद् । L T F नृपतीनां सुखाश्रयम्, B मु॰ aus सु॰ verb. ॥ — १२१) cfr. *α* 295. G P देवेभ्यश्च न भे॰, L T F देवेभ्यो ऽपि न भे॰ । P

यः कृणत्ति गुणग्रामं कृन्तत्यरिशिरांसि यः ।
कीर्तयन्तीन्द्रगोष्ठीषु यद्गुणानप्सरोगणाः ॥ १२२ ॥
न्यञ्चते प्रत्यहं मोहो यस्मान् न्यञ्चन्ति चारयः ।
अञ्चयन्ति सदा यं च गुणाः सर्वातिशायिनः ॥ १२३ ॥
न कुथ्नाति बुभुक्षार्तः शीतार्तश्च न कुन्थति ।
तस्य राष्ट्रे ऽधनाढ्यो वा मृतः को ऽपि न कुथ्यति ॥ १२४ ॥
विचारयति यो धर्मं विद्वद्भिर्ब्राह्मणैः सह ।
विचरत्यस्य लोके ऽस्मिञ्छरच्चन्द्रोज्ज्वलं यशः ॥ १२५ ॥
अविद्यानिद्रयाक्रान्ते जगत्येकः स चेतति ।
धिया चेतयते सर्वं परस्य हृदि संस्थितम् ॥ १२६ ॥

लोकान् st. ऽधर्मान् । B धर्म्मान् भेषयत्यच, ˜ später, C A Bhβ धर्मात्कुर्या-यस्तदतिक्रमं, G धर्मात्तस्मात्कुर्यादतिक्रमम्, P भेषत्यच, L T F भेषत्यव°, für d. 4. pâda aus v vl nichts zu ersehen, t भेषृ चलने भुवादिः परस्मैपदी ॥

१२२) cfr. *α* 128. L T F यं st. यः । Bhβ कृणाति, ण aus णा geändert, C क्नणाति, B L F कृन्तति, v यः कृणंतीति कृणंतीति कृती छेदने रुधादिः । L T F गुणग्रामः, B गुणग्रामान् । B च st. यः । C A Bhβ G P L T F °यन्ति च गो° । C A Bhβ G P °णानमराङ्गनाः ॥ — १२३) cfr. *α* 203. F lässt d. Str. aus. B यस्य न प्रांचते मोहाद्य°, A Bhβ G P न्यञ्चति, C न्यचंति । C प्रत्यूहं । C A Bhβ G P यस्य st. यस्मान् । C A Bhβ नांचंति, G नाचन्ति । Bhβ सदोपं st. सदा यं । Komm. zur ersten Halbstr.: t vl अञ्चु गतौ याचने च चञ्चू इत्येके [vl चञ्चुत्येके] भ्वाद्युभयपदी, v न्यंचतीति न्यंचतीति अचु गतिपूजनयोः अंचतीति . . . ॥ — १२४) cfr. *α* 81. C A Bhβ G च दुःखार्तः st. बुभुक्षार्तः, B om. : । G P सीता° । B lässt die zweite Halbstr. aus. L T F यस्य ॥ — १२५) cfr. *α* 189. L T F विचारयत्यस्य लोके शर°, vl nur चर आसंशये चुरादिः, C A Bhβ G P च st. ऽस्मिञ् । C शरस्चंद्रो° st. शरच्चन्द्रो° ॥ — १२६) cfr. *α* 159. A Bhβ G P °क्रान्तो । C स चिंतति । B चिन्तयते । A L T F हृदये स्थितम्, B संस्थितिं, C संस्थितं ॥

योभुजाभ्यां भुवो भारं भरते भरतोपमः ।
बिभर्ति च यशोराशिं भूयांसं यस्य भूरपि ॥ १२७ ॥
यस्य रोषारुणा दृष्टिर्धावते यत्र शात्रवे ।
पाशपाणिस्ततस्तस्मिन्यमदूतो ऽभिधावति ॥ १२८ ॥
शास्त्रेण स्तोभते प्रायो लघुप्रकृतिको नरः ।
न स्तुभ्नाति महात्मासौ न स्तुभ्नोत्यच्युतस्तुतः ॥ १२९ ॥
हते भर्तरि दुःखार्ताः क्लिन्दन्ति यदरिस्त्रियः ।
अजस्रैरश्रुभिस्तासां क्लिद्यन्ति नयनानि च ॥ १३० ॥
न संधयति केनापि यः सर्वविजयी नृपः ।
संदधाति धनुष्येव योग्यकाले स सायकम् ॥ १३१ ॥
प्रणिङ्क्ते दक्षिणीयानां विप्राणां चरणौ च यः ।
यत्पादौ मौलिरत्नांशुजालैर्नेनेक्ति राजकम् ॥ १३२ ॥

---

१२७) = α 215. B भरतोपमं । C A Bhβ G °राशिं भूपतेर्यस्य ॥ — १२८) cfr. α 72. C A Bhβ G P तस्य शात्रवे, L F यस्य शात्रवे । C A Bhβ G P B F °दूतो ऽपि धा°, t vl धावतीति, v om. ॥ — १२९) cfr. α 121. P शोभते, L तोभते, F तोडते, B ण स्तो über einer Tilgung । L भुयो, T F भूयो st. प्रायो । B °कृतिमानवः । A G P v निष्ट°, C Bhβ निष्ठ°, B न स्त° st. न स्तु° । B °सौ स्तभ्नोति न हि कालतः, स्त über getilgtem उ, C A Bhβ G P न [C व] नीतिरच्युत°, G P °स्तुताः, A °स्तुतां, Bhβ °स्तुता, v lässt die dritte Verbalf. aus, L T F °भ्नोत्यचतस्ततः । Dass t vl in d. 2. Halbstr. स्तु gelesen haben, ist nicht ganz sicher ॥ — १३०) cfr. α 149. Strophenstellung in L T F vl 132, 130, 131, in C Bhβ G v 130, 132, 131. A lässt 132 u. 133 aus. B L T F मृते st. हते । B L F क्लिदन्ति, t क्लिद् . . . । A T F अजस्रमश्रु°, L अजश्रमश्रु°, B शोकेनाभ्यश्रु° । B क्लिन्दन्ति ॥ — १३१) cfr. α 147. Über d. Stellung s. Str. 130. L F सन्धायति । L T F सर्वत्र st. यः सर्व° । A सपत्नेन शौर्यभाव् st. सर्व° — °पः, Bhβ om. । B C धनुःष्वेव । P L T F °कालेषु st. °काले स, C A Bhβ G यो ऽन्तकाले च सा° । B F P शायकं, L शायकः ॥ — १३२) cfr. α 140. A lässt d. Str. aus. Über die Stellung s. Str. 130. L T F प्राणिङ्क्ते, B प्राणींत्त । B L T F चरणौ च ॥

दोर्भ्यां यो द्विषतां दर्पं भञ्जयत्याञ्जनेयवत् ।
भनक्ति कामिनीनां च दृष्ट्या मानमनङ्गवत् ॥ १३३ ॥
यो वेवेक्ति च वेदान्तं शास्त्राभ्यासेन सर्वदा ।
विविनक्ति च शत्रूणामाजौ संनहनं च यः ॥ १३४ ॥
आप्यायन्ते यतः प्राप्य यज्ञभागं दिवौकसः ।
तद्दत्तधनसंपत्तेराप्यायन्ते च यत्प्रजाः ॥ १३५ ॥
यो हि व्यायच्छते नित्यमसौ किल न मेदते ।
इति व्यायामशीलो ऽसौ महाकायो न मेद्यति ॥ १३६ ॥
युद्धे कृणोति शत्रूणां वारणान्बाणवृष्टिभिः ।
दत्त्वा शस्त्रप्रहारं च तेषां क्रीणाति यः श्रियम् ॥ १३७ ॥
घृतार्चित इवार्चिष्मांश्चर्चते यो रणाङ्गणे ।
चर्चायते ब्रुवाणश्च चर्चापारपरैः सह ॥ १३८ ॥

१३३) cfr. *α* 266. A lässt d. Str. aus. C G P v मौर्व्यां, Bh*β* मौर्व्यां st. दोर्भ्यां । C भिनक्ति । C Bh*β* G दृष्टो, B तृप्य st. दृष्ट्या ॥ — १३४) cfr. *α* 180. P lässt Str. 134, 135, 136 a, b aus. B योगं वेवेक्ति वेदान्तं, L T F यस्व वेवेक्ति वेदान्तं। G °क्ति पृथग्भूतं भूतेषु च धनं च यः, Bh*β* °क्ति पृथग्भूतं भूतेषु च यः, C °क्ति पृथग्भूतं भूतेषु च [dann य getilgt] धनं च यः, A °क्ति पृथक्भूतं यो भूतेषु च यतते: । L F सन्नाहनञ्च । B च यत् ॥ — १३५) cfr. *α* 209. P s. Str. 134. A Bh*β* प्राप्य यच्च, G प्राप्यायत्त° । L T F °भागान् । L T प्रभूत°, F प्रभुत° st. तद्दत्त° । B °वर° st. °धन° । A G °संपत्ति°, Bh*β* °संपति°, C °संपत्ति° । B यतः st. च यत्° ॥ — १३६) cfr. *α* 79. P s. Str. 134. L T F वै st. हि । C व्यायच्छते, B व्यायामतो st. व्यायच्छते । L T F किञ्चित् st. असौ । C अति st. इति । Bh*β* °सीलो, wohl zuerst °शू° geschr. । F °काये । Bh*β* मेधति ॥ — १३७) cfr. *α* 55, *β* 44. v lässt Str. 137 bis 145 incl. aus, zählt aber richtig weiter. A C Bh*β* G P युद्धे कृणाति । A Bh*β* G कंधरान्, C कधरा st. वारणान्, B वार oder चार über eine Tilgung geschr. । B शक्ति° st. बाण° । L T F °पङ्क्तिभिः st. °वृष्टिभिः । A Bh*β* मत्वा । A C Bh*β* G बाण° st. शस्त्र° । A Bh*β* G P चीणाति यः । F स्त्रियं ॥ — १३८) v s. Str. 137. C Bh*β* घृताचित । Bh*β* °ष्मान्वर्चते, L T F °ष्मानर्चते,

धोरन्याधोरणाक्रान्ता विनीता यस्य वारणाः ।
जात्या धुर्याश्च धूर्यन्ते सादिभिः साधु साधिताः ॥ १३९
यस्मिन्नभ्युदिते राज्ञि तमः संकोचति क्षितौ ।
संकुचत्यरिनारीणां मुखपङ्केरुहद्युतिः ॥ १४० ॥
नावद्यं घोषति द्वारे यस्य कश्चिदुपद्रुतः ।
घोषयन्ति परं सर्वे दीर्घमायुः सदार्चिताः ॥ १४१ ॥
उड्डीयन्ते शरा यस्य कोटिशः समराङ्गणे ।
भग्नानामरिसैन्यानामुड्डयन्ते रजांसि च ॥ १४२ ॥
यो लिङ्गेनानुमयते कृत्स्नमप्यरिचेष्टितम् ।
न चानुमापयत्यन्यस्तस्य यच्चेतसि स्थितम् ॥ १४३ ॥

---

vl चर्च दीप्तौ भ्वाद्यात्मनेपदी । B L T F C रणाङ्गने । C A G P चर्चयत्यनुवा°, Bhβ चर्चयत्यंनुवा°, L T F चर्चायते, vl चर्च शब्दे चाधृषादिः । F °वाद्य । L T F वचो ऽप्यस्य परैः, C A Bhβ G P चर्चते च [C चं] परैः st. चर्चापारपरैः, B °पर° st. °पार° । t चर्च दीप्तौ भुवाद्यात्मनेपदी चर्च शब्दे चाधृषादिश्चच्छन्दोपतापयोश्च इति चवङ् ततो मतादिः ॥

१३९) cfr. α 176. v s. Str. 137. C G B P धाव°, Bhβ धाधाव°, A भाव° st. धोर, vl धौर्च ... । G °क्रान्ते, C A Bhβ °क्रांतेर्वि° । B यस्य वाजिनः । L F धूर्व्याश्च, B धूर्व्याध्यं, zwischen र्व्या u. ध्यं steht ञ्च unter d. Linie । A धुर्यंते, Bhβ धुर्यंत, [t vl धुरी ...], C धावंते । B L T F P साधुभिः । G सादिताः, A सादितां, Bhβ सदिताम्, L F राहिताः, T वाहिताः, B वाहितः, P वाहिनः ॥ — १४०) cfr. α 230. v s. Str. 137. B यस्मिन्नखुदिते, L T F यस्मिन्समुदिते । L T F जनः st. तमः, C A Bhβ G P राज्ञि संकोचति, dann C A Bhβ तमः, G मतः, P परः । P सदा st. क्षितौ । B संकोच° st. संकुच° । L T F मुखं । L °द्युतिं, T F °द्युति ॥ — १४१) cfr. α 151. v s. Str. 137. B न वेद्यं, F न वाद्यं । C A Bhβ G P घोषते यस्य [Bhβ यस्मि] द्वारे क° । B L T F द्वारि । A G P भय°, Bhβ भुय°, C भष° st. उप° । L T F °पद्रवम् । B घोषंति च परं । L T F पुनः st. परं । Bhβ °युस्तदार्चिताः, L T F °युर्यदाश्रिताः ॥ — १४२) = α 146. v s. Str. 137. C उड्रीयंते, Bhβ उड्डायंते । B L T F °राङ्गने । L F °ड्डीयन्ते, G P °ड्डयन्ते, G Note schreibt u. erkl. उड्डूयन्ते, vl nur डीङ् ... दिवादिः ॥ — १४३) cfr. α 87. v s.

मृद्गाति विद्विषां दर्पं यो भुजाभ्यां भुवः पतिः ।
म्रदन्ते चरणौ यस्य विद्विषः शरणागताः ॥ १४४ ॥
मिलन्ति प्रत्यहं यस्य वाजिवारणसंपदः ।
मीलन्ति रिपुनारीणां मुखपद्मवनानि च ॥ १४५ ॥
यस्य व्याघोटते दण्डो नाकृतार्थः कुतश्चन ।
व्याघुटन्ति विपक्षाश्च ये संमुखमुपागताः ॥ १४६ ॥
यो वाग्मी वादिनां मध्ये वाचमुच्चैः प्रपञ्चते ।
प्रपञ्चयति यत्कीर्तिं दिङ्मुखेषु महाजनः ॥ १४७ ॥
यस्य न्यायार्जितैर्वित्तैः पूज्यमाना दिने दिने ।
तुष्यन्ति ब्राह्मणा नित्यं तूषन्ति कुलदेवताः ॥ १४८ ॥

Str. 137. C A Bh$^{\beta}$ G P °मयति, t vl als Erkl. zur Strophe मीक् गती माधुषादी । C A G P कृत्स्नान् [C कृत्स्नान] विविधचेष्टितान्, Bh$^{\beta}$ कृत्स्नान्विविधचेष्टितान्, B °ष्टितां । Bh$^{\beta}$ G P चान्यं st. चान्यस्, B स्त über eine Tilgung geschr., C चागुमाययसास्त्र यस्त°, A चागुमापयत्यन्यस्त्रस्ते [न्य aus न्यं, स्त्र aus स्ते] चेतसि यत्स्थितम् ॥

१४४) cfr. α 141. v s. Str. 137. C lässt d. erste Halbstr. aus. L T F द्विषतां, B विदुषां st. विद्विषां । C A Bb$^{\beta}$ G P मृदन्ते, L T F मर्द्दन्ते, t vl मृद मर्द्दने भ्वादिः, [nur B म्रदन्ते] । L T F शरणं गताः ॥ — १४५) cfr. α 168. v s. Str. 137. C यस्य विधिवाजि° । Bh$^{\beta}$ मिलंति st. मीलन्ति । P मुखाम्भोज° । B °पद्मवनानि ॥ — १४६) cfr. α 152. C A G नाघोटते, Bh$^{\beta}$ नाबोटते, v घोटत इति । B दण्डो, P दर्पो । C A Bh$^{\beta}$ कुट्टनार्थः, G घट्टनार्थः, B नाभृतार्थानुजीविषु । Bh$^{\beta}$ व्याघुट्टति । B L T यत्संमु°, F यत्समु° ॥ — १४७) = α 144. A? C Bh$^{\beta}$ G P वाग्मिनां st. वादिनां । C L T प्रपञ्चयन्ति, [v °यति, t vl nicht zu entscheiden] । C G P L T F °जनाः ॥ — १४८) cfr. α 201. v lässt d. Str. aus, zählt aber richtig weiter. A यस्मा [dann unleserliches akṣara] यार्ज्जि° । B वृत्तैः । C A G P L F तुषन्ति, Bh$^{\beta}$ तुषांति, B तुष्यन्ति st. तूषन्ति, vl तुष तुष्टौ दिवादिर्भ्वादिश्च, [nur T t तूष°] ॥

मनो नोद्विजते यस्य ददतो ऽर्थमहर्निशम् ।
उद्विजन्ति तु संसारादसारादात्मवेदिनः ॥ १४९ ॥
नेदते न परं कंचित्स्वामी यः समदर्शनः ।
तं निन्दति परीवादं परस्याभिदधाति यः ॥ १५० ॥
पितॄन्पूरयति श्राद्धे हव्यैः कव्यैश्च यः सदा ।
पूर्यन्ते पितरस्तं च प्रसादैरुदितोदितैः ॥ १५१ ॥
प्रकाशते यथा व्योम्नि चन्द्रः संपूर्णमण्डलः ।
प्रकाश्यते तथा भूमौ स प्रजानयनोत्सवः ॥ १५२ ॥
न प्रगल्भायते मिथ्याकथनैर्यः कदाचन ।
आजौ प्रगल्भते दोर्भ्यां द्विषां विघटयन्घटाः ॥ १५३ ॥
यज्ञस्यान्ते द्विजातिभ्यो दातुं स्तूपति यो धनम् ।
श्वेतं देवकुलव्याजाद्यशः स्तूपयतीव यः ॥ १५४ ॥

---

१४९) cfr. *a* 156. Bhβ नोद्विजंते । P ददतेन्नम॰ । B L T F च st. तु । B संसारमस्य धर्म्मार्थवेदिनः ॥ — १५०) cfr. *a* 171. A Bhβ G अनं, C ग्रंनं st. परं । B किंचित्, C A Bhβ G P कश्चित् । B श्वासो st. स्वामी । C A Bhβ G न st. तं । Bhβ परिवाद्, B परीवापं । L T F परस्य विदधाति, C A Bhβ ॰स्याभिदधाति, G ॰स्य भिदधाति ॥ — १५१) cfr. *a* 9. L T F हव्यकव्यैश्च । C ॰व्यैश्च सर्वदा । A तस्य st. तं च । B A Bhβ G P प्रासा॰ । B ॰सादैरुचितो॰ । L T F ॰तोदितम् ॥ — १५२) cfr. *a* 214. L T F vl stellen diese u. d. folg. Str. um. v lässt beide aus, zählt aber richtig weiter. G तथा st. यथा । B L T F P प्रजानां st. स प्रजा॰ ॥ — १५३) cfr. *a* 102. L T F vl v s. vor Str. C प्रागल्भीयते । F द्विषां, L द्विशां, B द्विधां, C A Bhβ G रिपोर् st. द्विषां । P द्विषां संघटनं घटैः, B प्रजाः st. घटाः ॥ — १५४) cfr. *a* 186. B श्रावस्त्वन्त, C A यज्ञवाटे, Bhβ यज्ञवाटो, v s. u., G P यज्ञवाहे । C A तुष्यति, Bhβ G P तुष्यति, L T F तृष्यति । C Bhβ G श्वेत॰, L F चैत्या॰, T चैत्य॰, P दैत्य॰ st. श्वेतं । C A Bhβ G P ॰कृति॰ st. ॰कुल॰ । A Bhβ G P ॰शः स्तूपय॰, s. Vârtt. zu Pâṇ. VIII, 3, 36, L F ॰शस्तृपय॰, T ॰शस्तर्पय॰ । Komm.: t ष्टुप समुच्छ्राये दिवादिः स्तूप . . ., vl तृप समुच्छ्राये दिवादिश्चुरादिश्च, v nur यज्ञवाटेति तुष्यतीति तुप समुच्छ्रये दिवादिः ॥

विनापराधमारण्याञ्चाखेटति मृगानसौ ।
खेटयत्यरिवीरान्यः संग्रामरसिकान्नृपः ॥ १५५ ॥
मनुते मनुतुल्यो ऽसौ प्रजामात्मजवत्प्रभुः ।
पितृवन्मन्यते तं च मान्यं जनपदः सदा ॥ १५६ ॥
चित्रैश्चित्रयति व्योम यो रत्नाभरणांशुभिः ।
गरीयसा चरित्रेण यस्य चित्रीयते जनः ॥ १५७ ॥
न प्रकुप्यति विप्राय कुप्यते ऽपि महाप्रभुः ।
प्रकोपयति यस्तस्मै यस्तेन सदृशो जनः ॥ १५८ ॥
ईट्टे त्रिविष्टपास्थाने यद्गुणांश्चारणव्रजः ।
स्वयं पुलकितो हर्षाद्बिडोजा ईडयत्यपि ॥ १५९ ॥
अङ्कते पुण्यतीर्थेषु वृषयुग्मानि शक्तितः ।
अङ्कयत्यरिसैन्यानि युधि पृष्ठेषु सायकैः ॥ १६० ॥

---

१५५) cfr. *a* 219. P °योगेन st. °मारण्यान् । C A Bhβ L T F P न खेटति, v खेटतीति, t vl nicht zu entscheiden, G यः खेटति । C A Bhβ L T F P °वीरांश्च । C A Bhβ G P पापर्द्धि° st. संग्राम° । C A Bhβ G बहुन् st. नृपः ॥ — १५६) cfr *a* 11. v lässt Str. 156—161 incl. aus, zählt aber richtig weiter. — १५७) v s. Str. 156. C Bhβ G स st. यो, P L T F व्योम रत्नाभरणरश्मिभिः । C A Bhβ G P गरीयसा च चित्रेण । B चित्रायते ॥ — १५८) cfr. *a* 218. v s. Str. 156. A प्रकुप्यति न, L T F यो न कुप्यति; ob t vl mit प्र gelesen, nicht zu entscheiden । B कुपितोपि, P प्रपतेपि । C A Bhβ G स, L T F च st. ऽपि । B यस्तस्मै, C A Bhβ G P °यति तस्मै स यस्तेन, L T F °यत्यसौ राजा यस्तेन । C A Bhβ G P सदृशोपरः ॥ — १५९) cfr. *a* 269. v s. Str. 156. C A Bhβ G ईड्डते । C A Bhβ चेष्टयास्था° [Bhβ °ष्ठ°], G वेष्टयास्था°, B ि von चि° später, L तृ°, B L T F P °पिष्टपस्था°, B vor स्था° Tilgung । C A Bhβ G P °व्रजाः । B °कितोप्येनं वि° । A G बि° st. वि° । C A G P T °डौजा । F ईरय° ॥ — १६०) cfr. *a* 210. v s. Str. 156. A पुरती° । C Bhβ प्रस्तयुग्म्यानि, A प्रस्थयुग्म्यानि, G प्रस्तयुग्मानि, B वृषमत्सृव्य । C A G शक्तिमान्, Bhβ शक्तिन् । B °सैन्यानां । C A Bhβ G °नि विचित्रैर्युधि सा°, P युद्धे ॥

निःशेषयति यः शत्रून्स्वेषदीर्घभुजद्वयः ।
निःशेषति च दानेन भाण्डागारं दिने दिने ॥ १६१ ॥
सुलभं सस्यमुञ्छन्ति यद्देशे व्रतिनो द्विजाः ।
प्रोञ्छन्ति च चिराल्लब्धेनार्थेन दीनतां प्रजाः ॥ १६२ ॥
नोभ्रसाति जनो वित्तं यस्य राष्ट्रे समृद्धिमान् ।
परमुध्रासयन्त्येके ये भिक्षाव्रतचारिणः ॥ १६३ ॥
न ध्राङ्क्षति क्षितिं कश्चिन्न काङ्क्षति परस्त्रियम् ।
सर्वोऽपि धार्मिकस्तुष्टस्तस्य राष्ट्रे स्थितो जनः ॥ १६४ ॥
उद्घट्टते न कस्यापि धर्मं धर्मपरायणः ।
उद्घट्टयति गोष्ठीषु सर्वेषामेव यो गुणान् ॥ १६५ ॥

---

१६१) cfr. α 25, β 91, β 194. v s. Str. 156. P कोषदीर्घ° । L T F °भुजध्वजः । C निःशषति, L T F निःशेषयति द्रा° ॥ — १६२) cfr. α 256. L T F सुलभं यस्य मुञ्चन्ति, C सस्यमुछंति, B ञ्छ durch Korr. । A Bhβ G P यद्देश । L T F वणिजो । C A Bhβ G P जना: st. द्विजाः । C A Bhβ उछंति, G P उच्छन्ति, B प्रोच्छन्ति, च्छ für getilgtes च्छू, L F प्रेच्छन्ति, T प्रोच्छन्ति, T Note: प्रेच्छन्तीति आदर्शपुस्तकलब्धपाठो न साधुः । L T F प्रचुरेणैषामन्नेन st. च — °न । C A Bhβ G P परिपूरिताः st. दीनतां प्रजाः । Komm.: t उछी उञ्छे . . उछी विवासे . ., vl मुच मोचे . . इषुश वाञ्छे . ., v nur सुलभमिति उछंतीति । उछि विवासे ॥ — १६३) cfr. α 208. v lässt Str. 163 u. 164 aus, zählt aber richtig weiter. B यो भ्रसाति । B परसं भ्रासयंत्यन्ये । Str. in C A Bhβ G P परमुद्धासयंत्येके [Bhβ °मुद्धारयं°] [A °सयत्यन्ये s. B] ये [G न st. ये] भिक्षा° . . न दीनदुःखितास्ते स्युर्ये [C स्युर्ये] वसंतस्य मंडले [Bhβ स्युर्ये संत्वरिमंडले], in L F परमुभ्रासयन्लोके ये भिक्षा° . . न दीना दुःखिताः केचित् भ्रमन्ति यस्य मंडले, in T उद्भ्रामयन्ते परं लोके ये भिक्षा° . . न दीना दुःखिताः केचिद्भ्रमन्ति यस्य मण्डले । Komm.: t उभ्रस उञ्छे चुरादिक्रियावो: उदनुबन्धः, vl भ्रंश अधःपते चुरादिभ्वावो: उदनुबन्धः ॥ — १६४) v s. Str. 163. C A Bhβ G P न काङ्क्षत्यणुतं कश्चिन्न वाञ्छति, L T F न ध्वाङ्क्षति [T ध्माङ्क्षति] जनः कश्चिन्नाकाङ्क्षति । L T F सर्वो हि । C A Bhβ G P तत्र st. तुष्टस् । Komm.: t काक्षि वाक्षि माक्षि काङ्क्षायां द्राक्षि ध्राक्षि घोरवासिते च . ., vl ध्वाक्षि काङ्क्षे घोरवते ध्राक्षि काङ्क्षायां भ्वादिः ॥ — १६५) cfr. α 31. C A Bhβ G P v उद्घाटते । C A Bhβ G P कर्म st.

त्तेपन्ते यस्य वक्त्रेन्दोर्लावण्यामृतबिन्दवः ।
यं वीक्ष्य तेपते स्त्रीणां वपुः स्मरशराहतम् ॥ १६६ ॥

हस्यन्ति हस्तिपृष्ठेषु कदल्यः कोटिशः पुरः ।
हयन्ति हरयो ऽसंख्या यस्य नागाश्वनिर्गमे ॥ १६७ ॥

एको ऽपि विसृजत्याजौ बाणवृष्टिमरातिषु ।
यस्योपरि विसृज्यन्ते पुष्पवृष्टिं च खेचराः ॥ १६८ ॥

क्षमते यो दरिद्राणां लक्ष्मयागसां प्रभुः ।
न क्षाम्यति क्षितीशानामपराधकणानपि ॥ १६९ ॥

तितिक्षते क्षमी यस्तु सापराधेषु साधुषु ।
तेजयन्ति यमाश्रान्तं वन्दिवृन्देरिता गिरः ॥ १७० ॥

यस्य योगनिषण्णस्य भोगतृष्णा क्षयायते ।
क्षयते दीर्घसंसारग्रन्थिश्चात्मविनिश्चयात् ॥ १७१ ॥

धर्मे। B C A Bhβ G P उद्घाटयति, t vl घट्ट चेष्टायां [vl चे॰] चुरादिः, v om. ॥

१६६) cfr. α 224. v lässt d. Str. aus; Zählung geht richtig weiter. Bhβ खेयंते, B T तेपन्ते, L F ठेपन्ते, P जपन्ते st. त्तेपन्ते। L F ठेपते, C A Bhβ G P वेपते st. तेपते। B ॰भ्रराश्रुतं। Komm.: t तेपु ष्टेप चरणार्थौ भ्वादी, vl ष्टिप संहतौ भ्वादिः ॥ — १६७) cfr. α 183. L T F vl lassen diese u. d. folg. Str. aus. C हसति, A Bhβ G हसन्ति, v हसंतीति हस वासने, B हर्ष्यन्ति, t हर्ष्य गतिकान्त्योर्भ्वादिः, P हर्षन्ति। P हर्म्यपृष्ठेषु। P कामिन्यः, C A G सेनान्यः, Bhβ सेनान्यः st. कदल्यः। C A Bhβ हर्यंते, G P हयन्ते, v हयंत इति हय गतौ। B हरयः संख्ये। Bhβ G नागाश्व, B P राष्ट्रेषु st. नागाश्व॰। Bhβ र्निगते ॥ — १६८) cfr. α 165. L T F vl s. vor. Str. Bhβ बाणपंक्तिम॰। G P पुष्पवृष्टिं ॥ — १६९) cfr. α 162. Aलक्ष्म॰, L T F ॰णां दुष्टान्न क्षमति प्रभुः ॥ — १७०) cfr. α 187. P यमाशीषः सा॰। B यमाक्रांत, L T F यमाक्रम्य सर्वथा च सतां गिरं। C A Bhβ G वन्दि॰। Bhβ गिराः ॥ — १७१) cfr. α 129. B ॰निषन्नस्य, Bhβ ॰निषण्णस्य, C ॰निषस्तस्य, L T F ॰निमग्नस्य। Bhβ भोगे ॥

विश्राणयति यः श्रीमान्विप्रेभ्यो विपुलं वसु ।
विश्राणन्ति च ते यस्मै सत्यवाचः सदाशिषः ॥ १७२ ॥
व्यायामदृढदेहो ऽपि मन्दते यो न सुन्दरः ।
मन्दायते क्वचित्कार्ये प्रारब्धे न च कर्हिचित् ॥ १७३ ॥
अपमृत्यं परित्यज्य सुखं प्राणिति यत्प्रजा ।
न प्राणयते परं तस्य प्रतिकूलं करोति यः ॥ १७४ ॥
यो न लुम्पति पूर्वेषां स्थितिं राज्ञां यदानने ।
उच्चुलुम्पति लावण्यं नेत्राञ्जलिपुटैर्जनः ॥१७५ ॥
दधते यः सदाचारं सदा चारणसंस्तुतः ।
दधते शासनं यस्य शिरसा च नरेश्वराः ॥ १७६ ॥
ददते द्रविणं भूरि ब्राह्मणेभ्यः सदैव यः
ददते ब्राह्मणास्तस्मै संतुष्टा नित्यमाशिषः ॥ १७७ ॥

---

१७२) B यो । B P धीमान् । G ०ज्ज्येष्ठेभ्यो, C A Bhβ श्रिष्टेभ्यो । B P धनं st. वसु । L T F P ते ऽप्यस्मै, B तेप्यस्मै, भ्यस्म über d. Zeile । A Bhβ G सत्या वाचः, P सत्यवाचा । P यदाशिषः, C A Bhβ G शुभा० st. सदा०, F सदाशिवाः, L सदाशिवः ॥ — १७३) cfr. α 155. B सौ st. ऽपि । Bhβ मंदते । Bhβ कार्ये । P चारब्धे, L T F प्रालब्धे, B र über einer Tilgung, C A परार्थे, G परार्थे, Bhβ परमार्थे न क० । L T F च न st. न च ॥ — १७४) cfr. α 143. F auch C? ०त्यता, L Bhβ? G P ०त्यक्त्वा । L T F पुरं ॥ — १७५) C Bhβ योव०, v अवलुंपतीति, t vl indifferent, A योवलुंवति । B सर्वेषां । A Bhβ G P ०षां कीर्तिं [Bhβ ०र्ति] राज्ञां, C ०षां राज्ञां कीर्ति । B सदानने, L T F तदानने । C A Bhβ उच्चं, B पान्तं, L T F पातुं st. उच्चु० । Bhβ T लुप्यति, so erkl. auch t, vl v schweigen, B लुं über Tilgung, ०पति urspr. ०यति । L T F नेत्राञ्जनपुटेन यः, B ०लिपुटो नरः, A Bhβ G P ०लिघटैर्जनः ॥ — १७६) cfr. α 226. B stellt d. Str. hinter Str. 177. B L T F G P सदाचारेण सं०, Bhβ om. सदा चार०, cfr. α 267 । B ०श्वरः ॥ — १७७) cfr. α 225. B s. Str. 176. C A Bhβ G P यस्मै, B यस्य st. तस्मै । A Bhβ संतुष्य, P संतुष्टाश्च सदाशिषः, G सन्ततेर्नित्य० ॥

भ्रंशते दुरितं राष्ट्रे प्रजाभ्यो यत्प्रभावतः ।
पूर्यमाणा शरौघेण भ्रश्यत्यरिपताकिनी ॥ १७८ ॥
प्रमादेनापि देवाग्निगुरुभ्यः शपते न यः ।
साक्षात्कृतागसं कोपाद्दासीमपि न शप्यति ॥ १७९ ॥
नटन्ति नाटके यस्य चरितं भरतादयः ।
नाटयन्ति स्फुटं येषां ललना विभ्रमाद्भुवः ॥ १८० ॥
होमाग्निधूमसुरभिः पवते मारुतो मृदुः ।
गोदावरीतरंगार्द्रैः पुनीते यद्भुवि प्रजाः ॥ १८१ ॥
यो न वञ्चयते कंचित्सदा सत्यपरायणः ।
वञ्चन्ति च शरच्चन्द्रशुचयो दिक्षु यद्गुणाः ॥ १८२ ॥
यो ऽधिमीमति मीमांसां तदर्थमनुतिष्ठति ।
पशवो ऽपि न मीमन्ति यद्देशे दुःखपीडिताः ॥ १८३ ॥

---

१७८) cfr. *α* 118. B भ्रंसते, A Bhβ G P स्रंसते, C स्रसते । C राष्ट्रे भयेभ्यो । B यत्प्रसादतः । C A G P प्रेर्यमाण°, Bhβ प्रेर्यमाणा, B पर्य्यमाणः । B L F °घेन, C om. °ण । B भ्रंशत्य°, P भ्रश्यतेरि°, A Bhβ स्रंसतेरि°, C G स्रसतेरि° । Komm.: t भ्रन्सु ध्वन्सु अवस्रंसने . . भृंशु भ्रन्सु अधःपतने दिवादिः, v nur स्रंसत इति स्रंसत इति स्रंसु ध्वंसु अधःपतने भ्वादिः ॥ — १७९) cfr. *α* 77. Bhβ प्रमोदे° । C Bhβ G P °गसः, A °गसे । B कोपापापीयोपि, दा über d. zweiten पा, C A Bhβ G P दासायापि । B L F पश्यति, A कुप्यति ॥ — १८०) cfr. *α* 253. B L T F तेषां । 4. pâda: B पताकाविभ्रमक्रमाः, C A Bhβ G पताकाविक्रमक्रमाः [Bhβ °विक्रमकोक्रमाः], L T F पताकाविभ्रमद्रुमाः, P °द्भुवः ॥ — १८१) cfr. *α* 169. Reihenfolge in L T F vl: 182, 181, 183, in t v: 181, 183, 182. Bhβ °सुरभि । F पवते मृदुमारुतः । G P °र्द्रीः । B L T F Bhβ पुनाति st. पुनीते, t vl nicht zu entscheiden । A यद्भुवः, B L T F भुवि यत्प्रजाः ॥ — १८२) cfr. *α* 236. Stellung s. vor. Str. L T F किञ्चित्, B काश्चित् । P धर्म° st. सत्य° । C A Bhβ G P v. वञ्चयन्ति st. वञ्चन्ति च । A L T F °चन्द्रं । B °रुचयो, रु über einer Tilgung । L T F तद्गुणाः ॥ — १८३) cfr. *α* 87. Stellung s. Str. 181. B यो मिमीते हि, L T F यो मिमीते च, P nur यो मिमीते st.

सुखं कृषति शालेयमिक्षुक्षेत्रं च कर्षति ।
यत्प्रसादादविज्ञातक्लेशो जनपदः सदा ॥ १८४ ॥
शीकन्ते शीकरैः सार्धं वायवो दक्षिणोदधेः ।
चन्द्रावतीतरंगार्द्राः शीकयन्ति च यद्वपुः ॥ १८५ ॥
शब्दायते तदास्थाने नापृष्टस्तेन कश्चन ।
परं शब्दयति द्वाःस्थः पाचागमनबोधनात् ॥ १८६ ॥
विलसन्ति धनैस्तुष्टा यस्य रङ्गोपजीविनः ।
लासयन्ति रसाभिज्ञा यस्याग्रे भरतोत्तमाः ॥ १८७ ॥
विलालयन्ति यं दृष्ट्वा बलवन्तो ऽपि शत्रवः ।
विलयन्त्यबलानां च हृदये मदनव्यथाः ॥ १८८ ॥

यो ऽधिमीमति, vl zur ganzen Str. nur: माङ् मि शब्दे [Kavikalpadruma] जुहोत्यादिः, cfr. *α* 173, *β* 79, [t weist auf मीम् auch in d. ersten Halbstr., Erkl. zur ganzen Str.: चम द्रव (sic. s. Dhâtup. 13, 22 ff.) गतौ भ्वादिः अनेकार्थत्वादर्थद्वयं (Ms. °त्वयं), v zur ganzen Str.: य इति मीमतीति द्रम हम्म मीमृ गतौ भ्वादिरुदात्तेत्] । P न मीलन्ति ॥

१८४) = *α* 205. L F °भिज्ञात° ॥ — १८५) cfr. *α* 68. C A Bh*β* G P शीकरासारैर्वायवो, L T F सर्वे st. सार्धं । C A Bh*β* G मुग्धावतो° st. चन्द्रावतो° ॥ — १८६) cfr. *α* 264. L T F G P सदास्थाने, B पदस्थाने, Bh*β* तदास्थानं । C A Bh*β* G P नो पृष्ट°, B नापृष्टं । B शब्दायति । C A Bh*β* G P द्वास्थः । L T F परागमनरोधनः, B पारागमनवाधनात् ॥ — १८७) cfr. *α* 177. C A Bh*β* G P रणे st. धनैस् । B L T F धनैस्तृप्ता । L T F ये च st. यस्य । P राष्ट्रोप° । P भरतादयः ॥ — १८८) cfr. *α* 204. C A Bh*β* G v stellen die Halbstrophen um; t vl indifferent. A Bh*β* विलायन्ति, hierauf weist auch v, [T विलालयन्ति, doṣaçuddhi: विलाययन्ति], C G विलापयन्ति, G erwähnt d. Möglichkeit °य° zu lesen, B P विलोयन्ते च यं, t vl zur Strophe nur ली द्रवीकरणे आधृषादिः । C A Bh*β* G गुणवन्तो । G P विलपन्त्य°, G erwähnt d. Möglichkeit °य° zu lesen । L T F विलयन्त्य° und °व्यथा । T हृदयं ॥

असौ प्रक्रमते योद्धुमेको ऽपि बहुभिः सह ।
नाक्राम्यन्ति तथाप्येनं विक्रान्ता बहवो ऽपि ते ॥ १८९ ॥
वियन्ति वीरसंतानवृद्धौ यस्य कुलाङ्गनाः ।
विजायन्ते ऽवरोधाश्च यत्कुलस्थितिवर्धनाः ॥ १९० ॥
प्रथते पृथुवद्यस्य पृथिव्यामुज्ज्वलं यशः ।
प्राथयन्ति प्रथीयांसो गुणाः स्वर्गे ऽपि निर्मलाः ॥ १९१ ॥
अमन्ति व्याधयो ऽप्येनं न कदाचिद्भयादिव ।
आमयन्ति यमन्यं च तमुल्लङ्घ्य करोत्यसौ ॥ १९२ ॥
विष्णाति विषवत्प्राणांस्त्रयीधर्मद्विषामसौ ।
वेवेष्टि विष्टपं यस्य कीर्तिः सर्वातिशायिनी ॥ १९३ ॥
निःशेषं शेषति क्रोधात्प्रतिपक्षक्ष्मापतीन् ।
एकः शेषति यो ऽशेषभूतानां भरणे ध्रुवम् ॥ १९४ ॥

---

१८९) cfr. *α* 272. C A Bhβ G P युद्धमेको । C A Bhβ G P नाक्रामन्ति, L T नाक्रम्यन्ति, B न क्रामंति, v om., vl nur क्रमु . . भ्वादिः दिवादिश्च परस्मैपदी, [t scheint auf क्राम्यन्ति zu weisen; ob mit Präpos., ist nicht zu entscheiden] । B तथाप्येवं ॥ — १९०) cfr. *α* 202 u. 293. B विषन्ति, C Bhβ G P वीयंति, A वायंति । B L T F °संतानं । F वृद्धा । B C विजापन्ते । L F ऽववोधाश्च [bengal.], T ऽवबोधाश्च, B च योधाश्च, A पुरोधाश्च । B यत्पवस्थिति°, P यत्कुलस्तुति°, C A Bhβ G यत्पुरे गृहवृद्धये [Bhβ यत्पुरो] ॥ — १९१) cfr. *α* 75. C Bhβ G प्रियवचस्य, A प्रियवाचस्य । B पृथिव्याममलं । C A Bhβ G P L T F v प्रथयन्ति । F °यन्ति पृथिव्यां यद्गुणाः । L T F स्वर्गे च ॥ — १९२) C A Bhβ G P v श्रमयन्ति । B यमन्यस्य, C यमन्ये च, A Bhβ यमस्यं च, G प्रमस्यं च । L F तमुल्लंघं, B तमुल्लंघ्य, aus °घ oder °घा geändert, C A Bhβ तमनामि, G तपनामि, P तमरोनं । C A Bhβ G करोति सः ॥ — १९३) L T F vl stellen die Halbstrophen um. P विषयात्प्रा° । L F °द्विषानसौ । B L T F पिष्टपं, Bhβ विषयं । C Bhβ तस्य, B L T F P सर्वं st. यस्य । B L T F कीर्त्तिर्यस्याति° । A Bhβ G °शायिनः, C °शायिन ॥ — १९४) cfr. *α* 25, *β* 91, *β* 161. P lässt d. Str. aus. C A Bhβ G एकं । C A Bhβ G यः शेषे भूभारभरणे, B यः शेषः भूतानां भवने । F °भूतानां ॥

क्षिपति प्रतिपक्षाणां हृदये यो भयज्वरम् ।
क्षिपयति श्रोत्रियाणां च निष्कपुष्कलमालये ॥ १९५ ॥
लपति स्निग्धया वाचा सर्वैरेव समं प्रभुः ।
सकृद्दृष्टानपि प्रेम्णा साह्लादं ह्लापयत्यसौ ॥ १९६ ॥
यौति काले कुलस्त्रीभिः स्वसंतानवृद्धये ।
युनाति यौवनस्थो ऽपि न वेश्याबन्धकीजनैः ॥ १९७ ॥
न रोजयति यः कंचित्प्राणिनां करुणान्वितः ।
तस्य धर्मरते रोगा न रुजन्ति प्रजा अपि ॥ १९८ ॥
अन्तर्वेद्यामसौ विद्वान्न म्लेच्छति धृतव्रतः ।
न म्लेच्छयति सर्वज्ञो विवादे वादिभिः सह ॥ १९९ ॥
संपश्यते मतिर्यस्य त्रैलोक्ये ऽपि स्वगेहवत् ।
संपश्यति पुरः सेनां सागरान्ते महीतले ॥ २०० ॥

---

१९५) cfr. *α* 157. C A G P °हृदये भयदं ज्वरं, Bhβ °हृदये भक्तावं ज्वरम्, L T F भयं ध्रुवं, B भय aus भयं verbessert, ज्व über einer Tilgung, °रः, : nachträgl. eingeschoben । B वृन्दपुष्करमालया, T निष्कं, C A Bhβ G P निःकंपचणामालये, F °मालिकाः ॥ — १९६) cfr. *α* 282. L F सम । B सुहृष्टानपि यत्प्रेक्षा, L T F °ष्टैरपि, C A Bhβ G P °ष्टेन च प्रेम्णा । B साक्रदं । C L T F लापय°, B लपय°, A Bhβ G आपय°, vl लप व्यक्तायां वाचि भ्वादिश्चुरादिश्च, t . . . लप व्यक्तायां वाचि चुरादिः, v . . . लापयतीति स्वयमेव संतः, G Note . . . आपयति अप व्यक्तायां वाचि चुरादौ पठितः, [nur P ह्लापय°] ॥ — १९७) B L T F वेच° st. बन्ध° । C A Bhβ G पि वेश्यायां बन्धकीजने [Bhβ °काजने], P न वेश्यावन्धुकाजनैः ॥ — १९८) cfr. *α* 247. L F P यं । C A Bhβ G कांश्चित्, B काश्चित् । C A Bhβ G प्राणिनः, P प्राणिनं । B °ना धार्मिको नृपः, P करुणावशात् । B L F P °रतो । L F रोगानुजन्ति न प्र°, B रोगा न aus रोगान् verbessert । L T F प्रजामपि ॥ — १९९) cfr. *α* 240. C A चंतर्विद्यानसौ, Bhβ G P चंतर्विद्यामसौ । C A Bhβ G विप्राज्ञ, B विद्याज्ञ । B °व्रतं । B lässt d. zweite Halbstr. aus । C A Bhβ G धर्मज्ञो, P प्रभुज्ञो ॥ — २००) Bhβ मृतिर्यस्य । B त्रैलोक्येषु स° । t vl

मुखं निंस्ते मुखं स्त्रीणां यत्प्रजा निरुपद्रवा।
निस्ते स्तनकक्षोरुकपोलाश्लिगलादिकम् ॥ २०१ ॥
दृष्ट्वैव यं विघटते कोपाटोपो मृगीदृशाम् ।
विघाटयति चास्फोटे वैरिणां करिणां घटा ॥ २०२ ॥
निःस्तनन्ति न दुःखार्त्तास्तद्देशे निरुपद्रवे।
स्तनयत्युग्रशब्देन पर्जन्यो ऽपि न भीतवत् ॥ २०३ ॥
रसन्ति मधुरैः कण्ठैर्यस्योद्याने पतत्त्रिणः।
रसयन्ति च हृद्यानि तत्फलान्यनिवारिताः ॥ २०४ ॥
लजते मज्जिकास्पर्शे स्त्रियः श्रोत्रियो ऽप्यसौ।
लज्जते लज्जिकानां च वार्त्ताकर्णनतो ऽपि सः ॥ २०५ ॥

---

zur zweiten Verbalf. संपश्च दुःखे [t खःखे] कष्टाद्रौ [cfr. पम्पस्] । B L T F पुनः, C A Bh$^{\beta}$ G परः st. पुरः ॥

२०१) cfr. *a* 278. C A Bh$^{\beta}$ मुखं . . . सुखं, auch v beg. मुखमिति । P निरपद्रवाः, B L T F प्रतिपालिता, C प्रातिपालिता, A Bh$^{\beta}$ G प्रीतिपालिता [Bh$^{\beta}$ °ताः] st. निरुपद्रवा । C A Bh$^{\beta}$ G स्तनवक्त्रोरुकपोला-धिस्तलाटकं [Bh$^{\beta}$ °वक्त्रो°] ॥ — २०२) cfr. *a* 31. L P दृष्ट्वेव, C A Bh$^{\beta}$ G v विलोक्य । L T F कोपाक्षेपो । B °स्फोटेर्वै°, ` später, A G P °स्फोटन्, Bh$^{\beta}$ °स्फोटत्, C °स्फोटान् । B C A Bh$^{\beta}$ G P L घटाः ॥ — २०३) cfr. *a* 190. Alle नि st. निः, t vl om., A unleserl. B दुःखार्त्ता व्याकुले । B पर्जन्यो न महीरुहान् ॥ — २०४) cfr. *a* 179. L च हृद्यानि तत्करप्रतिवा-रिताः, T सुखाद्यानि तत्करप्रतिपालिताः, T Note च हृद्यानि तत्करप्रतिवा-रिताः इत्यादर्शपुस्तकपाठो न समञ्जसः, F च खाद्यानि तत्करप्रतिवारिताः, P तत्फलान्यविभाविताः, B फ aus क verb. ॥ — २०५) cfr. *a* 255. B L T F लज्जते, vl erkl. nur लज्जते, P सजते, Bh$^{\beta}$ लसते । L F माज्जिकास्पर्शे, [T मज्जिकास्पर्शे], B कामिनां स्पर्शे, P लाज्जिकास्पर्शात्, C A Bh$^{\beta}$ G लाञ्छन-स्त्रेन्द्रोः च° । L T F चचियश्रो°, B : in Klammern । Bh$^{\beta}$ G P ह्यसौ, C A? । C A Bh$^{\beta}$ G लज्जिनीनां [C om. ते च] च, L लाजवीनाश्च, F लाञ्छनी-नाश्च, [T लज्जिकानाश्च], P लाजनीयानां, B वाञ्छिकानां च । B वार्त्तकेन-नतो । L F °र्णरता, T °र्णगता, C om. न । C A Bh$^{\beta}$ G P पि चः, L T F पुनः ॥

यस्तोलयति दारिद्र्यकर्दमे पतितान्नरान् ।
तुलयत्यपि देवेन्द्रं संग्रामे भुजविक्रमात् ॥ २०६ ॥
नाहिर्दंशयते कंचित्तत्कृत्यगरुडाज्ञया ।
यदि प्रमादाद्दशति तस्मिन्न क्रमते विषम् ॥ २०७ ॥
न शोचति शुभाचारो यो मृतानपि बान्धवान् ।
शोचयत्यतिनिःसारं संसारं सारधीरसौ ॥ २०८ ॥
यं परिक्षिप्य लक्षाणि पद्यन्ते पदातयः ।
आहवे जयलक्ष्मीश्च तस्य संपद्यते ध्रुवम् ॥ २०९ ॥
यश्च लाभयति व्यूहं प्रतिपक्षे क्षमाभुजि ।
लभते ऽर्थं ततो भूमिहेमहस्तिहयादिकम् ॥ २१० ॥
श्रियं हत्वापि शत्रूणां न प्रहर्षति यस्तथा ।
यथा प्रहृष्यति श्रुत्वा सत्कवीनां सुभाषितम् ॥ २११ ॥

---

२०६) cfr. *α* 164. L दारिद्र्° । L T F t vl तूलय°, B चवकूनति दे° s. Anm. ॥ — २०७) cfr. *α* 207. B lässt d. Str. aus, C A Bhβ G P v stellen diese u. d. folg. um. C A Bhβ G नोहि°, v न इति । C Bhβ दृशय°, A v दर्शय° । C किंचित्, F कांश्चित् । L T F 2. pâda: विषया गारुडाख्यया । L T F नाक्रमते ॥ — २०८) cfr. *α* 70 und *β* 220. Stellung s. vor. Str. L T F stellen d. Halbstrophen um, auch vl . . . चुरादिर्भ्वादिश्च. L T F सदाचारो । B सारवीरसौ, L T F सारवानसौ ॥ — २०९) cfr. *α* 237. C Bhβ G लक्षं हि, A लक्ष्यं हि । L T F राजलक्ष्मीश्च । T Text यस्य, [T Note तस्य] । B शुभं st. ध्रुवम् ॥ — २१०) cfr. *α* 243. B यस्य, C A Bhβ G योच्च, v य इति । T लम्भयति, vl लभ शब्दे चुरादयन्तः । C A Bhβ G L T F °पक्ष° । C Bhβ G °भुजां, A °भृतां । P लभते ऽर्थलभोप्ययम्, B L T F भूमिं ॥ — २११) cfr. *α* 167. C A Bhβ G P श्रियो, v श्रिय इति । G P हत्वापि, B कृत्वापि, L T F दृष्ट्वापि । C A Bhβ G P श्रिया st. तथा । A प्रहर्षति, F प्रहृष्यति, L प्रहृष्यति । C भृत्वा ॥

धर्मे सर्वस्वदाने ऽपि यस्य दोलायते न धीः ।
दोलयत्यरिवर्गस्य जीविताशां च यः सदा ॥ २१२ ॥
वाहते वाहिनीं हन्तुं बाहुभ्यामाहवेषु यः ।
वहते विहतारातिर्बहुरूपस्य यः श्रियम् ॥ २१३ ॥
स्वेदते किल सर्वो ऽपि वपुष्मानूष्मणान्वितः ।
न तु स्विद्यति तस्याङ्गं व्यायामजितमेदसः ॥ २१४ ॥
भक्तिचित्राणि वस्त्राणि व्यूयन्ते यस्य कौतुकात् ।
वैज्ञानिका वयन्ते च पटिकापट्टिकादिकम् ॥ २१५ ॥
वाति वातः पुरे यस्य तावन्मात्रेण भीतवत् ।
उद्वायति यथा स्त्रीणां स्वेदार्द्रं सुरते वपुः ॥ २१६ ॥
ऊर्जन्ति विविधाभिश्च भ्रान्तिभिर्यस्य वारणाः ।
ऊर्जयन्ति च दानेन संमानेन पदातयः ॥ २१७ ॥

---

२१२) cfr. *α* 138. G धर्मो धर्मस्व दा°, P सर्वस्व दा° । B °न st. ऽपि । C A Bhβ G यो हि st. यस्य । C A Bhβ न च, G वच: st. न धीः । F द्रोलायत° । B °रिवीरस्व । P जीवितानि च ॥ — २१३) B वर्हते । P सेनां st. हन्तुं । P °भ्यां सङ्गरेषु । C Bhβ G P बुधः [C वु°], A बुधः st. °षु यः । P वेहते । B विहतावाति बहु°, C विहितारातेर्बहु°, Bhβ G P विहृताराते बहु° । C A Bhβ G °पां च st. °पस्य ॥ — २१४) cfr. *α* 188. L F खेदते . . . खिद्यति । B L F C °ष्मागुष्म°, T °ष्मागुष्णरश्मितः, G P °ष्मानूषणा° । G नु, L T F च st. तु । L T F व्यायामार्जित° । Bhβ °तेजसः ॥ — २१५) cfr. *α* 135. C A Bhβ G v भतिचित्राणि । B वयंति, P व्ययन्ते st. व्यूयन्ते । G विज्ञानिका, C विज्ञोनिका, A वितानिका, Bhβ विज्ञानिवा । 4. pâda: B पटिकापट्टकादिकं, °पट्ट° aus पाट्ट° verb., P पटकं पट्टिकादिकम्, L T F पट्टिकोत्पाटिकादिकं, C A Bhβ G वयंते पट्टिकादिकं [G यट्टि° st. पट्टि°], auch v hat वयन्ते zweimal gelesen ॥ — २१६) cfr. *α* 137. C A Bhβ v lassen d. Str. aus. P वाति वायुः, G वायुश्च सुरती तावन्मात्रोतिभी° । L F पुरे तस्य । P भीरुवत् । B यथा वातयति st. उ° — °था, G उद्वेपति, P तद्वार्यति ॥ — २१७) cfr. *α* 263. L T F °भिश्च धूर्तिभि°, C A Bhβ G P °भिश्च विद्याभि° । L T F °र्यस्य वाजिनः । B सन्मानेन, C समानेन, A संमानेन ॥

आयच्छति रणे मौर्वीमसौ यावद्विभित्सया ।
तावदाञ्छति शत्रूणां नश्यतां धूलिपद्धतिः ॥ २१८ ॥
मोदयन्ति यदुद्याने मारुतं पुष्परेणवः ।
हृद्यं तं गन्धमाघ्राय मोदन्ते च पुरस्त्रियः ॥ २१९ ॥
बहिराचमनस्नानप्रायश्चित्तैश्च शुध्यति ।
अन्तः शुचीयते नित्यं परमात्मविनिश्चयात् ॥ २२० ॥
स्नाति गङ्गाजलैर्नित्यं देशे यत्र क्वचिद्वसन् ।
यः स्नायति जगत्सर्वं बिसतन्तुसितैर्गुणैः ॥ २२१ ॥
यत्प्रजानामुपर्युच्चैः पर्जन्यो ऽपि न गर्जति ।
गर्जयन्ति कथं चान्ये वैद्यकायस्थतस्कराः ॥ २२२ ॥
दृढं धर्मे विलग्नस्य यस्य न च्यवते पदम् ।
च्यवति स्वर्गलोकाच्च न कीर्तिः सुकृतात्मनः ॥ २२३ ॥

---

२१८) cfr. α 242. B आयच्छते । L F ०द्राञ्चति, B ०द्रांचति, A Bhβ G P ०द्राञ्छति, G Note . . . आञ्छति इति पाठे आछि . . . अयमेव साधुरिति भाति, C?, v आर्छतीति . . . । P पश्यतां, C A Bhβ नश्यतां रणपद्धतिः, G तस्य वारणपद्धतिः ॥ — २१९) cfr. α 184. L T F मोदयन्ते । P मारुतैः, A Bhβ G सारवं st. मारुतं, C om. । L T F चत्वरं st. हृद्यं तं । C A Bhβ G P उग्रम् st. गन्धम् । B ०द्राय । L T F मोदन्ते तत्पुर०, P मोदयन्ते पुर०, B मोदयन्ते वर०, C A Bhβ G मोदन्ते [Bhβ ०दते] च नर० [C नरे] ॥ — २२०) cfr. α 70, β 208. C A Bhβ G P ०श्चित्तेन शु० । C A Bhβ G सम्यक्, P यस्तु, L T F तस्य st. नित्यं । C Bhβ G परमात्मनि नि०, P परात्मपरिचिन्तनात् [geschr. ०नति] ॥ — २२१) C A Bhβ G P v stellen diese u. d. folg. Str. um. C A Bhβ G P यत्र देशे st. देशे यत्र । C A Bhβ G P जनान्सर्वान् [C ०र्वा] । L F विष० । L T F ०तन्तुनिभैर्गुणैः ॥ — २२२) cfr. α 42. C A Bhβ G P v s. vor. Str. B ०नामुपर्युचेतः, C A Bhβ G P ०ना मुपस्तुते । C A Bhβ G P चान्ये [C वान्ये] भेदकाये [A भेद०] च तस्कराः, L T F चान्यैर्भिद्यमानास्तु तस्कराः, B चान्यैर्वि०, ʿ später ॥ — २२३) B धर्मे दृढविलग्नस्य । L F च्यवते, P T च्ययते । L F च्यवति, T च्ययति, P च्ययते,

स्वरति स्निग्धया वाचा सर्वानानन्दयन्नसौ ।
स्वरयत्यतिरुष्टो ऽपि न कथंचित्परिग्रहम् ॥ २२४ ॥
समन्ति यद्वियोगेन सीमन्तिन्यः स्मरातुराः ।
यः सामयति सामज्ञः स्निग्धैरालोकनैश्च ताः ॥ २२५ ॥
हिताहितं प्रजानां यः प्रेक्षते नित्यमात्मना ।
प्रेक्षयत्यखिलानां च कर्मतत्त्वं नियोगिनाम् ॥ २२६ ॥
अभिलषति साधूनामुदयं सर्वदैव यः ।
साधुलोको ऽपि निःसीमां तस्याभिलषति श्रियम् ॥ २२७ ॥
कायः क्लाम्यति नाक्रन्दे यस्य प्रहरतो रिपून् ।
क्लामन्ति रिपुसेनाश्च स्रवमाना दिशो दश ॥ २२८ ॥
यः स्वप्नेनापि नात्मीयं गुणं कुत्रापि कत्थते ।
कथयत्यादिराजानां चरितानि सहस्रशः ॥ २२९ ॥

C A Bhβ G v चीवति, [t vl scheinen auf च्यवति zu führen] । B स्वर्गका-मस्य न, L ०लोकाय न, F ०लोकस्य न, P ०लोके हि न, C A Bhβ ०लोकांतं या की०, G ०लोकांतं यत्की० । B सुहृदात्मनः ॥

२२४) B stellt diese u. d. folg. Str. um. C Bhβ G P ०नन्दयत्यसौ, A pr. m. त्य zu न्न verb. । C A Bhβ G स्वरयत्यरिराड्रेपि, P०भिरुष्टोपि, B ०तिरुष्टोपि । C A Bhβ G P न च कंचित् [C कंचत्], T न कदाचित्, B न कश्चित्परुषाक्षरैः ॥ — २२५) B s. vor. Str. L F ग्रामयति, vl om. । B ०यति सारङ्गः ॥ — २२६) Bhβ च st. यः । C A Bhβ G ०त्मनः । L T F कर्मसिद्धिं, C A Bhβ G P कर्म तद्विनियोजितम् ॥ — २२७) cfr. *α* 233. L F चाभिलक्षति । L T F सर्वतोदयः । B साधुनामुपनिःसीमां तस्याभिलसते यशः । C A Bhβ G P निःसीमं । L T F ०लषते । t vl लस कान्ती [vl कान्ते] भ्वादुभयपदी चा धासेत्यादिना [t चासे०] श्यन् ॥ — २२८) cfr. *α* 273. B प्रहवते, P प्रवहतो । B G P क्लामन्ति । L F स्रावमाना, B पूरमाना, C A Bhβ G वेपमाना ॥ — २२९) cfr. *α* 284. C A Bhβ G P चात्मीयं । C A Bhβ G क्वापि न st. कुत्रापि । alle Texte ausser T कथ्यते, v कथ्यत इति भावे रूपं, vl कथ श्लाघायां दिवादिः, t कथ श्लाघायां भुवादिः, G Note कथ्यते कथ्य श्ला० भौ० ॥

व्यनक्ति यच्छरीरस्थं लक्षणं सार्वभौमताम् ।
आतनक्ति च गोदोहं यद्देशे याज्ञिको जनः ॥ २३० ॥
आचुटन्ति नखैरङ्कं मुखमाचोटयन्ति च ।
यद्बाहुकृतवैधव्या रुदत्यो ऽरिकुलस्त्रियः ॥ २३१ ॥
संपाशयति यः शत्रूञ्छृङ्खलैरखिलानपि ।
विपाशयति चात्मानं ज्ञानात्कर्मक्षयं नयन् ॥ २३२ ॥
घूर्णते शात्रवस्यापि यद्गुणश्रवणाच्छिरः ।
मित्रोदासीनवृत्तीनां घूर्णतीति किमद्भुतम् ॥ २३३ ॥
यस्य लक्ष्मीर्विकसति प्रजा धर्मेण रक्षतः ।
विकसते च भूयांसो गुणाः श्रवणहारिणः ॥ २३४ ॥

---

२३०) cfr. *α* 172. 2. Verbum: A Bh$^{\beta}$ v आभनक्ति, C आभिनक्ति, L F अभिनक्ति, G P आभुनक्ति, T व्यञ्जयन्ति, t अम्भु संकोचने रुधादिः, zw. को u. च steht दानं, vl zur ganzen Str. अम्भु संकोचे ऽदने च रुधादिः । C A Bh$^{\beta}$ G P न st. च । L T F गोदानं । L F याजिको द्विजः, T याजिका द्विजाः ॥ — २३१) cfr. *α* 241 und *α* 246. A L [beng.] F [beng.] आचुटन्ति, °चोटयन्ति, T im Texte आचोटन्ति, °चोटयन्ति, im dhâtuvivaraṇa beide Male च, Bh$^{\beta}$ आचुटंति, °चोटयंति, vl [beng.] nur चुट छेदने चुरादिः । C A Bh$^{\beta}$ G नखैर्वाऽङ्कं । B °कुमाचोटंति मुखं च ताः । L T F सुख° st. मुख° । L T F यद्भूहकृत°, B यद्युद्धकृत°, युद्ध über einer Tilgung । C A Bh$^{\beta}$ G °त्यो यदरिस्त्रियः [Bh$^{\beta}$ वदरि°] ॥ — २३२) cfr. *α* 270. C lässt d. erste Halbstr. aus. A Bh$^{\beta}$ G v वि° st. सं° । B सम्पास° । A G शत्रूञ्बन्धने°, Bh$^{\beta}$ बंधने ऽरिबला° । P निपाश° । L T F ध्यानं, Bh$^{\beta}$ ध्यान । C कर्मभयं ॥ — २३३) cfr. *α* 182. P यद्गुणस्य बलाच्छिरः, C A Bh$^{\beta}$ G °श्रवणे । B °वृत्तानां, L T F °भूतानां, P °द्भूतानां । T F घुणतीति ॥ — २३४) B प्रज्ञा । B रक्षितं, L F रक्षिता, T रक्षितुः, T Note रक्षितुरित्यत्र रक्षिता इत्यादर्शपुस्तकपाठो न साधुः । C A Bh$^{\beta}$ विकसंते, B L F विकसन्ते, G P विकासन्ते, T विकाशन्ते, v om., vl कस शाते भ्वादिरात्मने°, [t कसि गतिशातनयोः भ्वादिरात्मने°] ॥

किलन्ति बालकाः कामं क्रीडन्ति स्थविरा अपि।
अज्ञातव्याधिदौर्गत्यविप्लवा यस्य मण्डले ॥ २३५ ॥
यः कुट्टयति शत्रूणां दृष्ट्या गजघटा रणे।
संकुटन्ति भयाक्रान्ताः शत्रवो यस्य दर्शनात् ॥ २३६ ॥
क्रपते कृपणेष्वेव कृपाणार्जितविक्रमः।
प्रचुरं प्रार्थितो ऽप्यर्थं नासौ कृपयति प्रभुः ॥ २३७ ॥
अजस्रमश्रुभिः शत्रुस्त्रीणां धौतमिवाधिकम्।
यद्यशः श्वेतते दिक्षु श्विन्दते च सुरालये ॥ २३८ ॥
कुशस्थलं पन्थयति पथयत्युत्तरापथम्।
दोर्दण्डखण्डिताशेषप्रचण्डरिपुमण्डलः ॥ २३९ ॥
ह्लादते स्निग्धगम्भीरं यद्देशे वर्षुको घनः।
ह्लादते वर्षवातेन कृषीवलजनो ऽप्यलम् ॥ २४० ॥

---

२३५) cfr. α 158. C G P ललना:, A Bhβ ललना, B सखभाः st. बालकाः। C A Bhβ G °वैक्लव्य° st. °दौर्गत्य°। B °विप्लुता, C A Bhβ G °सुखिता st. °विप्लवा ॥ — २३६) cfr. α 231. C Bhβ G L T F v कूटयति, A कुटयति?, vl कुट छेदनवारणयोश्चुरादिः। B L T F दृष्ट्वा। C संकुटंति, F संकूटन्ति ॥ — २३७) L F कृपते, t vl कृप कृपायां गतौ भुवादौ [vl om.] घटादिः क्रप कृप इत्येके। B क्रपापार्जित°, L F कृपणार्ज्जित°, T Note कृपाणार्ज्जितविक्रमः इत्यत्र कृपणार्ज्जितविक्रमः इति आदर्शपुस्तकपाठो न साधुः, P कृपार्वर्जित°, A Bhβ G कृपयार्जित°, C कृपयाजित°। B P क्रपयति ॥ — २३८) C A Bhβ G P v अजस्रैरश्रु° [A om. ज], F अजस्रमश्रु°, B अजस्रुमश्रु°। B °भिः स्त्रीणां धौतमानिन्यमिन्दुवत्। 2. Verbum: L F श्विन्तते, t vl श्विति शैत्ये भ्वादिः, C A Bhβ G P v स्वेदते। B °लयं, Bhβ °लयोः ॥ — २३९) cfr. α 238. B देशस्थलं। C A Bhβ G v stellen पन्थ° und पथ° um, B प्रथय° st. पथय°। C A G P यद्दण्ड°, Bhβ यद्दंड्र, L T F यत्खड्गखण्डिता°। P °खण्डिताराातिः प्रचण्डरिपुविक्रमः, C A Bhβ G L T F °लम् ॥ — २४०) A stellt diese u. d. folg. Str. um. 1. Verbum: B क्लादते, ह्ला über d. Zeile, P क्लादते, L ह्रदते, F ह्रदये, 2. Verbum: B wie oben, L C Bhβ ह्रादते, F ह्रदते, Komm.:

ज्योत्स्नाच्छलेन मूर्छन्ति यद्गुणाः शशलाञ्छने ।
न तं स्फूर्छति येनासौ हृष्टः सहृदयः प्रभुः ॥ २४१ ॥
दूणाति द्रोणवद्युद्धे शरजालेन यो रिपून् ।
दूणाति प्रद्रुतो यस्य दिङ्मुखेषु रिपुव्रजः ॥ २४२ ॥
लक्ष्मीमालिङ्गति स्नेहाद्यः सदा पुरुषोत्तमः ।
आलिङ्गयति रत्नांशुजालैश्च मणिकुट्टिमम् ॥ २४३ ॥
रथान्सुवति संग्रामे स्वयमव जवेन यः ।
सोमं सुनोति यज्ञेषु परलोकजिगीषया ॥ २४४ ॥
मनो मादयते यस्य शास्त्राभ्यासरसायनात् ।
सर्वलोकातिशायिन्या विभूत्या न च माद्यति ॥ २४५ ॥
स्निह्यति ज्ञातिवर्गेषु स्नेहयत्यात्मबन्धुषु ।
रणे शूरयते यश्च शूर्यते द्विषतां बलम् ॥ २४६ ॥

---

t vl ह्रद [t ह्रद] अव्यक्ते शब्दे भ्वादिः ह्रादी सुखे च भ्वादिः, v nur ह्रादत इति ह्राद अव्यक्ते शब्दे भ्वादिरात्मनेपदी । C °गभीरं । B वर्षको । L T F शङ्खक्षोभेन, P यस्य क्षोभेन, C A Bh$^{\beta}$ G यस्य क्षोकेषु st. वर्षवातेन [B] ॥

२४१) A s. vor. Str. C A Bh$^{\beta}$ ध्वांचोच्छलेन, v ध्वामिति, G याज्ञोच्छलेन। B मूर्छन्ति । B न संमूर्छन्ति, C A Bh$^{\beta}$ न संमूर्छति, G P न स मूर्च्छति, L F न संस्फूर्च्छति, v om. [T न तं स्फूर्च्छति], [t vl स्फूर्छा (vl स्मूर्च्छा) विस्मृतौ भ्वादिः] । T यचासौ । A Bh$^{\beta}$ G P हृष्टः, L T F तुष्टः । B °ष्टः शुद्धमतिर्विभुः, L F सहृदयं ॥ — २४२) B L F द्रुणाति, T द्रुणोति, C A G P v कृणाति, Bh$^{\beta}$ कृणन्ति, t ह्रुञ् हिंसायां क्र्यादिः उभयपदी, vl द्रुञ् हिं° क्र्या° उभ° । C A Bh$^{\beta}$ G तृणवद्युद्धे [C °णा°] । C A G P कृणन्ति, Bh$^{\beta}$ छ्यांति, v om. । B प्रद्रुती, L T F प्रकृतो, A G P विद्रुता, Bh$^{\beta}$ विद्रुतो, C विकृता । C A °व्रजाः, Bh$^{\beta}$ G P °व्रताः ॥ — २४३) cfr. *α* 150. B °लिंगते । L T F सदा धरणीपतिः । C A Bh$^{\beta}$ G P रत्नानां जालेन [A जलेन] मणि° ॥ — २४४) cfr. *α* 181. C A Bh$^{\beta}$ G P v यथा st. रथान् । T सवति, B सुनाति st. सुवति । C A Bh$^{\beta}$ G P अनेन । B सोयं । P पापलोके ॥ — २४५) cfr. *α* 271. L T F योगाभ्यास° । T °रसायनम् । B सुरलोका° । C A Bh$^{\beta}$ G न विभूत्या स, L T F विभूत्या च न, P विभूत्यापि न ॥ — २४६) cfr. *α* 148 und *α* 287.

यः शीलति सदा धर्मं शीलयत्यात्मनो हितम् ।
न च क्लमति शोकेन न च दुःखेन ताम्यति ॥ २४७ ॥
छिनत्ति नित्यमज्ञानं छेदयत्यहितोदयम् ।
ऋध्नोति धीः सदा यस्य ऋध्यति श्रीश्च भूतले ॥ २४८ ॥
गेषते यः सतां मार्गं गवेषयति यद्ध्रुवम् ।
यत्किंचिदप्यधीते ऽसौ तदध्येति तदक्षरम् ॥ २४९ ॥
आलोचते सदा नीतिमालोचयति सत्क्रियाः ।
आलोकन्ते यमबला नालोकयति यश्च ताः ॥ २५० ॥
यो न कुत्सयते कुत्स्यं न च कुत्सति लिङ्गिनम् ।
न भर्त्सति स्वकर्मस्थान्न च भर्त्सयते परान् ॥ २५१ ॥
मण्डयन्ति गुणाः सर्वे यो गुणानेव मण्डति ।
भूषणं भूषयत्यन्यं यस्तु भूषति भूषणम् ॥ २५२ ॥

A ख्यातियत्वार्यविप्रसज्जनबंधुषु, C Bh$^{\beta}$ G P °ार्यबन्धुषु । T F विद्विषां, L विदुषां st. द्विषतां । P रणम्, C A Bh$^{\beta}$ G रणे st. बलम् ॥

२४७) cfr. α 38. B °ना हितं ॥ — २४८) cfr. α 145 und α 286. C A Bh$^{\beta}$ v छद्य° । C A Bh$^{\beta}$ G v साध्नोति . . . साध्यति ॥ — २४९) cfr. α 277. C A Bh$^{\beta}$ G v एषते, B L F स्रेषते, T यः स्रेषति [Note °ते], t vl स्रेष अन्विच्छायां [geschr. अनि°] भ्वादिः [d. i. ग्लेष s. Dhâtup. 16, 13], Durgâdâsa z. Kavikalpadruma ग्लेषते, [P गेषते] । C A Bh$^{\beta}$ G यः सदा मा° । C A Bh$^{\beta}$ सुव्रतं, G च व्रतम्, L T F P सत्क्रियाम् । L T F ऽसौ यदध्येति तद्व्ययम्, B सदक्षरं ॥ — २५०) cfr. α 170, α 163. P beg. आलोचयति यो धर्ममा° । B °यति यः क्रियाः, L T F सत्क्रियाम् । P आलोकन्ति यमचला आलो°, C A G यमेणाक्ष्यो, Bh$^{\beta}$ यमैणाक्ष्यो ॥ — २५१) cfr. α 212. B °ते यं च न कुत्सिति च लिं°, C A Bh$^{\beta}$ G P कुत्सान्, L T F कुत्सां न तु कु°, [Durgâdâsa कुत्स्यं] । B लिंगनं, C A Bh$^{\beta}$ G लिङ्गिनः, L T F P निर्धनम् । B भर्त्सते, L T F भर्त्सयति कर्म्म°, C A Bh$^{\beta}$ G P वि° st. स्व° । L T F न तु । C A Bh$^{\beta}$ G °ते भृतान् । Komm. zur 2 Halbstr.: t vl nur भर्त्स भर्त्सने चुरादिः, v तर्ज भर्त्स अर्जने चुरादावाकुस्मोयः ॥ — २५२) cfr. α 296, α 297. P भुषयत्वस्य यस्य भू°, C A Bh$^{\beta}$ G °न्यं स तु ॥

उन्मूलयति यः शत्रूनुन्मूलति तमांसि च ।
राष्ट्रं पीडति नात्मीयं पीडयत्यरिमण्डलम् ॥ २५३ ॥
निवर्हयति बुद्ध्यारींस्तपसांहो निवर्हते ।
इहार्हयति यः पूजां स्वर्गे ऽपीन्द्रत्वमर्हति ॥ २५४ ॥
भक्त्या नमति यो देवान्नमस्यति गुरून्द्विजान् ।
रुणद्धि रोदसी कीर्त्या सद्धर्ममनुरुध्यते ॥ २५५ ॥
दिवा निद्रायते नासौ न निद्रायति संध्ययोः ।
न गृध्यति परद्रव्यं न च गर्धयते परम् ॥ २५६ ॥
तूर्यते न क्वचित्कार्ये त्वरते धर्म एव यः ।
ध्वनन्ति यद्गुणान्मर्त्या ध्वनयन्ति च खेचराः ॥ २५७ ॥
तर्जयत्यहितान्भूयो न च तर्जति सज्जनम् ।
न दुनोति परं वाचा दुर्जनोक्त्या न दूयते ॥ २५८ ॥

---

२५३) cfr. *α* 294, *α* 291. C A Bhβ G P शक्राम् st. शत्रून् । C A Bhβ वायुं [Bhβ °युः] च पीतत्यात्मीयं [C om. त्मी] पीतयत्यरि° [C यीतत्त्यरि°], G वायुं च पीतप्रीत्यात्मीयं प्रीतय°, v पीततीति ॥ — २५४) cfr. *α* 41, *α* 142. B stellt die Halbstrophen um. A Bhβ G beide Verbalformen mit ब, C v die erste, [L F P t vl bengal.] । L F न वर्हयति, B निर्वर्हयति धूर्ध्यारीन् । L T F तपसां यो, B तपःसंघो, G P स्वयमर्हो, C यधमर्हो, A स्वयमंहो, Bhβ स्वयमेव, र्हो zw. मे u. व über d. Zeile । B L F निवर्हति, vl वर्ह दीप्तौ भ्वादिः । L T F इहार्हति च यः, vl erkl. nur अर्हति । L T F पूजां युद्धे ऽपीन्द्रस्तम°, P पीशत्व° ॥ — २५५) cfr. *α* 286, *α* 199. P देवान्यो मानति । B A P गुरुद्विजान् । B L F C Bhβ G P रोदसीं । L T F P स्वधर्मम°, C A Bhβ G सत्सङ्गम° ॥ — २५६) cfr. *α* 288, *α* 104. L T F न निद्राति च, so erkl. auch vl । L परं । C A Bhβ G v गर्हयते ॥ — २५७) cfr. *α* 85. — २५८) cfr. *α* 211, *α* 174. G P तर्जयन्ते ऽहि°, L T F तर्जते यो हि । C A Bhβ G P °हितं भूमौ नान्यं तर्जति, L T F हि भूपालान्न तर्जयति । Komm.: t तर्ज भर्त्स संतर्जने चुराद्यात्मनेपदी तृज व्यक्तायां वाचि तर्ज्जयतीति तर्ज्ज भर्त्सने भुवादिः, vl तर्ज संतर्जने भ्वाद्यात्मनेपदी तर्ज भर्त्सने चुरादिः ॥

न सूदते मतिर्यस्य यः सूदयति शात्रवम् ।
चिकित्सति जगद्व्याधिं साधु केतयति प्रजाः ॥ २५९ ॥
यो जूषति प्रजारिष्टं जुषते यः सदा सुखम् ।
सत्यं संगिरते यश्च गृणाति सुभगं वचः ॥ २६० ॥
यो भुङ्क्ते भुवने राज्यं यस्य धीर्न भुजत्यलम् ।
पलन्ति यद्द्विषो दिक्षु दुरितं च पलायते ॥ २६१ ॥
जहाति दुर्जनैः सङ्गं जिहीते सज्जनाश्रयम् ।
लिनाति धर्म एवासौ नेन्द्रियार्थेषु लीयते ॥ २६२ ॥
जायन्ति यस्य पापानि जायन्ते च शुभोदयाः ।
यः पृथ्वीं पाति पायन्ति यत्प्रभावाच्च शत्रवः ॥ २६३ ॥
चित्तं रजति नारीणां स्वयं तासु न रज्यति ।
रहत्यविदुषां सङ्गं रहयत्यप्रियं सदा ॥ २६४ ॥

---

२५९) cfr. *α* 221. L F यः सूदति न शा° । C Bhβ विचिकित्सति स व्याधि, A विचिकिसति स व्याधीन्, B यगद्, G च स st. जगद् ॥ — २६०) cfr. *α* 227. 1. Halbstr. fehlt in L T F vl; die dadurch entstehende abweichende Verteilung der Halbstrophen auf die Strophen gleicht sich erst 269 wieder aus; s. auch 267. t यूष . . ., C G जुषति [G °न्ति], v जुषतीति जूष . . ., P मूषति, Bhβ जयति । Bhβ जूषते, t युषो . . . । C A Bhβ G P सुखं सदा । A सुगमं ॥ — २६१) cfr. *α* 196, *α* 281. L T F भुवनं धर्म्मै, P भुवनं धर्माद्, B °ने राष्ट्रं । C A Bhβ G श्री°, P धीश्च ॥ — २६२) cfr. *α* 267, *α* 287. C A Bhβ G जहात्यसज्जनैः । C Bhβ °ते दुर्जनैश्च यं, A G °ते दुर्जनैश्च यः, B °श्रमं ॥ t fügt hier mit fortlaufenden Strophenzahlen Erklärungen zu den in 192, 193, 195 vorkommenden Verben an; der Wortlaut stimmt mit dem früheren nicht überein ॥ — २६३) cfr. *α* 293. B lässt d. Str. aus. L F जायन्ते यस्य सत्पुत्त्रा जयन्ति च गुणोदयाः, vl erkl. जायन्ते u. जयन्ति ॥ — २६४) cfr. *α* 109, *α* 235. B यस्य st. स्वयं । L T स्वयं ता अनुरज्यते, F तामनुराज्यते, in t vl Genus nicht zu entscheiden । P रहतेवि° । C A Bhβ G °श्रियं, P °प्रियः ॥

कीर्तिर्भ्राम्यति यस्योर्व्यां गुणाः स्वर्गे भ्रमन्ति च ।
मानं खण्डयति स्त्रीणां खण्डते द्विषतां शिरः ॥ २६५ ॥
प्रोषति द्विषतः सर्वान्प्रुष्यत्यपि च तत्पुरम् ।
अर्थापयति शास्त्राणि नार्थमर्थयते ऽन्यतः ॥ २६६ ॥
विभाजयति यो द्रव्यं सभाजयति सज्जनान् ।
लुभ्यत्यर्थे न कामे च धर्मे लुभ्यति यः सदा ॥ २६७ ॥
वेदान्गदति विस्पष्टं न च गद्यति क्वचित् ।
अश्नाति शुचिमाहारमश्नुते च परं तपः ॥ २६८ ॥
दक्षते सर्वकार्येषु दक्षते च कुलं द्विषाम् ।
शिवं यक्ष्यते भक्त्या विभूत्या यश्च यक्षति ॥ २६९ ॥
गाहते शास्त्रमत्यर्थं गाधते नार्थमन्यतः ।
यस्मै गुध्नाति तद्दुर्गं तत्क्षणादेव गुध्यति ॥ २७० ॥

---

२६५) cfr. *α* 191, *α* 297. B A Bh^{β} G P गुणाः सर्वे, C सर्वो । B खंडते च द्विषां, P विद्विषां श्रियः ॥ — २६६) cfr. *α* 259, *α* 228. L T F प्रोषति । L F प्नुषत्वपि, vl प्रष प्लुष दाहे भ्वादितुदादयोः । G P °यते नतः ॥ — २६७) cfr. *α* 244, *α* 160. B L T F च st. न । C A न st. च, Bh^{β} om. च धर्मे, A न तु st. धर्मे ॥ B am Schlusse noch भजते ऽर्थे च कामे च धर्मे भजति यः सदा, in B herrscht dadurch in der Verteilung der Halbstrophen auf die Strophen im folg. Gleichmässigkeit mit L T F vl, s. 260 ॥ — २६८) cfr. *α* 223, *α* 114. G देवान् । G P यः स्पष्टं, C यः पृष्ठं, Bh^{β} यः पृष्ट, A यः पृष्टे । B न च गर्द्धयते, L T F न चान्यं गद्यति, P न चान्यद्गमति, C A Bh^{β} G न यो गदयति [Bh^{β} गं°], v erkl. गदयति, t तथा गद्य शब्दे कण्ड्वादौ, vl तथा गद्य शब्दे दिवादिः ॥ — २६९) cfr. *α* 290. L T F °षु कुलं दक्षयते द्विषाम्, vl दक्ष गतिहिंसादनेषु चुरादिः, B वलं द्विषां । P शिवं च यक्षते ॥ B L T F vl fügen noch eine Halbstr. hinzu: B खलति यः सतां मध्ये न खोडति शिवीव तं, L F यः चेडति सतां मध्ये स खोडति निराश्रयः, T ebenso, nur खेटति . . खोटति, vl चिड स्नेहे खोड खोटने भ्वादिः, cfr. 272. ॥ — २७०) cfr. *α* 104. L T F यो ऽस्मै, B यस्मै । B कुड्यन्तु st. तद्दुर्गं ॥

एजते राजचिह्नैर्यो यद्भयाज्जगदेजति ।
इन्द्धे युद्धेषु यत्तेज एधते यः श्रियाधिकम् ॥ २७१ ॥
यः शौटति मृषाध्मातस्तं शेटति निरीक्ष्य सः ।
प्रतिषेधति यः शत्रून्कार्यं तस्याशु सिध्यति ॥ २७२ ॥
नयन्ते यद्गुणाः सर्वान्यस्तान्नयति दिङ्मुखम् ।
श्रिया मृडति मृड्नाति सरस्वत्या च यः सदा ॥ २७३ ॥
इति समाप्तमवाप्तगुणोदयं
कविरहस्यमिदं रसिकप्रियम् ।
सदभिधाननिधानहलायुध-
द्विजवरस्य कृतिः सुकृतात्मनः ॥ २७४ ॥

---

२७१) cfr. *α* 290, *α* 298. P राजचक्रे यो । 2. pâda: P यद्भयात्या जगदेजते, C A Bh$^{\beta}$ G एजत्येतद्भयाज्जगत् [Bh$^{\beta}$ °यज्ज°], L T F एजयत्यखिलं जगत्, t एजृ कम्पने चुरादिर्भुवादिश्च । P इन्धे जगति तत्तेज । B च st. यः । P °धिकः ॥ — २७२) cfr. *α* 110. B यो वोडाच मृ°, C G Bh$^{\beta}$ सौटति, v सौटतीति शौटृ गर्वे, A सौढति, L शोटति, F शोठति, P खेडति. t शैटृ गर्भे, vl शुट गर्भे । B मृषाख्यातिस्तं, ख्य auf Tilgung, L T F °ति सभामध्ये तं, P सतां मध्ये । L F शोटति, B वोडति, P खोडति, C A Bh$^{\beta}$ G v रौडति, t vl om. । L T F P यः st. सः । B यस्याशु ॥ — २७३) cfr. *α* 115, *α* 291. C A Bh$^{\beta}$ G P तद्गुणाः । L T F सर्वं, C A Bh$^{\beta}$ G P सर्वे । C A Bh$^{\beta}$ G च संपदा ॥ — २७४) Drutavilambita. cfr. *α* 299. B °वरेण कृतं सुकृतात्मना, L °वरस्य कृतिनः कृतार्थिनः, F °वरस्य कृतार्थिनः, T सुकृतार्थिनः ॥

Druck von Gebr. Unger in Berlin, Bernburger Str. 30.

